

Joves i lleure al Casc Antic de Barcelona

Carme Gómez-Granell, Roger Martínez, Isaac González

Joves i lleure al Casc Antic de Barcelona. Col·lecció Monogràfics, 4
© CIIMU, Barcelona, 2003

Edita: Institut d'Infància i Món Urbà (CIIMU)

Pg. De Gràcia, 2 2-1

08007 Barcelona

Primera edició: Març 2003

Dipòsit legal: B-18650-2003

ISSN: 1579-2307

Reservats tots els drets.

No es permet la reproducció sense el permís de l'editor

ÍNDEX

Presentació	3
Treball de camp	4
Geografies Socials	5
El joc d'inclusions i exclusions de l'espai social.....	5
<i>Distàncies físiques i socials</i>	6
Minories i majories	8
Joves com a minoria al Casc Antic	11
Espai social juvenil	15
Geografies bàsiques	15
<i>El carrer del Casc Antic</i>	16
<i>Els joves invisibles</i>	19
<i>Relacions ètniques</i>	19
Resistència i transgressió	21
Duresa i respecte	22
<i>Duresa, poder i gènere</i>	23
Territorialitat	24
Consum i identitat juvenil.....	25
Créixer a l'espai social juvenil.....	29
Duresa i minories	30
Estat, estructura social i control.....	30
<i>Civilització i violència legítima</i>	31
<i>Control i autocontrol</i>	32
<i>Família, escola, serveis socials i policia</i>	35
<i>Mercat de treball</i>	39
Cultura de la duresa	42
<i>Cultura del carrer</i>	42
<i>Feminitat i duresa</i>	47
<i>Estructures de sentiment</i>	49
<i>Dret a equivocar-se</i>	50
Les associacions com a majoria (relativa)	51
Les associacions i els joves.....	55
<i>Les associacions i el gènere</i>	56
Temps lliure i condicions socials.....	57
Creativitat, precarietat i risc.....	58
Reflexions pràctiques.....	60
L'oferta	61
<i>Sensualitat i sensibilitat cultural</i>	61
<i>Adaptar-se i crear pautes</i>	64
<i>Democràcia, diàleg i criteri</i>	67
<i>Utilitat, acollida, autoestima i autopercepció</i>	71
<i>Itineraris personals</i>	73
<i>Eixamplar el territori social i físic</i>	74
Les persones.....	75
<i>Referents al territori</i>	75
<i>Mediació i mediadors</i>	76
<i>Formació</i>	78
La infraestructura.....	78
<i>Precarietat de recursos</i>	78

<i>Espai físic</i>	80
<i>Informació, difusió i demanda</i>	80
<i>Coordinació i projectes globals</i>	81
La política de les cultures i les representacions.....	81
Recomanacions pràctiques.....	83
Bibliografia	88

PRESENTACIÓ

Una de les idees recurrents sobre els joves i els adolescents –causa d’una certa alarma social–, no només al Casc Antic sinó a Barcelona i el món occidental en general, és el seu *desarrelament*, la seva *desvinculació respecte del món que els rodeja i el caràcter deficitari del seu sentit del civisme i de la participació*. Això no només és percebut com una veritat inqüestionable, sinó també com un problema important. Aquesta investigació indaga en aquesta qüestió, però no amb l’objectiu de provar la veritat o falsedat d’aquesta percepció, sinó d’analitzar i visibilitzar les lògiques socials que amaga.

Abans de res, cal fer tres puntualitzacions importants a aquestes idees recurrents. En primer lloc, en cas de ser cert aquest *desarrelament i dèficit participatiu*, caldria veure fins a quin punt és un element distintiu de l’actual generació de joves o més aviat del moment històric actual per al conjunt de la societat. Si fos així, els joves només reflectirien un canvi social general.

En segon lloc, cal explicitar que aquest *desarrelament i dèficit participatiu* generalment només ens preocupa quan fa referència a joves immersos en conductes «incíviques». Aquell jove que es queda a casa jugant a la consola o mirant la televisió, encara que estigui desarrelat i no participi, no ens «preocuparà» ni de bon tros com ho fan aquells que són tot el dia a la plaça fumant i anant en moto.

En tercer lloc, per acabar, també és útil tenir molt present que des de l’antiguitat els adults han vist amb desconfiança les generacions de joves. Pensar que els joves actuals són més incultes, més irrespectuosos i més desarrelats és una constant històrica d’occident, més que no pas l’excepció.

Aquestes tres observacions ens permeten trencar de bon començament amb falses apreciacions, i és que en el nostre parer, en la qüestió de la manca de participació dels joves hi ha quelcom de real i quelcom de fictici, perquè s’analitza de forma descontextualitzada: no es té en compte que és el conjunt de la societat la que s’implica menys col·lectivament; s’associa erròniament manca de participació a conductes incíviques i no es té present que aquesta percepció negativa sobre els joves la tenien els romans, la tenia el papa Borja fa uns quants segles i, amb ells, molts altres individus i comunitats durant tota la història occidental.

En el nostre plantejament, la manca de participació no és un problema social al que vulguem fer front, sinó quelcom que s’escapa a les nostres possibilitats. Sí que volem, en canvi, entendre com certs joves, aquells que preocupen per les seves conductes incíviques o il·legals, no participen en els espais generats per a ells.

Per tant, el nostre objecte d’estudi no és la gent jove, ni la participació, ni la participació juvenil, encara que tots aquests elements envoltin allò que ens ocupa: *¿per què certs joves, amb unes necessitats i uns dèficits especials i/o bé amb unes conductes il·lícites, no utilitzen la sèrie de recursos específics a través dels quals se’ls vol donar suport?*

TREBALL DE CAMP

La investigació s'ha fet conjuntament amb diverses associacions del Casc Antic que treballen amb joves. S'han fet 60 entrevistes, tant a homes i dones que treballen en aquestes associacions, com a 15 joves que hi estan en contacte i a actors clau del barri. També s'ha entrevistat treballadors de projectes amb joves a altres llocs de la ciutat i a persones que han reflexionat sobre qüestions directament relacionades amb la realitat del Casc Antic. S'ha fet observació participant en un projecte concret i s'han consultat diversos estudis existents sobre el Barri i el districte.

Una part molt important del treball de camp ha consistit en una pauta d'observació que han emplenat 9 associacions o projectes que treballen amb joves (Adsis, Franja, Centre Obert Tria —projecte Èxit i Unitat Externa—, RAI, Demà, Afpaca, Centre Cívic Convent de Sant Agustí i Serveis Socials), la qual ha proporcionat una informació molt valuosa sobre els joves, les associacions, i la relació d'uns amb les activitats que ofereixen les altres. L'informe *Diagnòstic de la situació* fet pel projecte d'educadors de carrer *Recolzem els joves del casc Antic*, així com les diverses reunions amb els mateixos educadors de carrer, han sigut també una font d'informació fonamental per a la investigació. Aquest diagnòstic, les pautes d'observació i les diferents entrevistes amb professionals i voluntaris constitueixen el nucli de la recerca fins al punt que considerem totes les persones que hi han intervingut —aportant idees, reflexions, il·lusions i decepcions— co-autores de la mateixa i responsables de les seves possibles virtuts. La generositat que han mostrat a l'hora de compartir el ric coneixement que només la pràctica diària i continuada pot aportar és impagable, i qualsevol agraïment es quedaria curt.

Hem pres la decisió de no citar, al text, ni l'associació, ni l'activitat, ni el nom dels que ens han fet les diverses reflexions i comentaris. Només ho hem fet quan la informació provenia d'un document escrit i públic. Aquesta opció respon a la nostra voluntat que ningú es pugui sentir jutjat, ni per activa ni per passiva, encara que això impliqui que tampoc puguem mostrar la nostra admiració personalitzada als diferents professionals i activitats amb els quals hem parlat. Així, esperem, evitar ferir qualsevol susceptibilitat, ja que la nostra intenció és fer una anàlisi crítica en el sentit més constructiu possible d'idees i pràctiques, en cap cas de persones o associacions concretes. També esperem que en llegir aquestes pàgines, tots els que ens han ajudat no només sentin que hem reflectit amb fidelitat tot allò que han compartit amb nosaltres, sinó que a més els hem retornat idees i reflexions (nostres o d'altres professionals i teòrics) que els puguin ser útils en el futur.

GEOGRAFIES SOCIALS

L'espai físic que ens ocupa, el Casc Antic, és producte de l'expansió aristocràtica barcelonina durant el segle XIV. Després fou un barri comercial fins que, el 1971, quan tancà el mercat del Born, el barri va perdre la meitat de la població i més de 100 comerços van tancar les seves portes¹. Des d'aleshores, la població va passar de 42.364 habitants el 1970 a 19.730 el 1999². El resultat és que el 22% dels habitatges del Casc Antic no estan habitats i el 7% són segona residència. La xifra de pisos buits, 2.804 sobre un total de 12.747, és prou significativa. Com també ho és l'estat de degradació de molts d'aquests pisos.

EL JOC D'INCLUSIONS I EXCLUSIONS DE L'ESPAI SOCIAL

Dels 19.730 empadronats del 1999, 9.067 eren homes i 10.663 dones³. Els seus habitants no són ni homogenis ni amb els de la resta de la ciutat ni entre ells. Qualsevol agrupació humana, i el Casc Antic especialment, es constitueix com una realitat diferenciada. Es produeixen **processos d'inclusió i d'exclusió**, distanciaments i aproximacions, fronteres en definitiva que marquen qui pertany al grup d'iguals (el *nosaltres*) i qui al grup dels aliens (l'*altre*). Aquest joc d'inclusions i exclusions no sempre té la mateixa transcendència en la demarcació dels grups de referència: algunes fronteres tenen una importància molt minsa i només prenen sentit en segons quines situacions socials molt concretes (per exemple ser simpatitzant del Barça), mentre que d'altres són autèntiques barreres infranquejables entre col·lectius humans que es conceben com a incommensurables (com ara el sexe o la classe social, i en alguns contextos l'origen cultural).

En base a això, els individus generen diferents identifications, uns **mapes mentals** on cadascú se situa en diferents posicions en els espais socials en els que interacciona (el treball, l'escola, el barri, l'oci, etc.). En aquest procés continu de construcció de la identitat, tant important com identificar-se amb algú és oposar-se a la resta, amb més o menys intensitat. Dit més clarament, per identificar-se com a proper a algú, cal que hi hagi uns «altres» més distants.

S'ha d'entendre el Casc Antic, com qualsevol agrupació humana, des d'una classe d'Institut fins a una ciutat o un país, com una realitat diferenciada. A través dels moviments d'inclusió i d'exclusió l'espai global (físic i social) de la ciutat i el barri es va repartint en subsectors. Els petits grups van creant petites societats amb els seus propis territoris. Joves, adults i vells. Homes i dones. Individus amb diferents nivells d'ocupació. Persones amb diferents afeccions i interessos, amb diferents estils de vida. Població amb diferents orígens culturals. Qualsevol diferència d'adscripció social o d'interessos o atzar és susceptible de generar aquest joc d'inclusió i exclusió a través del qual es desenvolupen subsectors dintre de l'espai global del barri i la ciutat. Es creen les **geografies socials**.

¹ (1998) *Diagnòstic de la situació del barri del Casc Antic de Barcelona*, Barcelona: Pla Integral del Casc Antic.

² <http://www.bcn.es/estadistica/catala/dades/tpob/evo/evopob/evo03.htm>

³ <http://www.bcn.es/estadistica/catala/dades/tpob/ine/zeg.htm>

Distàncies físiques i socials

És important aturar-se un moment en la distinció entre **espai físic** i **espai social**. L'«espai físic» és l'espai tal i com l'entenem normalment: els carrers, les places, els parcs, les cases, els comerços, les oficines, les fàbriques, etc. Això no vol dir que hi haguem de pensar com una mapa amb coordenades perfectament dibuixades, amb els noms dels carrers i referències clares. Molts joves, per començar, no «saben» que viuen al Casc Antic, que és la denominació administrativa oficial, sinó que parlen del *Borne*. Si se'ls parla de noms de carrers, només se'n saben algun, com Carders, i utilitzen termes molt més imprecisos com ara «*la parte de atrás*». Però tot i així l'espai físic condiciona les relacions socials. Si en una plaça treuen els llocs per estar assegut, els joves (i els adults) busquen llocs alternatius, de forma que canviaran la distribució geogràfica.

L'«espai social», en canvi, fa referència a un espai imaginat i viscut en termes de sentit, a través dels «mapes de significat» o «mapes mentals» que *ordenen* la realitat social. Quan ens percebem a nosaltres mateixos i als altres, establim inconscientment o conscient una distància social, és a dir, percebem els altres com a més o menys propers, més o menys distants. Les proximitats poden venir determinades per raons de tracte quotidià: el botiguer al que li comprem el pa, el cambrer del bar on anem a esmorzar i la noia a la qual li comprem el diari seran molt més propers que no pas aquells d'anònims. Però també podem sentir algú pròxim senzillament per uns codis anònims i tipificats, que fan que encara que no el coneguem, el sentim com a proper. Des del color de la pell, l'edat o el sexe, o la forma de vestir i pentinar-se, fins a la forma de caminar i parlar, passant per moltes altres disposicions que fan que quan ens creuem pel carrer, encara que no el coneguem, el percebem com a més pròxim o distant.

Distingim, per tant, entre les distàncies establertes a partir de «coneixement personal» de les distàncies establertes a partir de «coneixement tipificat» (generalitzacions). Aquestes dos coneixement s'influeixen mútuament, però són diferents. Així, els joves poden dir que no els agraden els *pakis* o els *moros* (termes despectius per dir pakistanesos o magrebins), però a la vegada assegurar que tal amic o amiga d'aquest origen cultural «sí està bé».

Aquest espai social també fa referència a formes de comportament. Per exemple, una noia que després de perdre el fil de l'institut, a suggerència d'una professora estava fent un curs de formació ocupacional, explicava que al curs se sentia molt a gust perquè al curs els companys eren «*más abiertos*», mentre que a l'institut n'hi havia molts que veia com a diferents perquè estaven «*mucho por estudiar*». Segons les disposició d'aquesta noia, els companys de l'institut eren «diferents» (distsants) a ella, mentre que els del curs eren més «similars» (pròxims) perquè a banda d'estudiar també s'ho passen bé, i per tant s'hi sentia més a gust.

Pensem ara en l'espai físic que ens ocupa, el Casc Antic, i comencem a veure elements que estableixen distàncies i proximitats entre els seus habitants que influeixen en la producció de l'espai social del barri. Dels 20.000 individus que durant la segona meitat dels anys 90 han configurat el barri, l'any 1998 els Serveis Socials van atendre 1.212 usuaris, la qual cosa vol dir 60,2 usuaris/1.000 habitants, quan la mitjana de Barcelona

fou de 20,4 usuaris/1.000 habitants i la del barri de Les Corts, per posar un exemple, de només 9,7 atesos/1.000 habitants⁴. L'any 1996-97 hi havia al barri més de 500 toxicòmans i una mortalitat infantil i analfabetisme significativament superiors als de la resta de Barcelona⁵. Un 13% dels domicilis no té wàter ni bany i un 47% té menys de 60 m².

Pel que fa a l'origen, dels empadronats el 1996, hi havia 12.000 veïns nascuts a Catalunya, 8.000 a d'altres parts de l'estat espanyol (arribats a Catalunya en diferents onades migratòries des de començaments de segle) i 2.000 a fora d'Espanya. Cinc anys més tard, el gener del 2001, el nombre d'estrangers empadronats havia pujat fins a 3.241 (el 16,2% del total d'empadronats)⁶, als quals s'hi ha de sumar una xifra important d'estrangers no empadronats que també resideixen al barri.

També es pot identificar una minoria significativa de joves artistes i professionals liberals que s'hi han mudat atrets per la imatge de zona bohèmia, d'oci i cultura, dintre la geografia barcelonina. Al barri hi ha un sector important de població amb un nivell de vida benestant. No és difícil d'imaginar, per tant, que tota aquesta diversitat provocarà un joc d'inclusions i exclusions especialment complex, en el qual els joves que analitzarem en constituïran només una petita part. Actualment al Casc Antic, fent una estimació barroera a partir del cens del 1996 (ja que segur que hi ha hagut canvis, sobretot en relació a la immigració), hi ha al voltant de 1.660 joves d'entre 15 i 24 anys. De cada any n'hi ha entre 140 i 200. Pel que fa a les associacions, el 1996 n'hi havia 80 amb seu al barri (no totes dedicades al barri, i encara menys que s'orientin a aquesta població jove)⁷.

D'aquests 1.660 joves, òbviament, n'hi ha de nascuts aquí i vinguts de fora, de pares botiguers, artistes, professionals liberals, aturats, obrers, cambrers, etc. N'hi ha que s'estan al carrer i d'altres que es queden a casa. Alguns tenen uns pares que els controlen i procuren que estiguin apartats del carrer i d'altres que els deixen molta llibertat des de molt joves. Alguns pares són parelles modèliques i d'altres són absents, o alcohòlics, o toxicòmans. Ni ha que es relacionen amb els seus fills exclusivament a través del diàleg i els raonaments i d'altres que també utilitzen amb regularitat els crits i l'agressivitat física i verbal. Alguns d'aquests joves han vingut d'altres països sense família i per tenir no tenen ni un sostre on dormir. N'hi ha de tímids i n'hi ha que no ho són gens. N'hi ha d'agressius i de pacífics. N'hi ha de transgressors, tant de la legalitat com de la moralitat, i n'hi ha de respectuosos amb les normes en general. A partir de tots aquests elements i molts d'altres, es van creant afinitats i oposicions complexes, formes de relacions socials determinades que configuren les geografies socials del barri, que a la vegada es materialitzen en geografies físiques –en una utilització diferent de l'espai.

Els mapes mentals propis de cada identificació perfilen allò que cadascú considera «normal» (que vindria a ser la part central del mapa de cadascú), i allò que és «diferent»

⁴ *Memòria tècnica de serveis socials* (1998)

⁵ *Pla Integral del Casc Antic* (1998)

⁶ <http://www.bcn.es/estadistica/catala/dades/tpob/inf/est01/t32.htm>

⁷ *Pla Integral del Casc Antic* (1998)

o fins i tot «marginal» (sigui *pejorativament* marginal o *exòticament* marginal, però en tot cas ocupant els marges o perifèries del nostre mapa mental, *desviant-se* d'allò que considerem «normal»). Així, segons els moviments d'inclusió i exclusió que anem negociant en els nostres contactes amb els altres al llarg del temps, es marcaran unes distàncies determinades (tant en la interacció física com en els mapes de significat). Igual que en una classe en un Institut es van creant els grups d'amics en un joc d'afinitats i oposicions entre grups i entre individus, a una escala més gran ens trobem el mateix procés al Casc Antic.

Aquests moviments d'inclusió i exclusió es vehiculen a través dels estils de vida, de les formes de saludar-se al carrer, de la utilització d'uns mateixos espais físics, etc. Les diferències poden tendir amb certa assiduïtat a provocar lluites simbòliques a través de les quals uns intenten imposar-se als altres. Grups de joves que es percebin com a diferents, fàcilment començaran a mirar-se amb desconfiança i a establir una certa competència, encara que sigui només a nivell d'actitud a les converses i comentaris quotidians dintre del mateix grup.

Fa uns mesos, per exemple, els joves algerians i dominicans van protagonitzar un conflicte arran d'unes males paraules a una noia dominicana per part d'uns joves d'origen algerià. Els joves d'origen dominicà van organitzar-se en grup per venjar l'ofensa i la baralla va ser espectacular. Des d'aleshores, ambdós grups s'han respectat un a l'altre. La baralla va servir per marcar els límits del que es considera respecte mínim, però a la vegada va «**representar**» de forma pública la **distància simbòlica** entre ambdós grups.

La configuració de l'espai, així com la seva utilització, també esdevenen una «marca visible». «Qui» passa les estones a cada plaça, «qui» viu a cada zona, «quins» comerços són a cada lloc, són tots elements fonamentals a l'hora de negociar aquest joc d'inclusió i exclusió. El diagnòstic *Recolzem els joves del Casc Antic* (Cambra, Moya i Esbay 2001) evidencia com el barri inclou en realitat tres zones molt diferenciades: per sobre de Sant Pere més Baix i Rec Comptal, entre aquests carrers i Princesa, i per sota del carrer Princesa. Els joves i veïns del barri, a més, identifiquen carrers o places determinades com a «especialment perilloses», o pròpies de certes comunitats o individus: la plaça Allada Vermell es percep com *dels algerians* (alguns educadors prohibeixen explícitament anar-hi als nens sota la seva tutela, per considerar-la de males influències), la zona al voltant del mercat de Santa Caterina com *dels dominicans* o el Fossar de les Moreres com d'un grup determinat d'autòctons.. La zona del mig, entre Princesa i Sant Pere més Baix, és la que té més vida de carrer i convivència entre orígens culturals diversos. A la vegada, és la que pot aixecar més pors, i per exemple hi ha famílies que quan deixen sortir els seus fills al carrer els avisen que *no vagin per sobre de Princesa*.

MINORIES I MAJORIES

Aquestes geografies físiques i socials que «ordenen» la realitat (configuren espais amb distàncies i proximitats, tant físiques com socials) no són merament aleatòries. Cal tenir present que a la base d'aquests distanciaments sovint hi ha **posicions estructuralment desiguals**. No ens referim aquí només a desigualtats econòmiques, sinó també a

desigualtats d'estatus associades a l'edat (joves, adults i vells), al sexe (homes i dones), l'origen cultural, la procedència o l'orientació sexual. En la creació de cada col·lectiu d'adscripció, tots aquests elements juguen un paper important, i tot i que sovint es creuen i barregen, són poderosos marcadors de fronteres i distàncies socials. En aquesta investigació ens interessa particularment evidenciar l'element estructural de les geographies socials, per així donar visibilitat a **relacions de dominació** associades a **l'avantatge i desavantatge social**, que d'altra manera podrien restar opaques.

Per tant, en el joc d'inclusió i d'exclusió, sobretot en la demarcació d'aquelles fronteres més infranquejables, és un joc que s'origina en gran mesura en la desigualtat i la naturalitza, més enllà d'allò que vulgui cadascun dels individus que s'hi veuen implicats. I això és així perquè aquest joc implica una **dinàmica entre majoria i minoria**.

Una **minoria social** no és un grup amb menys població que la resta, sinó un grup que està subordinat, que té menys capacitat a l'hora d'imposar els seus interessos –i accedir als recursos i serveis desitjats– en els diferents espais socials. Tots som diferents els uns dels altres, i més en un medi urbà, cosmopolita, en contínua fluctuació, i amb una gran especialització i fragmentació tant en les formes de treball com en l'àmbit del consum; però només algunes d'aquestes diferenciacions acaben esdevenint llinars infranquejables entre col·lectius. I en l'origen d'aquesta confrontació hi ha la voluntat de situar-se en la millor situació possible en la disputa d'uns recursos escassos.

Així, en el cas dels conflictes «ètnics», per exemple, més que fonamentar-se en una diferència cultural, en realitat *tendeixen a etnificar-se*. El mateix passa amb la confrontació més o menys directa de les majories amb els joves o amb les identitats sexuals minoritàries. Quan parlem dels joves *com a problema* o amb *preocupació*, solem fer-ho des d'un ordre i una lògica adulta que sovint amaga un fet fonamental, que no és sinó la relació desigual de poder entre adults i joves que distribueix els recursos (accés al mercat de treball i a les feines més desitjables, salaris, utilització de l'espai públic, normes de comportament, etc.) de forma desigual. Des d'aquesta relació desigual, la majoria pren *una part visible* de la minoria (els joves o els magrebins als carrers del Casc Antic, per exemple) i a partir d'aquesta *crea un estigma dirigit al conjunt* d'aquesta minoria, una «tipificació» o «generalització». Aquests estereotips sovint ens diuen més sobre (el simplisme de) l'etiquetador que no pas sobre (la complexitat de) els etiquetats, però la seva força a l'hora de configurar les geographies socials és enorme.

Així, veïns del barri com ara comerciants o gent gran fàcilment adoptaran visions negatives molt reduccionistes dels canvis al barri i dels nous habitants. Com cada dia veuen amb indignació com joves magrebins roben a turistes i vianants, acaben assegurant que «*tots els moros* [sic] es dediquen a robar», a excepció d'alguns pocs «que es casen i fan vida normal, que algun n'hi ha, però molt pocs». Els joves, en canvi, acostumats a conviure uns amb els altres al carrer i a l'escola, saben que això és fals, i sempre s'apressen a distingir no només entre marroquins i algerians, sinó també entre els que han arribat fa poc i els que porten més temps, i entre diferents formes de ser musulmà, o entre el que sovint s'acaba simplificant amb les etiquetes de «bons» i

«dolents». Això no vol dir que siguin necessàriament menys racistes, sinó que com a mínim el seu coneixement és menys estereotípic i reduccionista (accepten menys el coneixement típic i esperen més a tenir un coneixement personal abans de fer judicis).

Les identifikacions diferenciades a l'espai social amaguen uns desequilibris estructurals, unes desigualtats, que queden emmascarades per les seves manifestacions culturals, que s'essencialitzen. És a dir, d'un col·lectiu en una posició de vulnerabilitat, se'n destaquen certs elements culturals o certes pràctiques (la religió, els gustos musicals, les disposicions envers l'oci, la delinqüència, etc.), siguin reals o ficticis, pertanyin o no a la totalitat del col·lectiu, per caracteritzar-lo, fins que aquests elements acaben esdevenint la manifestació explícita, la prova fàctica d'una «alteritat» –d'una diferència– que sovint pot arribar a ser incommensurable amb els elements de la cultura *de la majoria* (que s'associen a la majoria). Això passa amb els joves, amb les minories ètniques i amb altres col·lectius. Allò que fa una petita part d'aquests grups acaba exemplificant la conducta de la totalitat del col·lectiu. El procés etiquetador i estigmatitzador es caracteritza per reduir la complexitat a uns estereotips que amaguen més del que ensenyen. Això va passar amb els immigrants andalusos durant el segle XX, i s'està fent ara amb els immigrants del Magrib, del Pakistan o de l'Amèrica llatina. Aquesta «renovació» de la immigració fa que els ciutadans d'origen cultural andalus, gallec o extremeñy estiguin ara renegociant la seva identitat, ja que davant d'aquests «nous *altres*», ells passen a ser molt més «d'aquí» del que eren fa unes dècades quan els que eren tractat com a «altres» eren ells.

Curiosament, com més s'integren i participen les minories en la vida pública de forma visible ja sigui ocupant els espais sense *dissimular* la seva diferència, ja sigui intentant tenir veu pública en el joc democràtic, més gran és el nivell de conflictivitat i d'aprensió que generen. És per això que els joves desperten les pors dels adults quan visibilitzen les seva estètica o pràctiques diferenciades o que els magrebins poden despertar molt més rebuig que els xinesos o els filipins, que romanen molt menys visibles.

Davant d'això, les minories que van quedant constituïdes –o es constitueixen– com a tals poden optar entre diferents recursos estratègics per fer front a aquesta situació. En la mesura que no volen o no poden renunciar als espais socials al voltant dels quals es genera el conflicte (i que poden ser espais físics, com un barri o una plaça, o bé àmbits de funcionament autònom, com el mercat laboral o l'oci), també desenvolupen etiquetes estigmatitzadores de les majories, legitimitats alternatives sobre el sentit de la seva presència en aquests espais, i també una autoconcepció com a col·lectiu definit, sigui *ètnicament* –culturalment– o en termes d'edat, sexe, sexualitat, etc. Un altre recurs estratègic pot ser la mateixa utilització del llenguatge, com ara buidar de contingut els insults dels quals són objecte. Els joves magrebins sovint s'insulten entre ells dient-se «moro». Utilitzant una i altra vegada l'insult del qual són objecte per part de la majoria, i fent-ne broma, acaben minant la seva capacitat de ferir-los.

La consciència de formar part de grups socials minoritaris (tant per raons d'origen cultural com de classe social o fins i tot d'edat) fa que es desenvolupi una desconfiança de qualsevol individu de la majoria, que passa a ser sospitosa (d'altivesa, de desconsideració, de manca de respecte, de *no entendre*) fins que demostrï el contrari.

Aquesta actitud forma part de la cultura de la marginació, i es transmet de pares a fills i també a través del carrer. Això serà fonamental per entendre la relació entre joves i associacions al Casc Antic. Tant a nivell individual com col·lectiu, les persones identificades com a minoria generen estratègies de supervivència i/o d'optimització de la pròpia posició, de manera que puguin sentir-se dignes, respectats enlloc d'inadequats. És a dir, es reinterpreten a elles mateixes i cada context en el qual interaccionen amb els «altres» de la manera que senten com la més adient. A això hi tornarem més endavant.

A nivell de barri, en tant que barri desafavorit en relació a la mitjana barcelonina, alguns veïns tenen un sentiment d'abandonament o expulsió per part de l'administració en relació als plans urbanístics del barri. Aquest sentiment s'ha articulat en dues associacions més o menys bel·ligerants amb l'administració: *Defensem Barcelona Vella* i *Col·lectiu Forat de la Vergonya*. A nivell individual, els veïns en situació econòmica difícil també tenen una sensació de vulnerabilitat que forma part de la seva auto-concepció, ja que la ideologia de la nostra societat estableix implícitament una «jerarquia moral» lligada a la jerarquia econòmica i social. Davant d'aquesta vulnerabilitat en els codis de dignitat i respecte associats a la posició social, i davant de les dificultats que tenen per «controlar» les seves vides com ho fan les majories (amb més recursos), les minories busquen formes alternatives per aconseguir aquests dos elements tant importants per a tots nosaltres: dignitat i respecte.

La qualitat de «majoria» o «minoria», això no obstant, no és unidimensional. Una persona no és minoria o majoria i ja està, sinó que segons la situació, segons el context, serà minoria, majoria, o ambdues coses a la vegada. Els joves són minoria davant dels adults, però davant dels nens són majoria. Una noia autòctona obrera serà majoria davant d'una noia d'origen magrebí, però minoria davant d'un noi autòcton i també davant d'una noia autòctona de classe mitjana. A més, les minories poden crear situacions en les quals la majoria numèrica i el control de l'agressivitat els permeti quotes de poder, dignitat i respecte molt majors als habituals, com ara en un institut en el qual són majoria i a més són els més temuts i respectats. En barris on la possibilitat d'agressió es respira a l'ambient, les bandes de joves són molt més habituals, ja que ofereixen una «assegurança» contra l'agressió completament inexistent en cas contrari: «Si em feu alguna cosa, ja sabeu que tinc vint amics disposats a tornar-s'hi».

JOVES COM A MINORIA AL CASC ANTIC

Quan parlem dels joves com a minoria volem dir que la seva autonomia dels adults és només relativa. Sense tenir la dependència dels infants, encara estan molt condicionats pels adults: pares, professors, assistents socials, policies i tots els adults en general els marquen els límits de les seves accions (que ells poden decidir transgredir). La seva capacitat legal i econòmica és reduïda.

Les queixes que rep el districte en relació als joves són de dos tipus. En primer lloc, queixes sobre la conducta de joves fills del barri, siguin d'origen magrebí o no, que molesten pel soroll, per la seva actitud de certa prepotència en l'ocupació dels espais o pels seus gossos. En segon lloc, i hi ha moltes queixes sobre els joves algerians acabats d'arribar, sense documents i sense família. Molts dels robatoris a turistes al mateix barri són perpetrats per joves en aquesta situació, la qual cosa els ha convertit en objecte de

totes les mirades. Des que han aparegut, el primer tipus de queixa ha desaparegut. Un problema ha desplaçat l'altre.

D'altra banda, l'element clau de les queixes al districte és el soroll. Quan apareix la combinació de joves i soroll s'aixequen totes les alarmes i de seguida es comença a estigmatitzar i fins i tot a parlar de droga, n'hi hagi o no n'hi hagi. El col·lectiu que es queixa sempre és el d'adults autòctons, que ho fan a través de les associacions. Quan la resistència veïnal és directa sovint no fa sinó accentuar el problema, ja que converteix la situació en una lluita per veure qui pot empenyar més l'altre, amb llançament d'ous i altres enfrontaments.

Per palpar la percepció dels joves del barri vam parlar amb comerciants i usuaris d'un casal d'avis, els quals compartien i transmetien una creixent indignació. Els avis asseguraven que el barri està molt malament i és molt perillós. De sempre que el Casc Antic havia sigut un barri on «es veuen coses estranyes», com ara prostitutes, *trapitxeos*, robatoris, etc., però darrerament això ha augmentat amb robatoris i una creixent percepció d'inseguretat. El discurs és que «la joventut està molt malament, que no treballa i està molt malament», però durant la conversa queda clar que en realitat es refereixen als joves d'origen magrebí i no als dominicans o els autòctons. Aquest darrers poden molestar, però no són un «problema greu». Fins i tot quan vam intentar que fessin diferenciacions entre els magrebins que es dediquen a actes delictius dels que treballaven i es mantenien dintre de la legalitat, els entrevistats es van limitar a respondre que «algun fa vida normal, i treballa, i es casa, però pràcticament tots són dolents. Tot va començar fa 3 o 4 anys, que abans tot havia sigut diferent.» La percepció és tant negativa que alguns vells fins i tot s'estan pensant de deixar el barri.

La gent gran, segons a quines hores no surten al carrer, sobretot si han de passar per algunes zones com la plaça de Sant Agustí Vell o, en la zona de sota de St Pere Més Baix en general, que és la que els fa més por. La plaça Allada Vermell, en ser més oberta, els dona menys sensació d'inseguretat, així com espais on sempre hi ha gent com la plaça de la Catedral, al Gòtic, o el passeig de Joan Cambó. Els magrebins són els que els fan més respecte, mentre que als dominicans de moment els perceben com més tranquils. En aquest casal només algun avi ha tingut algun problema personalment.

La visió dels comerciants també és clarament negativa. Un comerciant va deixar clar que està fart que els joves entrin a robar i també de la permisivitat de les autoritats i la societat actuals. Criticà, per exemple, que molta gent entri sense pagar al metro, i assegura que això és així perquè no hi ha represàlies contundents per als que enganxen. El principal problema és, per ell, que les lleis són molt febles. La seva percepció és que els que roben són estrangers i que tenen un estil de vida que «els va molt bé», amb un consum de luxe com ara mòbils de 80.000 pts. Un altre comerciant hi està d'acord quan diu que «han trobat la manera fàcil. El gran problema és la llei que els permet seguir al carrer tot i ser enganxats molts cops.»

El punt de vista d'aquest altre comerciant era més moderat, i acceptava que és normal que els joves utilitzin el carrer, però afegia que *seria interessant* que els d'origen cultural magrebí no estiguessin tant concentrats a llocs concrets, ja que això els fa molt

visibles i fan que la imatge del barri s'estigmatitzi. Un possible comprador d'un local molt bo que està en venda en una plaça on s'agrupen molts magrebins, per exemple, es va tirar enrera quan va anar-hi un cap de setmana i va trobar-se aquesta imatge. El comerciant explica que per algú del barri potser no és cap problema, però que per algú que ve de fora sense conèixer el barri, aquesta visibilitat impressiona negativament. Sobretot quan es produeixen robatoris o quan s'ajunten grups molt nombrosos, d'unes 30 persones. Comenta que hi ha atacs amb una violència considerable, la qual cosa provoquen una percepció molt negativa o, com diu ell, una «mala imatge». També destaca que els caps de setmana és molt més obvi que no pas entre setmana, segons ell degut a que la policia redueix la seva presència, i es queixa que les obres parades d'edificis que s'han d'enderrocar fa la situació del barri més difícil, ja que joves d'origen magrebí sense famílies els utilitzen per viure i amagar-se. Creu que els joves que juguen (i ho fan molt sovint) a futbol al carrer o a les places molesten molt, fins al punt que cal posar proteccions i fa difícil passar pel mig.

La visió d'aquest comerciant també és de «problema», i per tant assegura que cal *anar fent coses per dispersar-los*. Destaca com algunes associacions han fet coses molt positives, però afegeix que —en referència a una festa-concert anual d'una associació— han tingut problemes i que per aquesta raó aquest any no fan la festa al carrer, com fins ara, sinó al Convent de Sant Agustí. També destaca la jornada de botigues al carrer que van fer fa dos anys, així com diferents espectacles. Reconeix, però, que són iniciatives que costa molt mantenir perquè requereixen algú que se n'ocupi i hi inverteixi molt de temps i esforços desinteressadament. Segons ell, les botigues estan molt disposades a col·laborar econòmicament amb activitats d'aquest tipus, ja que tenen molt clar que són molt beneficioses per al barri i la imatge que projecta de cara enfora.

També són habituals crítiques o bé a les condicions (en matèries d'impostos o vista grossa) que reben alguns comerciants d'origen estranger, o bé els ajuts de serveis socials a persones que, segons ells, estan involucrats en activitats il·legals o com a mínim de connivència amb els que les cometen.

A l'hora de concretar els problemes més enllà d'aquesta imatge que donen al barri per als de fora, reconeix que d'atracs a comerços n'hi ha molt pocs i que sobretot roben a gent gran i a turistes. També diu que al carrer Comerç i a l'Arc de Triomf hi ha hagut robatoris a cotxes als semàfors.

Totes aquestes percepcions ens interessen perquè són les que constitueixen el discurs dominant de la «majoria». *El barri en va ple*, d'aquests comentaris. Els rumors i converses sobre robatoris i agressions, i també sobre persones i botigues que hi estan implicats, sobre les intervencions de serveis socials, policia i altres agències, són constants i segurament *no sempre* del tot ajustats a la realitat. Com sempre passa amb la violència i la delinqüència, la rumuologia i el decalaix entre percepció i realitat són importants. El coneixement del col·lectiu jove, i magrebí en particular, no és el que en puguin tenir associacions que treballen el dia a dia amb aquests ells, o el dels mateixos joves que conviuen diàriament a les escoles. És un coneixement molt més reduccionista, que pren la part més visible (els grups que són al carrer i especialment els joves que roben a la vista de tothom) com si respongués a la totalitat o pràctica totalitat d'un

col·lectiu. Un element clàssic d'aquest tipus de discursos visceral, per exemple, és el que para atenció a les relacions entre les dones de la majoria i els homes de la minoria, el qual ens el vam trobar parlant amb un comerciant que afirmava que les noies del barri de famílies desestructurades i que no tenen feina no tenen les idees massa clares, i que algunes van amb els immigrants i tenen fills perquè se senten atretes pel fet que aquests immigrants tinguin diners.

Si parlem amb treballadors d'associacions que estan en contacte amb aquests col·lectius, i que per tant els coneixen molt més directament (coneixement personal enlloc de coneixement típic), la percepció canvia radicalment. En primer lloc es deixa d'associar «immigrant» a una situació determinada, i es fan distincions entre els menors no acompanyats, els adults que o bé tenen la família al país d'origen o només tenen aquí part d'aquesta (no reagrupats o parcialment reagrupats) i els que viuen a Barcelona amb famílies completes (reagrupats). Els que treballen amb ells destaquen que el més important per a la gran majoria és buscar-se la vida, trobar feina i legalitzar la seva situació. El fenomen de la immigració, com ens va dir un educador en una entrevista, és paradoxal, estressant i contradictòria, i per això cal anar molt en compte amb els reduccionismes a l'hora d'entendre-la. La diversitat és tant gran com la de la condició humana, i per tant els estereotips no faran sinó entorpir la comprensió. Això no vol dir, òbviament, que també sigui estressant, paradoxal i contradictori pels autòctons que conviuen amb els que arriben (o més concretament, amb alguns dels que arriben), ja que el canvi de la realitat del barri es percep amb preocupació i desconcert.

Molts joves magrebins venen perquè als seus països hi ha la imatge que aquí és molt fàcil trobar feina i fer diners, i quan venen xoquen amb la realitat d'una existència molt difícil i hostil, sobretot quan venen sense família o coneguts establerts. Això no obstant, generalment no tornen perquè no volen reconèixer el «fracàs», i quan ho fan és quan poden fer ostentació, donant una imatge de luxe a través de cotxes o articles de consum, que el que fa és reproduir el mite que la vida dels immigrants és fàcil i exitosa. Apareixen com «herois» per als que són allà, amb la qual cosa es reforça el mite de l'enriquiment fàcil de l'emigrant.

Per aquesta raó, al Casc Antic gran part dels marroquins i algerians que hi ha són de les mateixes zones de Marroc i els mateixos barris d'Alger. La majoria té la idea de tornar en 5 o 10 anys, i mentrestant fer com més diners millor. Els problemes polítics a Algèria ha fet que molts que volien tornar durant els anys 90 s'hagin trobat amb un dilema. Pel que fa a l'educació dels fills, també és habitual que els pares tinguin la sensació que es perd la cultura musulmana i que aquí hi ha més temptacions per als seus fills, la qual cosa els suposa una preocupació afegida.

ESPAI SOCIAL JUVENIL

Passem ara a identificar les principals geographies de l'espai social juvenil del Casc Antic. Si hem fet referència a la diversitat interna del barri, ara caldrà explicitar els principals eixos diferenciadors *entre els mateixos joves*. Quan parlem d'«espai social juvenil» fem referència al joc de posicions i oposicions, de distàncies i proximitats, en la qual se situen els joves. Aquest espai social es diferencia de l'espai social general (o adult) en què la feina i la família tenen molta menys importància. Altres elements de l'estil de vida, com ara la música, la roba, l'oci o la disposició vers els estudis, en canvi, són molt més rellevants. El fet que molts dels significats de l'espai social juvenil són completament aliens de la majoria d'adults és el que justifica que parlem d'un espai social relativament autònom o diferenciat.

Quan els nens arriben a l'adolescència, es troben aquest espai social juvenil configurat per les generacions anteriors de joves. A la vegada que «han d'aprendre» els significats de diferents activitats, estils de vestir, músiques i formes de fer, durant el seu pas també contribuiran a *re-produir-lo*, és a dir, a produir-lo de nou, mantenint algunes elements i modificant-ne d'altres. El simple fet que les modes juvenils canviïn a gran velocitat garanteix que aquest espai mai sigui el mateix, tot i que hi ha constants importants. Al Casc Antic, per exemple, el fet que en deu anys hagi augmentat espectacularment el nombre d'estrangers, ha fet que les geographies de l'espai social juvenil canviessin considerablement i que actualment s'estiguin fent negociacions culturals importants de cara a aquesta *re-producció* de les geographies.

GEOGRAFIES BÀSIQUES

En primer lloc, caldrà fixar-se en les geographies més visibles. Una distinció fonamental és entre els joves que fan molta vida al carrer i els que no, entre els que es mouen en els camins de la transgressió i els que no. Aquesta distinció no és nítida, però com veurem és molt important a l'hora de configurar identitats al barri.

Els que són al carrer, per començar, són molt més visibles que els altres, ja que s'hi estan hores i a més es fan notar perquè van en grup. A més acostumen a apropiarse espais determinats on hi són dia sí dia també. Aquesta visibilitat fa que el joc de posicions i oposicions entre aquests grups tingui un gran poder simbòlic a l'hora de definir l'espai social juvenil al Casc Antic. Els altres joves, els que es queden a casa o van a casa d'amics, els que es mantenen sota un control parental més fort, els que donen molta més importància als estudis, els que no se senten còmodes amb les formes de relacions socials pròpies del carrer, són en gran part invisibles, i per tant no actuen en l'imaginari més que com a massa amorfa i indefinida *que no fa vida de carrer*. Així com tothom sap que en aquella plaça hi ha aquell grup i en aquella alta plaça aquell altre grup, els joves que no tenen presència pública clara no tenen una identitat pública definida.

Per parlar dels joves que fan vida als carrers del Casc Antic ens basarem (quan no es digui el contrari) en el diagnòstic *Recolzem els joves del Casc Antic* (2001), que gràcies al treball de camp de dos educadors de carrer identifica al detall molts dels grups que

fan vida al carrer al barri. Aquest diagnòstic observa que aquests joves són majoritàriament autòctons i majoritàriament nois (només hi ha una noia per cada 4 nois)⁸. Dels diferents grups identificats, només un és de noies. La resta són o només de nois o mixtes. Alguns dels joves són toxicòmans o en tractament de metadona. En total, els educadors de carrer van identificar 142 joves (27 noies i 115 nois). Recordem que havíem fixat el col·lectiu de joves d'entre 15 i 24 anys al voltant de 1.660, la qual cosa situa aquests joves que ocupen el carrer –que no són tots sinó únicament els identificats en el diagnòstic– en menys d'un 10% del total. Són, això sí, una minoria molt visible.

El carrer del Casc Antic

El carrer en general, però sobretot en barris com el Casc Antic, porta associades connotacions de transgressió i un cert perill (delinqüència, drogues, *males influències*). Al barri es palpen elements com la transgressió de la legalitat i la moralitat dominant, com la delinqüència i l'agressivitat. Les botigues del barri en van plenes, d'aquesta *impressió*. Els joves que s'estan moltes hores a places, cantonades i carrers acostumen a reforçar aquesta percepció, tot i que equiparar els diferents grups uns amb els altres seria un error important. Ja hem vist com comerciants i avis diferenciaven molt –amb o sense raó– entre els magrebins, d'una banda, i els autòctons i dominicans, de l'altra.

Els educadors de carrer parlen de la «perillositat del carrer» no en el sentit de violència sinó de la força del carrer com a «mala influència», com a sinònim de «problemes». Un educador que coneix tant el Raval com el Casc Antic ens va comentar que des del seu punt de vista aquesta força és ara per ara més forta al Casc Antic, entre els grups d'autòctons i d'algerians, que no pas a un barri tradicionalment més degradat com el Raval, on hi ha la possibilitat d'adoptar diferents posicionaments en relació als problemes segons el grup de joves. Uns grups es dediquen més a divertir-se procurant no portar la transgressió massa lluny i altres, al carrer del costat, porten el límit bastant més enllà. Al Casc Antic, en canvi, el rang de posicionaments possibles un cop es fa vida al carrer és, segons la seva percepció, més limitat.

El diagnòstic dels educadors de carrer explica que els grups de joves **autòctons** (60, 21 noies i 39 nois) no tenen massa mobilitat i són grups dispersos pel territori. Acostumen a ocupar espais i estar-s'hi. Són fills de pares i mares d'aquí i també de pares estrangers (sobretot marroquins). Molts són de famílies monoparentals, amb problemes d'alcoholisme i altres, i tenen un discurs clar sobre la necessitat d'abandonar el barri. Els veïns, per la seva banda, es queixen dels sorolls que fan amb les motos i del fet que provoquen conflictes en seure a les entrades dels habitatges i altres actituds. Un policia de proximitat també ha manifestat que un dels grups està implicat en l'apallissament d'un transeünt.

Critiquen la pressió policial, ja que tot i entendre que la policia és necessària per evitar la degeneració del barri, no entenen que els demanin els papers a ells i no als algerians, que són els culpables, diuen, de la degradació. Amb els algerians, per tant, no hi ha bona relació, tot i que algú hi té tractes per «negocis».

⁸ Cambra, Moya i Esbay (2001)

Els **algerians** (50, tots nois), a diferència dels autòctons, es concentren gairebé tots a la mateixa zona, al voltant de la plaça Allada-Vermell i tenen una mobilitat constant pel territori. Entre ells, a més, no hi ha noies, i són els que tot el barri assenyala com a responsables de la major part de robatoris. Tot i semblar-ho, no és un col·lectiu homogeni, sinó que reproduïxen diferències i conflictes existents entre barris i ciutats o regions del país d'origen, fins al punt d'arribar a barallar-se entre grups. Com expliquen els educadors de carrer, «Durant el mes de Ramadà, la divisió entre els grups es va veure augmentada pel fet que alguns no només no cometien actes delictius, sinó que no es relacionaven amb qui els cometia»⁹. Són més grups de supervivència que no pas grups d'amics, si bé és cert, això no obstant, que en situacions de crisi són solidaris entre ells, com ara quan va morir un d'ells el desembre del 2000, quan un altre va tenir problemes de salut greus, o també quan cal protegir-se davant d'altres grups o de la presència policial. I també sembla cert que formen un grup molt tancat en el sentit que quan algun d'ells és vist parlant amb algú de fora se l'acusa i fins i tot se l'agredeix. Igual que els grups d'autòctons, els algerians critiquen la presència policial, que consideren excessiva.

Pel que fa als **dominicans** (27, 6 noies i 21 nois), acostumen a trobar-se en una mateixa zona, i és difícil accedir a ells. Són més nois que noies, i s'estan a comerços com perruqueries o bars musicals. Segons els policies de proximitat, com a grup no transgredeixen la legalitat més enllà de problemes de sorolls. Les mares tenen una presència important als seus llocs de reunió. El grup de la plaça de la Llana treuen al carrer un billar i organitzen partides. En general, com els algerians, tenen molta més mobilitat pel barri que no pas els autòctons.

De grups **marroquins** (5 nois) només n'hi ha 1 de detectat, tot i que hi ha molts altres joves d'origen marroquí (nascuts o no aquí, però sempre amb bastant temps de vida a Barcelona) dintre dels grups d'autòctons. Els que sí es constitueixen en grup és molt probable que siguin nouvinguts. Les noies (3) que han contactat els educadors de carrer no van en grup.

Aquests són els grups visibles en relació a les geographies socials (i espacials), que per tant tenen molt a veure amb l'origen cultural. A diferència del Raval, al Casc Antic els **pakistanesos i altres orígens** tenen molt poca presència, i encara menys entre els joves visibles al carrer. Cal tenir present, a més, que com ens van explicar els educadors de carrer, els grups varien molt i que tot i estar separats, és molt habitual que individus de grups suposadament diferents es relacionin entre ells, tot i que és difícil de saber si és per amistat o per «tractes» determinats.

Hi ha espais, com ara uns billars al costat del parc de la Ciutadella, que esdevenen centres socials. També la zona de l'Arc de Triomf és un centre de reunió habitual per molts joves. La mobilitat acostuma a ser dintre del barri o, com a molt, per la resta de Ciutat Vella i la platja. Els altres indrets de la ciutat, en canvi, es perceben com a

⁹ Cambra, Moya i Esbay (2001): p.42.

llunyans i desconeguts. Dificilment se surt de Ciutat Vella si no és per visites familiars i, excepcionalment, algun local de nit.

Els grups descrits que s'estan al carrer, tot i rondar un escàs 10% del total, tenen la importància simbòlica de «dibuixar el paisatge» existent. Encara que hi hagi joves búlgars, filipins, equatorians i d'altres molts orígens, el fet que no constitueixin grups ni tinguin una presència visible, sinó que o bé no estan al carrer o bé estan dintre d'algun altre grup d'autòctons, fa que no «existeixin» en el mapa social.

La importància simbòlica dels grups al carrer a l'hora de definir les geographies socials és òbvia, per exemple, en el cas de la presència de molts algerians a determinats carrers i places, sobretot els caps de setmana, o els robatoris diaris que hi ha al carrer, que com hem observat fa unes pàgines desesperen els veïns i comerciants encara que només molt rarament els afecti directament. Entre els joves, els que participen en aquestes activitats són segurament al voltant d'un 3%, però la seva importància a l'hora de projectar una «imatge» i una «alarma social» del barri com a «barri d'immigrants» i a més «perillós i conflictiu» és molt gran. Això fa que molta gent comenci a evitar aquests espais, la qual cosa, a la vegada, accentua aquesta imatge encara més.

Els grups al carrer no només tenen importància a l'hora de **«marcar» simbòlicament l'espai físic i social**, sinó també a l'hora de proporcionar pautes de socialització i una **xarxa de seguretat**. Com explicava un noi dominicà de 16 anys, *«A la opinión de uno vamos todos»*, volent dir que a l'hora de fer qualsevol cosa, o ho fa tothom o no ho fa ningú. També explicava que al barri tothom es coneix i sap més o menys qui va amb qui, i quins grups són els que estan fent quins negocis, *«pero no nos molestamos, hay respeto. Más que nada porque somos grupos grandes y todo el mundo sabe que detrás de alguien hay un grupo. Nos conocemos todos»*. Aquesta funció protectora del grup és important, ja que s'allunya de la pauta legal-racional de l'Estat de Dret que fonamenta el monopoli de la violència legítima en l'estat –la policia i l'exèrcit com a encarregats de protegir els ciutadans dels altres ciutadans–. Els grups al carrer, en contraposició, fonamenten la seva forma d'estar al món en una oposició generalitzada a la policia, en lleialtats grupals i en la força del grup per contrarestar la possible agressió, establint així un equilibri de forces que permeti la pau independentment de l'Estat, el qual apareix més com un enemic que impedeix els actes de transgressió, siguin petits –fer soroll, fumar porros, estar-se tranquil·lament a les places i els carrers, fer petites *gamberrades*– o grans –robar motos, traficar amb drogues, robar a turistes–. En lloc de la llei estatal es segueix el que habitualment coneixem com a *lleï del carrer*.

Aquesta importància dels grups no ens ha de fer caure en l'error de fer tipificacions injustificades dels individus, ja que la diversitat interna dintre d'aquests grups i entre la gran majoria de joves del barri que no en forma part és molt important. Els diferents graus de control social al que estan sotmesos per part de pares i familiars, així com les diferents disposicions individuals en relació a la transgressió i les perspectives de futur sempre marquen diferències significatives. Això no obstant, sí és important copsar la importància dels grups descrits a l'hora de marcar *l'atmosfera que es respira a l'ambient*. La seva presència és important tant per als joves que en formen part com dels

que en són aliens, ja que aquests sempre tenen present que al barri hi ha els grups al carrer en relació als quals ell o ella es defineix.

Els joves invisibles

Si els joves que fan vida habitual al carrer són menys d'un 10 per cent, això vol dir que la immensa majoria es defineix en oposició a aquesta minoria, tot i que en comparació es caracteritzen per una gran «invisibilitat». En el cas de les noies això és més accentuat, però també la majoria dels nois se situa en aquesta posició. Això pot ser degut al control parental, que amb l'objectiu d'evitar *les males influències* restringeixen l'accés dels joves al carrer, però també pot ser degut a que els mateixos joves no se senten a gust en el tipus de socialitat característica del carrer.

Una entrevistada ens va explicar com havia de negociar amb els seus pares que la deixessin anar a una associació perquè no els agradava que anés sola pel carrer quan tornava pels vespres. En una altra associació els pares no volien deixar anar-hi a una noia marroquina perquè quan sortia s'estava al carrer i consideraven que rebia males influències dels amics autòctons.

Entre els joves que s'estan al carrer, aquestes negociacions amb els pares són impensables, i per tant perceben com a diferents als joves educats amb aquestes restriccions. Es pot veure fins a quin punt la distinció és important en la resposta d'una noia quan se li va preguntar per la diferència entre sortir o no al carrer: «*Las niñas que no salen... son siempre calladitas, no hablan. Típicas repipis. A la mayoría es que no las dejan*». Des d'aquest punt de vista (els dels nois i noies que fan vida al carrer), per tant, no sortir al carrer és sinònim d'estigmatització. En sentit invers, els joves que no surten al carrer veuen amb cert temor i incomoditat, i de vegades també fascinació, aquells que sí ho fan.

Relacions ètniques

En parlar de les geographies del carrer, hem vist com els diferents orígens culturals són importants a l'hora de configurar els grups, però no de forma unívoca. La important diversitat ètnica del barri fa d'aquest tipus de relacions una negociació cultural crucial de cara al caire que prenen les geographies en un futur. Els joves, en compartir l'espai al carrer i sobretot a les escoles, són els que més possibilitats tenen de trencar, reforçar o canviar estereotips i simplificacions.

En primer lloc, com ja hem dit que fan els educadors i animadors que tracten amb els joves, és important distingir entre els diferents tipus d'immigrats. Els reagrupats, els parcialment reagrupats i els menors no acompanyats presenten problemàtiques i pautes de comportament molt diferenciades. La majoria de joves marroquins que fa temps que són a Barcelona i que viuen en famílies reagrupades, per exemple, són difícils de diferenciar dels seus companys d'origen cultural català o espanyol. Per aquesta raó els educadors de carrer els defineixen directament com a «autòctons». Els acabats d'arribar, en canvi, sí que mostren pautes de conducta diferenciada. Per la llengua i també per l'estil de vida.

Un cas a part són els algerians no acompanyats, que difícilment es relacionen amb els autòctons. Mentre que molts adults i joves d'altres barris perceben tots els magrebins com part d'una mateixa categoria, els joves de Ciutat Vella tenen molt clares aquestes distincions i la seva importància. En un grup de discussió amb nois i noies majoritàriament del Raval, per exemple, quan un noi va començar a parlar sobre els marroquins que s'ajunten en una plaça del Casc Antic, un noi i una noia marroquins que fa temps que són a Barcelona, juntament amb una noia gitana, van interrompre per corregir «¡No! ¡Son argelinos, no marroquíes!».

Els marroquins que han nascut o ja fa uns anys que són a Barcelona, per tant, es barregen molt amb els catalans. Això no passa tant amb un col·lectiu que tot i que molt poc present al Casc Antic, és important en el conjunt del districte, els pakistanesos. Per les seves formes de relació més endogàmica, són objecte de la desconfiança: «*Los pakos no. No me gusta. A las chicas no las dejan salir de casa*», ens deia un entrevistat. Els dominicans, en canvi, són un punt intermedi. D'una banda, tendeixen a anar en grups de compatriotes, però de l'altra no tenen mala relació amb els demés grups a excepció dels algerians.

Tot i les segregacions genèriques que acabem de descriure, sempre hi ha punts de relació entre uns i altres, no només a les escoles sinó també per fer «tractes», per jugar a futbol o a bàsquet, o quan individus aïllats s'entenen i estableixen una relació d'amistat o amor. Un noi dominicà ens va explicar que amb els marroquins es relacionen per jugar a bàsquet, però que rarament ho fan fora d'aquest espai. Amb els autòctons diu que s'hi relacionava molt a l'escola, però que quan la va deixar va perdre el contacte. Els problemes, diu, són sobretot amb els algerians, tot i que en general hi ha respecte. Els problemes només existeixen entre alguns individus que s'enfronten o estan enfrontats, per la qual cosa de tant en tant esclata el conflicte. Un altre noi algerià sense família a Barcelona també va dir que ell i els seus amics s'havien fet amb nois d'aquí jugant al futbol, i a través d'aquests havien accedit al gust musical dels joves autòctons i havien quedat per sortir pel Maremagnum o anar a l'Arc de Triomf. Dos d'ells fins i tot afirmaven tenir una nòvia autòctona. Segons diversos entrevistats, els concerts de les festes interculturals, que podrien esdevenir un espai de relacions entre joves d'orígens culturals diferents, no aconsegueixen fer-ho massa, ja que cada col·lectiu va al concert del «seu» tipus de música i, quan s'acaba, se'n van a una altra banda. Uns educadors entrevistats observen que, al seu parer, a l'hora de triar companyies són més rellevants les afinitats transgressores (fins a on arribar a l'hora de trencar la legalitat) que no pas l'origen cultural.

A banda d'aquestes relacions més o menys fluïdes, els estereotips sempre hi són presents, i quan hi ha conflictes personals i es vol fer mal a l'altre, si és d'un origen cultural diferent s'utilitza l'insult racista. Això, destaquen els educadors, no implica que els joves siguin racistes, sinó que utilitzen aquests insults com en podrien utilitzar d'altres com per exemple la reputació de la mare. El cert és, això no obstant, que la mera presència dels insults ja crea realitat i marca les fronteres simbòliques entre individus. En altres contextos, com explica Les Back al seu llibre sobre *noves etnicitats*

a Londres¹⁰, quan la convivència és més fluïda els mateixos joves exerceixen un control social sobre aquest tipus d'insults: quan algú els fa servir, encara que sigui en aquest sentit lax, els altres joves exerceixen un control social i acusen el que ho ha fet de ser racista, amb la qual cosa es limita la presència d'aquest tipus de discursos. L'estratègia seguida al Casc Antic, també present a països amb més tradició d'immigració com Anglaterra o els Estats Units, és la de desnaturalitzar l'insult utilitzant-lo fins i tot quan són dos magrebins els que es barallen o discuteixen.

Un altre element que apareix constantment és la diferenciació entre el coneixement típic i el coneixement personal. És habitual trobar-se expressions de l'estil de «*contigo no tengo ningún problema pero...*» o, en el cas d'un grup on tots són nascuts a Barcelona menys un marroquí «*...pero diferente, no parece árabe*». Tot i que el contacte directe amb un noi o una noia magrebí els fa apreciar-lo, això no els porta a trencar l'estereotip de magrebí que tenen en ment, i per tant, tot i que poden fer sentir a aquell magrebí acceptat, a la vegada continuen exercint una violència simbòlica negativa sobre ell en recordar-li que la seva identitat cultural continua sent menyspreada.

Aquest tipus de negociacions mostren la importància de la interacció quotidiana entre joves d'orígens culturals diferents, ja que és així que van negociant una ètica de la diversitat que va més enllà del coneixement típic simplista. Amb el temps es van trencant estereotips, es va veient la diversitat interna dels diferents col·lectius, i es va elaborant un codi de la justícia i l'anti-racisme (i segons com evolucioni també del racisme, no ho oblidem). En parlar amb joves als instituts s'observa com alguns, tot i tenir un discurs políticament correcte, mostren actituds clarament discriminatòries, mentre que d'altres tenen un compromís molt més profund, sincer i *pràctic* amb aquesta ètica de l'anti-racisme.

RESISTÈNCIA I TRANSGRESSIÓ

Hem dit fa unes pàgines que tant a nivell individual com col·lectiu, les persones identificades com a minoria generen estratègies de supervivència i/o d'optimització de la pròpia posició, és a dir, es reinterpreten a elles mateixes i cada context en el qual interaccionen amb els «altres» de la manera que senten com la més adequada. Aquelles noies que a l'institut no estudien i comencen a fer *campanes*, apareixen als ulls dels adults com individus *que no faran res de bo*. La perspectiva de les pròpies joves, en canvi, és que els seus companys de classe que sí fan els deures i aproven els cursos són seriosos, calladets i avorrits, que «només estan per estudiar».

Aquests joves que s'oposen a la lògica escolar i s'identifiquen més amb la cultura del carrer són els que educadors i animadors, tant a les escoles com a les associacions, perceben com a desinteressats i sovint «problemàtics». La seva actitud és molt menys conformista amb les normes dels adults, les quals «resisteixen» activament fins a fer desesperar als educador que les intenten aplicar.

Si descarreguem de judicis morals aquesta actitud, observarem que els joves més «resistents» sovint són els més lúcids a l'hora d'identificar i conèixer les relacions de

¹⁰ Back (1996).

poder a les escoles, la família i les associacions (una altra cosa és que siguin lúcids a l'hora d'identificar i reconèixer les relacions de poder i influència dintre del grup d'amics, o que utilitzin el coneixement de les formes de poder a l'escola i les associacions de forma lúcida de cara al seu futur). Com que proven contínuament els límits, saben on són, i això fa molt més difícil manipular-los. En els casos més extrems, quan rarament accepten cap límit, també saben que la societat no és omnipotent i que la transgressió sempre és possible. És aleshores quan l'Estat engega la seva maquinària més pesada de control social: els jutjats i els centres de menors.

Aquests dos elements, resistència i transgressió, són importants a l'hora d'entendre els joves. El conjunt dels joves es caracteritza per una actitud transgressora i en certa mesura resistent. L'adolescència consisteix, precisament, en provar els límits de les normes socials. Començar a sortir de nit, potser fumar cigarretes, potser veure alcohol, potser els sexe, i pels més agosarats les drogues il·legals, són tots actes que es perceben com a transgressors de la moralitat dominant que identifiquem amb el mateix fet de ser jove. A la vegada, la resistència a l'exigència adulta de seriositat, d'estudi i responsabilitat també caracteritzen l'adolescència i la joventut.

Ara bé, els límits d'aquesta transgressió i resistència varien molt d'un jove a un altre. I no només varien, sinó que són essencials a l'hora de configurar les geografies de l'espai social juvenil, o el que és el mateix, són fonamentals a l'hora de diferenciar els joves uns dels altres. És molt diferent tractar amb joves conformistes i gens transgressors que fer-ho amb d'altres molt resistents i transgressors. I a la vegada els mateixos joves es veuran com a molt diferents uns dels altres. Els que són al carrer, per norma accentuen molt més tant la resistència com la transgressió, i els que no hi fan vida les porten a un límit molt menor. Ser al carrer al Casc Antic implica conviure amb transgressions i resistències importants, que esdevenen la norma. «Al barri es veu de tot». Hi ha la petita gamberrada i el consum de porros, però també són presents delictes seriosos i fins i tot grups organitzats, o consum addictiu de drogues més fortes com l'heroïna o la cola. I entremig hi ha petits robatoris de roba o música a *El Corte Inglés*, el *Decathlon* o la *FNAC*, robatoris de radiocassettes de cotxe o miralls de motocicletes, negoci amb petites quantitats de haixix, etc. Aquestes transgressions els distingeixen dels joves més «normalets», més conformistes amb les normes adultes.

Això no vol dir que resistència i transgressió sempre vagin units. Hi ha joves gens transgressors que tot i així són molt resistents. Es pot resistir l'autoritat i l'*status quo* (a la família, a l'escola o a la societat) i a la vegada respectar les normes socials i legals. Al Casc Antic, com a tots els barris de característiques socials similars, la resistència i la transgressió són molt més presents que a barris més benestants. Forma part de la realitat quotidiana de forma molt visible.

DURESA I RESPECTE

Un altre element fonamental al barri és la duresa. En un ambient on es respira a l'ambient que un conflicte pot acabar en agressió física, la duresa és important. Sobretot per a la masculinitat, però també per la feminitat, és important ser respectat com algú que se sap valer i que és dur, tant físicament com verbal.

Sobretot al carrer, les relacions socials són molt físiques. Tant quan són amigables com quan són conflictives. Entre amics els cops, patades a l'aire i empentes, així com insults i atacs personals, són continus i conformen un joc que sovint amenaça esclatar en conflicte. La pauta al carrer és, a més, que la fortalesa física i el valor a l'hora de fer-la servir és important per valer-se d'un mateix, sovint també entre les noies.

Quan educadors d'associacions recriminen als joves la seva agressivitat, alguns contesten: «¿*Qué quieres que te diga? El barrio es así*». Això fa que els joves que no tinguin una habilitat especial en aquest tipus de relacions, sigui per caràcter o per debilitat física, hagin de buscar formes alternatives de guanyar-se el respecte o, en cas contrari, mirar de no coincidir amb els joves que més utilitzen l'agressivitat.

Al Casc Antic, com més transgressor és l'individu o el grup, generalment més duresa manifesta. Hem vist com els joves que fan vida al carrer es coneixen uns als altres i saben quins grups transgredeixen més. Un entrevistat ens deia que «*los que suelen robar suelen ir juntos*». A la vegada, però, també neguen que hi hagi una jerarquia de duresa clara entre els grups, sinó que «*según como seas buscas más problemas. Eso en todos los grupos*».

La transgressió i la duresa són, per tant, importants a l'hora d'atorgar status i posició dintre de l'espai social juvenil. Per això en els grups més transgressors, quan un jove és internat en un centre per menors a causa dels actes delictius, això no es veu necessàriament com un problema que fa recapacitar, sinó que és un afegit de prestigi i reputació per al jove que hi va. I per aquesta raó quan en tornen, encara que s'ho hagin passat molt malament, acostumen a dir que «*bah, eso no era na'*».

Un segon element central al barri és el «respecte», que no només fa referència al fet de ser respectat per ser dur, sinó al fet que cadascú respecta la intimitat i l'espai de l'altre. Hi ha una norma implícita de no posar-se massa amb els assumptes dels altres –siguin legals o il·legals, morals o immorals– i de respectar els veïns del barri. Per exemple, si es roba, es fa fora del barri. Els algerians han creat un rebuig perquè han trencat la norma de no actuar al barri a l'hora de delinquir, la qual cosa atrau més policia i més sensació d'inseguretat. «Que se'n vagin a robar a la zona rica!» és un pensament estès. Segons un entrevistat, això també ha estat possible perquè els «codis» i la «lleï del carrer» al Casc Antic no estan tant clars i controlats com a d'altres barris. A la Barceloneta, afirma, quan van començar a *robar-hi*, els mateixos veïns del barri –amb control de l'activitat il·lícita– van intervenir-hi enèrgicament i en dues setmanes ja els havien fet desistir de tornar-hi.

Duresa, poder i gènere

Aquesta importància de l'agressivitat i la duresa fa que la vida d'aquells que la pateixen pugui ser molt dura. Els joves amb menys capacitat per aquest tipus de competència poden patir agressions físiques i verbals molt doloroses per la seva dignitat. En relació als gèneres, això és especialment difícil per les dones, tant per la seva vulnerabilitat física en relació als homes com, sobretot, per les actituds masclistes que van associades a aquestes formes de relacions socials. A la vegada, això no obstant, hi ha noies que

aconsegueixen graus de respecte molt importants, i fins i tot es creen situacions en les quals les noies s'imposen als nois, no físicament sinó a través del control i la violència simbòlica. Segons diversos educadors, durant els darrers anys s'ha notat un canvi en aquest sentit: les dones són cada cop més dures i sovint fins i tot intimiden els nois a través d'insults i l'agressivitat verbal, i de vegades també d'empentes i una actitud dura.

No podem oblidar, però, que la presència de la duresa al barri sovint esclata en agressions dels més forts als més dèbils, no en un sentit econòmic o de classe social, sinó al contrari, en una jerarquia alternativa fonamentada en la duresa i el respecte a l'entorn local. No és l'únic, però sí un element important en les relacions socials entre els joves que fan vida al carrer. Així com en la zona alta de la ciutat el poder econòmic i la violència simbòlica (el menyspreu, la marginació, el rumor, el capital social) són elements molt més importants que l'agressivitat física a l'hora de mediatitzar l'estatus i les jerarquies socials, al Casc Antic l'agressivitat té un paper més present en una part significativa de les relacions socials entre parelles, pares i fills, amics i enemics. Hi és molt més present, encara que només esclati puntualment.

TERRITORIALITAT

Els joves que utilitzen abastament al carrer mostren una territorialitat clara. Normalment conformen grups que s'apropien d'espais concrets. Una plaça, una cantonada o uns bancs per seure, una perruqueria o un bar, així com uns recorreguts concrets pel barri, esdevenen a base de repetició els «territoris» de cada grup. No només se'ls «apropien» de forma que se'ls senten seus, com a part inherent dels seus rituals diaris o setmanals, sinó que també esdevenen els seus territoris simbòlics de cara a la resta de veïns del barri. Quan hi ha moviment, degut a unes obres, a un grup nou o a la desaparició d'un d'antic, això pot crear conflicte, no només entre grups diferents, sinó també amb veïns i botiguers que se senten molestos. Molts dels conflictes amb veïns, de fet, no són tant per problemes de seguretat o conflictes, sinó senzillament per aquesta *molesta* ocupació d'espais: fan que els veïns se sentin *incòmodes* al passar per els espais on són i, de vegades, que s'increpin mútuament, que siguin molestats per sorolls, per una pilota o senzillament per l'actitud desafiant, real o percebuda.

Aquesta «apropiació» d'espais també és origen de rivalitats qual algun grup trenca les fronteres establertes. Això també és així en el cas de les associacions. En un taller de DJ que es va fer al Casc Antic, de la qual parlarem més endavant, s'hi van inscriure joves del Casc Antic i del Gòtic. L'activitat es va fer en el mateix local on els joves del Casc Antic feien activitats de lleure durant tot l'any. El primer dia, quan van arribar els dos joves del Casc Antic més avesats a la cultura de carrer, van tractar els que venien del Gòtic, amb els quals ja havien coincidit en una sortida conjunta, amb una clara actitud d'hostilitat. Els van preguntar, amb to amenaçador, «què feien aquí» i «perquè venien». Segons ells, aquell era el «seu» local i els altres l'estaven ocupant perillosament, i per tant tenien la necessitat de marcar la seva posició dominant *en el seu espai*.

Aquesta territorialitat al barri es conjuga amb una utilització de la resta de la ciutat molt restringida. Normalment es coneix i s'utilitza la resta de Ciutat Vella, però els límits més enllà de les antigues muralles són poc coneguts, a banda del Port Olímpic i les platges de Barcelona. Allí on se senten còmodes aquests joves és en el seu entorn, i per

això rarament viatgen a altres parts de la ciutat que per tant esdevenen desconegudes i, en certa manera, amenaçadores per la incomoditat que poden provocar.

L'oferta d'oci de la ciutat, tant nocturn com diürn, no la senten com a atractiva. Només algunes discoteques aconsegueixen ara atraure el seu interès, com ara el *Chasis* de Mataró o el *Pont Aeri* de Manresa i Terrassa, entre els autòctons als quals agrada la música màkina, o el *Barcelona Noche* entre els dominicans. També el Port Olímpic o la zona de Marina són capaçes d'atraure alguns dels joves del barri. Fora d'aquestes sortides, només les visites a familiars o parelles, a banda de sortides puntuals obligades, esdevenen motiu de sortida del districte.

CONSUM I IDENTITAT JUVENIL

Aquesta capacitat de les discoteques per eixamplar els territoris dels joves que s'estan pels carrers del Casc Antic és un detall important. La *sensualitat* de les formes culturals juvenils, allò que s'acostuma a anomenar «cultures juvenils», és un element essencial en la socialitat dels joves i en la configuració del que hem anomenat «espai social juvenil».

Durant les darreres dècades, les formes de relacions culturals entre els joves han experimentat un canvi considerable. L'expansió de la figura del «consumidor adolescent» o, dit d'una altra manera, del consum entre els joves, està estretament lligat amb l'aparició de tot un seguit de significats socials associats als articles de consum (roba, música, sortir de nit), el que s'han anomenat «cultures juvenils». Dit d'una altra manera, els joves, a partir dels materials proporcionats pel mercat i els mitjans de comunicació, han desenvolupat unes formes culturals pròpies, en certa manera més autònomes (culturalment) respecte dels adults. Són *relativament autònomes* en el sentit que els significats culturalment produïts pels joves, que per a ells joves són pràcticament *donats per descomptat*, i que constitueixen des de rituals fins a valoracions atribuïdes a estils, músiques i locals de nit, són aliens als temps, espais i converses adultes, la qual cosa els fa *indexifrables* per la societat majoritària. Per això parlem d'un espai social juvenil (en relació als mapes mentals o mapes de significat dels quals havíem parlat abans, diferenciats dels de l'espai social general).

Així, la diferència entre agradar la música màkina i la música house, o entre la música llatina i la música ska, o entre el pop independent i la música dels *40 Principales*, per posar només uns exemples, és important a l'hora d'estructurar com els joves es perceben uns als altres. Els significats i disposicions lligades a aquests gustos s'imbrica amb d'altres elements com els que hem vist abans: la duresa, el fet de fer vida o no al carrer, el gènere, l'origen cultural, la territorialitat, etc. Per als adults, en canvi, aquestes connexions són normalment invisibles.

Tot i que aquestes formes culturals estan directament lligades al consum (de roba, de mitjans de comunicació, de música, de bars i discoteques), s'han d'entendre en un sentit molt més ampli. El mercat proporciona molts dels materials, però els joves els recullen, se'ls apropien, els *treballen simbòlicament* i els *donen sentit* en les seves vides, en relació als dilemes amb els quals s'enfronten i a les seves situacions vitals i socials. Aquests materials són bàsicament articles i espais de consum (CDs i cintes de cassette, bars, discoteques, peces de vestir, pentinats) i representacions als mitjans de

comunicació (reportatges sobre concerts, vídeos musicals, cançons a les ràdios, anuncis de televisió, articles i programes sobre estils juvenils i tendències). Les *tribus urbanes* fa uns anys, i ara els estils, modes i tendències, esdevenen «marques» en la configuració de les geografies de l'espai social juvenil. Actualment, els «pelats» i «makineros», o els «okupes» i «punks», per exemple, són «extrems visibles» d'unes geografies de proximitats i distàncies en les quals se situen els joves. Altres adjectius que marquen aquestes geografies són «pijo», «quillo», «catalufo» o «facha». Qualsevol jove, encara que no s'identifiqui ni amb uns ni amb els altres, fins i tot encara que negui la mateixa existència o conveniència d'aquestes diferenciacions, se sent més o menys proper a alguna posició en aquestes geografies. Fins i tot molts joves que diuen que són «normals» i que estan entre els diferents extrems, a la pràctica tenen més antipatia o simpatia per algun d'aquests, de manera que se sentiran molt incòmodes en la presència d'uns però no tant dels altres. Les distàncies i proximitats, per tant, seran diferents.

Aquestes geografies juvenils de vegades es corresponen a geografies i significats socials generals. Entre els pelats, per exemple, actualment hi ha estès un clar sentiment espanyolista. De vegades, però, aquests espais juvenils transcendeixen els generals, i creen barreges i mescles que seria difícil que es produïssin entre adults. És a dir, que a través dels estils juvenils podem apreciar com joves de diferents orígens socials i culturals es mesclen o es mantenen segregats. També podem veure com s'imbriquen significats com el de l'agressivitat, els comportaments il·lícits, la transició de l'escola al mercat laboral, el territori, el consum juvenil, o els diferents gustos i aversions juvenils.

El consum, per tant, vol dir molt més que simple *consumisme*, ja que en realitat mediatitza estatus i posicions socials. Per això consumir –i *consumir bé*– es converteix, per molts, en una qüestió vital. Els educadors de carrer adverteixen que tot i que la majoria de joves autòctons que són al carrer no treballen, el seu poder adquisitiu és força alt, tal i com mostren els mòbils d'última generació, els anells, les cadenes d'or, la roba de marca que no és sempre la mateixa, els rellotges cars i, alguns, motocicletes. A cada grup hi ha algú amb un gos de raça perillosa.¹¹ Aquests elements són importants per a la presentació pública dels joves. Alguns joves dominicans, per la seva banda, es passegen amb cotxes i música llatina molt alta pel carrer Carders¹².

Un educador d'una activitat de lleure explica que als joves amb els quals treballa els agrada vestir amb marques esportives. Nike és la més popular. També adverteix que els joves d'origen marroquí que ja porten anys a Barcelona o que han nascut aquí no es diferencien per l'estil de vestir, pentinar-se i moure's, dels joves de pares catalans o espanyols. Fins i tot es fa difícil distingir-los. A través de l'estil juvenil, uns i altres es barregen i creen un estil compartit, cosa que no passa en el cas dels seus pares, que a simple vista queden *tipificats* com a «autòctons» o «immigrants». Entre aquests joves també abunden les gorres tipus *Gran Hermano*, xandalls del Barça i cabells de colors. Pel que fa a la música, el que més escolten és recopilacions com ara *Caribe Mix*, *Paulina Rubio*, *Ibiza Mix*, normalment a un volum molt alt. Algun fins i tot té minidisc.

¹¹ Cambra, Moya i Esbay (2001)

¹² Cambra, Moya i Esbay (2001)

Un altre grup de noies entrevistades van dir que els agradava la música màkina, a una la música house, i també artistes com Camela o Estopa (és difícil trobar a algú, entre els joves al carrer, a qui no li agradi Estopa). En el cas dels dominicans, també és molt popular la salsa, el reggae porto-riqueny i el rap. Als joves d'origen marroquí o algerià, generalment també els agrada molt la música rai i, encara que una mica menys, el rap àrab i altres músiques àrabs. Habitualment també afirmen que els agrada Estopa i la mateixa música que agrada als joves amb pares d'aquí, però a l'hora de dir cançons o noms d'artistes sovint s'evidencia que la coneixen molt superficialment. Per la majoria sembla que la música rai és la més important. Segons alguns dels treballadors magrebins en associacions al Casc Antic, això és així perquè aquesta música els parla dels problemes quotidians i de l'experiència i les dificultats de marxar del seu país. A Algèria, cantants de rai van tenir problemes polítics i alguns van ser fins i tot assassinats, la qual cosa va fer que molts emigressin a França. Darrerament també està guanyant pes el rap cantat en àrab.

Aquesta música àrab arribava al Casc Antic, fins no fa massa, a través de familiars o de viatges al Magrib o a França. Durant els darrers anys han obert, al Casc Antic i a Ciutat Vella, diverses botigues on es pot comprar aquesta música (i també música Pakistanesa i Índia) a preus molt assequibles. La distribució és, sovint, a través de França, on hi ha una indústria consolidada al voltant de la música àrab. Aquesta presència de botigues que proporcionen *materials* fa pensar que el pes d'aquests tipus de música entre els joves del barri pot augmentar. Això és significatiu perquè fins ara els magrebins que han anat arribant, a la que portaven un temps al Casc Antic s'han barrejat amb els autòctons, adoptant el seu estil, la seva música i costums fins a fer-los difícilment diferenciables. La pregunta és si, amb l'augment de la població d'origen marroquí i algerià, combinat amb l'aparició d'aquesta indústria al voltant de les músiques juvenils àrabs, pot fer que en el futur es creï unes geografies juvenils en les quals els magrebins tinguin un estil propi diferenciat dels estils actuals, i que per tant l'origen cultural esdevingui més rellevant a l'hora de configurar aquestes geografies, com passa a Anglaterra, França o els Estats Units. Moltes famílies magrebins a casa no veuen cap altra televisió que les del seu país, que els arriba a través del satèl·lit.

Aquest tipus de reflexions mostren la importància de prendre's seriosament aquestes dinàmiques vehiculades pels estils de vida i el consum, sempre en relació a les seves connexions o imbricacions estructurals i espacials. Estar atent a aquestes produccions i desenvolupaments culturals és el que permetrà connectar i comprendre el sentit que els mateixos joves donen a les seves pràctiques i, dintre d'aquest *sentit*, les virtuts, paradoxes, dilemes, bloqueigs i solucions creatives que existeixen en relació a les relacions entre majories i minories socials. En les negociacions materials i també simbòliques diàries s'està produint una part important de les realitats socials del futur.

En el cas dels nois i noies dominicans, per exemple, sí que s'estan creant unes formes juvenils autònomes de les autòctones. Es barregen poc amb els joves nascuts a Barcelona i mantenen la música i les formes de vestir del seu país. Han esdevingut públic de les discoteques de música llatina, tant alguna al *Maremagnum* com també el *Barcelona Noche*, al paral·lel, que fins fa poc acollia la nit *Caribe Caliente*, ara traslladada a Collblanc (on molts es desplacen per ballar la música que els agrada). En

el seu cas, aquest estil no es fonamenta en absolut en la transgressió de la legalitat sinó en el seu caràcter festiu.

A través dels estils, la música i la nit, per tant, es van configurant geografies que creen distàncies i afinitats entre els joves del Casc Antic. Curiosament, tots ells viuen en un barri que durant els darrers anys s'ha erigit com a focus de vida nocturna a Barcelona, però no troben que el barri sigui un lloc atraient per sortir de nit. En altres paraules, els bars i locals de nit del barri són per *altres* tipus de joves, per joves que són *distants* a ells en l'espai social juvenil. Quan els preguntàvem al respecte, senzillament deien que no els agrada l'ambient dels bars del barri. Alguns diuen perquè són per gent més gran, de 20 a 22, i que per això ni s'ho plantegen. Una noia va dir que no coneixia cap discoteca al barri, i quan li vam preguntar pel *Magic*, una discoteca de música rock que hi ha al costat del mercat del Born, va posar cara de desconcert. Un altre noi va insistir que troba a faltar una discoteca a la zona, i que els bars del barri no li agraden perquè són massa petits, no li semblen atractius sinó normals. Prefereix la *Vila Olímpica* o el *Maremagnum*, perquè «*tienen más gente, más ambiente, más diversión. La música es más moderna*». La seva posició a l'espai social juvenil els fa sentir com a molt més sensuals els bars i discoteques d'altres parts de Barcelona que no pas les que tenen al barri. Aquests processos, i això és important, s'expliquen més per unes diferents pautes de sensualitat que no pas per una segregació conscient i reflexiva. Senzillament, els bars del barri *no agraden*, ni els més rock, ni els de música electrònica, ni cap altre.

A la vegada, això no obstant, no tots tenen els mateixos gustos. Una noia autòctona deia que el *Maremagnum* no li agradava gens, que preferia la Vila Olímpica. També ha anat a la discoteca *Area* de Sabadell, al *Nivel* de Mataró i ara vol anar al *Chasis* (totes elles discoteques de música màkina), també a Mataró. Una altra noia autòctona, en canvi, prefereix anar per la zona de Marina, al Poble Nou, a llocs com el *Sr Lobo* i el *Royal*, però també al *Port Olímpic*. A ella *no* li agrada la música màkina, perquè prefereix el house. Diu que la gent d'un i altre ambients són diferents, que a l'ambient màkina la gent va més a barallar-se. Als seus amics, com a ella, a quasi tots els agrada el house, i tot i que també *són de barallar-se*, volen, a l'hora de sortir, un lloc on hi hagi *bon rotllo*. Aquesta també es nega a anar al *Maremagnum*, i afegeix que «*está lleno de Pakis*». Són un grup en el qual quatre d'ells són fills de marroquins, tot i que nascuts aquí, i sis fills de pares catalans i espanyols. Una altra noia ens va explicar que ella prefereix la rumba, però que el seu grup és molt divers en gustos musicals: a alguns els agrada la màkina (a ella gens), a d'altres la salsa o la rumba, etc.

En aquestes i la resta d'entrevistes a joves hem observat, per tant, que els gustos són diversos, tot i que sí hi ha pautes que es repeteixen. Una és la gran presència de la música màkina, que s'associa a unes formes de relacions bastant agressives o, dit d'una altra manera, on la duresa és important. La música house, amb molta menys presència entre els entrevistats, en canvi, es caracteritza per un ambient més festiu, molt menys dur i molt menys homòfob. D'altra banda, la rumba té una presència molt important en la cultura popular del barri, sobretot entre els autòctons. La música comercial a l'estil d'èxits d'estiu com *Caribe Mix* també és molt popular entre diversos dels entrevistats. D'altra banda, llocs com el *Maremagnum* i, en molta menor mesura, el *Port Olímpic*, han adquirit durant els darrers anys l'etiqueta de llocs durs on hi ha bastants

«immigrants», i per aquesta raó diversos entrevistats diuen que prefereixen no anar-hi. Finalment, entre els joves d'origen cultural magrebí veiem una mescla entre músiques juvenils del seu país, com el rai o el rap, i músiques dels joves autòctons. Entre els dominicans, en canvi, aquesta barreja es dona molt menys i, per tant, es mantenen molt més fidels a les músiques juvenils del seu país d'origen.

CRÉIXER A L'ESPAI SOCIAL JUVENIL

Per acabar de dibuixar la idea de l'espai social juvenil, tancarem aquest apartat fent referència a l'experiència viscuda pels joves quan deixen la infància i entren en aquestes geografies pròpies de joves i adolescents. En alguns casos, aquesta entrada és molt prematura, quan nens de 10 i 12 anys fan vida al carrer amb d'altres de més grans. En general, abans de l'adolescència els infants tenen unes formes de relacions molt diferents a les que desenvolupen a partir d'aquesta edat. El control patern és més fort, i la importància del grup d'amics menys important. D'alguna manera, els nens i nenes són més autònoms uns dels altres, i des de les associacions és molt més fàcil oferir-los activitats que els atreguin.

A partir d'aquesta edat, que segons el nen o nena se situa entre els 11 i els 15 anys, el grup guanya importància com a focus d'influència. Les relacions entre nois i noies i la independència respecte dels adults i qualsevol esfera de «control», a més, fa que prefereixin espais de socialitat on no hi hagi adults (el carrer o la nit, per exemple). Durant aquesta etapa, els que abans eren nens *aprenen* la forma de *fer-se gran al barri*. D'una banda, aprenen les geografies de l'espai social juvenil a les quals hem fet referència. És possible que n'acceptin algunes i que en *resisteixin* d'altres, però en tot cas es troben amb que hi ha un joc de posicions i oposicions establert, que és el que els transmeten els companys més grans. Aquestes pautes que aprenen van des de la valoració a altres grups (marroquins, pakistanesos, autòctons, joves de carrer, estudiosos) o músiques i estils (màkina, house, llatina, rai) com la percepció del barri en general.

Educadors que han treballat amb joves conflictius afirmen que la importància del grup és fonamental. Observen que tenen molt clar que amb alguns dels joves els seria molt factible «fer coses», però que el grup els empeny a actituds que fan aquest treball impossible. En aquesta edat, les dinàmiques d'influència i lideratge dels grups d'amics són crucials, i per tant sovint cal pensar més en termes de grups que no pas d'individus, sobretot quan tractem amb joves que passen moltes hores al carrer amb els amics.

A nivell general, per entendre la importància del barri en la socialització d'aquests nens que entren a l'espai social juvenil, són molt il·lustratius els comentaris que van fer un grup de joves que tornaven d'una excursió a la muntanya amb un educador. En arribar al Casc Antic van dir: «*Ya estamos... otra vez esta mierda. Un tironcito por aquí...*», referint-se als robatoris i l'atmosfera que es respirava al barri. Una noia entrevistada ens va dir que si bé no troba el barri perillós, pot entendre que per la gent de fora faci respecte, sobretot la zona del carrer Carders i Princesa cap amunt.

Aquesta *habituació* al que per la majoria de joves barcelonins seria un barri perillós, aquesta adaptació a les seves normes i pautes de funcionament, és el que implica créixer

dintre de l'espai social juvenil del carrer del Casc Antic. Alguns entrevistats mostren el seu disgust pel barri i la seva realitat, dient per exemple que no se'ls acut res que li agradi del barri. D'altres, en canvi, s'hi senten molt a gust fins al punt que no es veuen vivint enlloc més: «*se vive bien aquí*». Com hem dit quan hem parlat de la territorialitat, la majoria d'aquests joves se senten a disgust un cop surten de Ciutat Vella, ja que no controlen el territori i els seus codis, i per tant tot i que sovint se senten marginals dintre de Barcelona, a la vegada estan orgullosos del seu espai i la seva posició dintre d'aquest.

Cada noi i cada noia, en el seu procés de deixar la infància i entrar en aquest espai juvenil, ha de negociar la seva identitat, la seva posició. Així, davant de la representació de duresa característica del barri, les noies i els nois no tant durs hauran de buscar formes de no ser agredits constantment. En l'observació en alguna activitat en associacions, vam observar com els joves més durs i expansius poden intimidar als altres, que opten pel silenci i per ocupar els marges del temps i l'espai que els deixen aquests altres, per així evitar les seves mofes i atacs, físics o verbals.

També en termes d'estil juvenil, els joves hauran de negociar la seva identitat. Un entrevistat filipí ens va explicar que el seu grup d'amics –autòctons– vesteixen amb un estil pelat, proper a l'*skin-head*. Ell, en canvi, porta roba ample a l'estil *rapper*. Temps enrera, va adoptar l'estil dels seus amics, amb pantalons i roba ajustada, però no s'hi va sentir gens còmode («*me quedaba fatal*») i va decidir adoptar un estil diferent.

DURESA I MINORIES

Al capítol anterior hem analitzat l'espai social juvenil i alguns dels seus elements més significatius. No hem fet pràcticament cap referència, això no obstant, a la relació d'aquest espai social amb la distinció entre majoria i minoria. A continuació ens centrarem en un dels aspectes analitzats, el del paper de la duresa en les relacions socials entre els joves, i el relacionarem amb la dinàmica entre majoria i minoria a nivell d'estructura social. D'aquesta manera, volem contextualitzar un element –la duresa– que sovint es mira amb mera desaprovació, per entendre el seu paper en el marc de les relacions socials no a Barcelona, sinó al conjunt de les societats occidentals modernes. Així podrem entendre la seva relació directa no només amb *individus que es desvien de la norma civilitzada*, sinó també amb desigualtats socials i relacions de poder inherents a les nostres formes d'organització social.

La comprensió d'aquests lligams socials i històrics ens ajudarà a contextualitzar, comprendre i pensar de forma molt més incisiva la realitat que estem analitzant. Confiam que aquesta esforç ens ajudarà, quan passem a parlar de les associacions que estan en relació amb els joves, a elaborar una mirada més lúcida i menys mistificadora.

ESTAT, ESTRUCTURA SOCIAL I CONTROL

Els Estats moderns són el producte d'un canvi social extraordinari durant un període de temps molt curt. Durant els darrers 500 anys, les formes d'organització, estructuració i relacions socials han patit un daltabaix radical. A l'època feudal, la gran majoria de la població vivia al camp i s'organitzava en estaments molt rígids, ja que la immensa

majoria camperola estaven subjugada als nobles per naixement. Els Estats nacionals no existien i l'organització política era molt descentralitzada i poc burocratitzada. I pel que fa a les formes de comportament, als nostres ulls ens semblarien completament bàrbares pel que fa a qüestions d'higiene, control de les funcions corporals i dels impulsos emocionals. No només els serfs, sinó també els nobles, es comportaven amb alts graus de rudesia, agressivitat i barbàrie. La societat era el que anomenem una societat tradicional, la qual cosa vol dir que les guies d'actuació es buscaven en els pares i els avis (en el passat) i no en el càlcul sobre el futur que s'aproximava. Per mostrar-ho gràficament, allò que es tenia davant era el passat, mentre que el futur quedava a l'esquena, com quelcom desconegut que no valia massa la pena tenir en compte.

A partir de la creació d'Estats absolutistes, a partir del segle XVI, i amb la modernització i industrialització durant els segles següents, aquesta realitat va canviar de forma radical. Els Estats han augmentat progressivament el seu poder centralitzador i uniformador. La població ha crescut exponencialment i s'ha urbanitzat de forma extraordinària a causa de la industrialització. Aquesta industrialització ha canviat completament la forma de produir i viure, i per exemple la complexa divisió del treball ha creat la necessitat d'una precisa coordinació entre la població, la qual cosa requereix individus autocontrolats capaços d'una forta auto-disciplina, i per tant de controlar els seus impulsos.

A les corts absolutistes –amb la francesa al capdavant– es va imposar el «refinament» com a signe de distinció i «civilització». De la cort passà piramidalment a la resta de la noblesa i a les classes mitjanes àvids de distinció. Amb l'expansió de l'educació primària i el fort corrent higienista, les formes refinades de comportament es van estendre també al conjunt de la població. A la vegada, amb la urbanització industrial la societat es va passar a estructurar en classes socials «obertes» i no en estaments que atorgaven una posició social per naixement. Finalment, la societat moderna, en oposició a la tradicional, va passar a orientar-se al futur més que al passat. Les guies de comportament ens venen del càlcul de futur que fem, de la projecció de nosaltres en el futur. Això requereix que l'Estat sigui capaç de garantir una estabilitat (si fem fortuna seguirà sent nostra) i les millors condicions de vida ens permeten confiar en viure fins a la vellesa. Però també requereix que nosaltres siguem capaços de controlar els impulsos per tal de portar aquests projectes a la pràctica, de fer càlculs i renunciar a plaers presents de cara a assolir beneficis posteriors.

Civilització i violència legítima

Actualment considerem que la nostra societat és més «civilitzada» que la de l'Edat Mitjana. Les nostres formes de comportament i relacions socials són «menys bàrbares». Si pensem detingudament en la qüestió, ens adonarem de dues coses. En primer lloc, com més baixem en l'estructura social, menys «civilitzades» semblaran les formes de relacions socials. Els barris on hi ha més marginació, per exemple, es perceben com –en certa manera– «bàrbars» als ulls de la població majoritària. Això és així a Barcelona, a París, a Nova York i a qualsevol altre part del món occidental.

En segon lloc, aquesta societat més civilitzada s'organitza en Estats d'una precisió esparverant. El grau de control de la població exercits per l'estat, via impostos, educació i altres burocràcies, així com el control policial i judicial, és minuciós. A diferència de l'edat mitjana, en la qual cada noble exercia la violència al seu territori, i on els conflictes entre persones derivaven en l'agressió amb més assiduitat, a les societats modernes es considera que l'agressió física és una conducta a eradicar. Per això fins i tot podem posar denúncies quan algú l'utilitza contra nosaltres. I no només la violència, sinó qualsevol conducta que considerem *incivilitzada*. Un dels entrevistats dominicans explicà que a ell i els seus amics els agrada, els caps de setmana, estar al carrer fent festa fins les 10 de la nit, i que de vegades els veïns els tiren coses, però que això no els impedeix continuar la festa. També sabem que hi ha veïns que es queixen a l'ajuntament o a la policia per aquests sorolls, que a diferència de fa un segle, cada cop es perceben més com a signe d'*incivilització* i manca de respecte.

La violència («legítima») és competència exclusiva de l'estat, que només en algunes circumstàncies (i de forma regulada) permet que d'altres instàncies l'exerceixin, com per exemple els guàrdies de seguretat privats. Amb aquest monopoli de la violència («legítima») pot exercir el control social necessari per mantenir l'ordre legal establert. La majoria social accepta aquest monopoli de la violència, i considera que és el camí cap a unes relacions socials civilitzades. En alguns barris, en canvi, la policia es percep per una part important de la població com una força repressora i arbitrària. Són barris on les relacions socials agressives (que *es respiren a l'ambient*) i les transgressions de la legalitat són més habituals, tot i que ni molt menys són la norma.

El que volem plasmar amb tot aquesta contextualització històrica i social és que les formes de relacions socials associades a la *duresa* no són pròpies d'uns individus concrets, en aquest cas alguns dels joves del Casc Antic, sinó que fan referència a formes d'estructuració social (entre majories i minories) i processos històrics molt més generals. Quan analitzem el Casc Antic, per tant, hem de tenir en compte que estem parlant d'una manifestació concreta (i per tant específica i particular) d'una realitat social existent a tot occident. Això ens ha d'ajudar a comprendre la magnitud de la força d'unes formes de relacions socials, independentment del paper que puguin exercir uns educadors o animadors en un moment concret.

Control i autocontrol

Les nostres societats modernes tenen uns mecanismes de control molt ben organitzats. No només l'exèrcit i la policia, que són els més obvis, sinó molts d'altres. L'escola n'és un, que disciplina els individus de forma molt ben planejada, però també ho són els serveis socials, les hipoteques, les feines. Fins i tot les associacions participen en l'aplicació d'aquest control, ja que intenten inculcar uns hàbits de responsabilitat i el que acostumem a anomenar unes «habilitats socials» que no són sinó formes «civilitzades» de relacionar-se amb els altres. Fins i tot els veïns i familiars, a través dels rumors, esdevenen mecanismes de control social. I també els desconeguts, que ens fan sentir «vergonya», i de vegades fins i tot ens poden increpar, posen límits a la nostra conducta. En termes d'estructura social, com més pugem a l'estructura social, més gran

serà la pressió dels que ens envolten perquè les nostres formes de comportament siguin refinades i civilitzades.

Els controls al cos i el comportament associats a la civilització primer van ser instaurats externament. A les Corts absolutistes aquests controls eren necessaris per aconseguir un bon status, i per tant els individus s'esforçaven per auto-analitzar-se i controlar-se al màxim. Amb el temps, però, els europeus vam anar internalitzant els controls, que van passar a ser interns. Arribat un punt, ja no és tant la reacció dels demés davant dels nostres actes, sinó la nostra reacció (en forma de sentiments de culpa i de vergonya) els que operen en més força.

Aquest autocontrol, com hem advertit, és fonamental per al funcionament de les nostres societats. A diferència de la societat poc complexa de l'Edat Mitjana, les diferenciades societats industrials requereixen que ens coordinem amb precisió, que convisquem junts amb densitats altíssimes i que, a més, tinguem un projecte de vida que implica fer càlculs de futur no sempre senzills. Per tot això cal que els enfrontaments els intentem solucionar parlant o, com a mínim, sense arribar a les mans; que quan ens empenyem intentem controlar-nos i, sobretot, que això no afecti la nostra feina; que intentem mantenir les emocions en la nostra vida privada de forma que afectin el menys possible la nostra carrera professional. I també implica que siguem capaços de comprometre'ns a fer coses, que no deixem que els impulsos presents interfereixin en aquests compromisos (una cita, un horari laboral, etc.).

Com que l'autocontrol és la *norma de la majoria* (el que requereix i premia el nostre sistema d'organització social), la manca de control, tant en el càlcul del nostre futur com en el comportament, són un *estigma* social. Aquells amb més autocontrol són les classes mitjanes i altes, i no només per la possibilitat de controlar el seu futur gràcies als recursos econòmics i de xarxes socials que tenen, sinó també per la seva educació. Aquest autocontrol fa referència a capacitat de controlar les emocions, de sentir-se segur davant el futur i programar la seva vida, de renunciar a diversions presents de cara a recompenses futures, etc. Però també pot fer referència al control del mateix cos: estar assegut durant molta estona, moure's amb discreció, no deixar que surtin del cos paraulotes, rots, i altres manifestacions que avui dia es consideren *poc refinades*, etc. La família real, encara ara, és una mostra clara d'aquest control: fins i tot quan saluden ho fan amb un control exquisit dels moviments, de forma que més que moure el braç, es limiten a fer un lleuger moviment de canyell.

A les classes treballadores, i sobretot en espais de marginació social, aquest autocontrol és més petit. D'una banda perquè la precarietat econòmica i de condicions de vida fa molt més difícil tenir control sobre el propi futur. I d'altra banda, perquè les formes de relacions socials apreses no consideren tant important aquest autocontrol sinó altres formes de control. De fet, fins i tot valoren positivament la *sinceritat* d'un cert descontrol en oposició a la *pedanteria activa* de les persones de classe alta. És a dir, que hi ha un *orgull compartit* que valora positivament no comportar-se de forma *refinada* i viure més o menys al dia. El que normalment no es percep, això no obstant, és que el descontrol va associat a una manca de control respecte del propi futur, ja que no

acceptar la disciplina de la legalitat i l'escola col·loca als joves en una posició difícil d'accedir al mercat laboral *legal*.

Els educadors i treballadors de diferents associacions han destacat una i altra vegada com molts dels joves amb els quals tracten a les seves activitats tenen una manera de comportar-se i relacionar-se molt moguda. Es fa difícil mantenir la seva atenció, i a la vegada sovint esclaten petits conflictes entre ells. S'insulten i es fan empentes amb facilitat, més com un joc que com un enfrontament, però aquest joc sovint amenaça amb *anar a més*. També destaquen com de vegades és difícil planejar coses amb ells perquè sovint no compleixen les promeses a l'hora de quedar un dia a una hora, a l'hora de fer o portar alguna cosa de casa, etc. En uns cursos determinats, per exemple, era habitual que les noies no anessin a classe adduint que tenien la regla. Tots aquests comentaris fan referència a aquesta manca d'autocontrol, que des de la classe mitjana es pot veure com a realment inacceptable, però que en determinats sectors socials és la forma habitual i «normal» de comportar-se i relacionar-se. I no només habitual i normal, sinó que és una forma que es valora positivament pel seu caràcter espontani i lliure, no sotmès a la disciplina del temps i de l'espai, ni a unes formes estàtiques, previsibles i «avorrides» de relacionar-se amb els demés. Aquests *hàbits*, això no obstant, fan que sovint, quan aquests joves decideixen canviar i prendre un control més actiu de les seves vides, tinguin problemes que fins i tot els impedeixin portar a terme aquesta voluntat, per exemple degut a la manca d'assistència a un curs de formació o inserció professional, al fet de no anar a cites importants, per arribar tard o no presentar-se a la feina, etc. El valor d'*immediatesa*, d'exigir sortides ràpides i que requereixin poc esforç, fa que molts no acabin els processos que els permetrien suavitzar les seves situacions de precarietat econòmica.

Aquests sectors socials valoren molt les sensacions de diversió i excitament del present, que poden estar provocats per un acudit, una broma o fins i tot una transgressió, des d'una baralla a una *gamberrada* o, perquè no, un acte delictiu. Normalment són joves que no tenen, o més concretament, que *es pensen que no tenen*, les habilitats i les disposicions (constància, disciplina, sacrifici, capacitat, intel·ligència) per triomfar en els canals educatius i laborals de la societat majoritària. Davant de la pèrdua de respecte per ells mateixos i de dignitat que això podria suposar (si es comparen amb la majoria, se senten «inadequats» en aquest sentit), sempre hi ha l'alternativa del respecte i dignitat que pot oferir el carrer, la duresa i la diversió en oposició a la convencionalitat i avorriment dels joves que segueixen les pautes marcades. Això els ofereix una possibilitat de sensació de control alternativa, que no és la pròpia de la civilització moderna sinó més semblant a les de les societats tradicionals de l'edat mitjana.

Aquesta contextualització històrica, i això ha de quedar molt clar, no implica cap judici moral, tot i que la societat majoritària normalment sí que el fa, aquest judici. A la vegada, la manca de l'autocontrol normatiu propi de la majoria no vol dir que parlem d'individus sense control. El seu control de les normes del carrer, per exemple, és molt superior al d'un jove de classe mitjana, que al Casc Antic es pot sentir fàcilment desvalgut i intimidat. A la vegada, aquests joves controlen elements que són els que els són útils en el seu context, aquells que els permeten guanyar estatus o recursos. Molts d'aquests joves més «problemàtics», per exemple, al cap d'un temps aprenen a controlar

el seu discurs i fins i tot el seu llenguatge corporal quan parlen amb representants de la «majoria», de manera que tenen sempre a punt allò que s'espera que diguin (la «voluntat de canvi», la «necessitat de mantenir-se allunyats dels joves “dolents”», etc.) per tal de poder accedir a ajuts que els interessin. També esdevenen mestres en les negociacions del carrer, tant en la lluita simbòlica per l'estatus com en les baralles o la lluita pels recursos.

Família, escola, serveis socials i policia

Aquestes diferents formes de control que mostren molts d'aquests joves que fan vida al carrer al Casc Antic no passa desapercebuda als mecanismes de control social institucional que té la majoria. N'analitzarem quatre que són especialment rellevants. La família, l'escola, els serveis socials i la policia. Aquestes institucions juguen un paper fonamental a l'hora de controlar i d'inculcar als individus aquests hàbits de control tant importants a les nostres societats modernes industrialitzades.

La **família** juga un paper crucial a l'hora de transmetre els hàbits d'autocontrol. Diversos estudis sociològics han analitzat com segons la posició social, les famílies tendeixen a transmetre unes formes de control diferent. Si són de classe mitjana i alta, el control és racional i elaborat: s'expliquen les raons per la qual no s'han de fer certes coses de forma que s'estimula un cert pensament abstracte al respecte. En el cas dels joves de classe treballadora, en canvi, s'utilitza molt més clarament la norma desprovista de justificacions racionals i imposada a través de mecanismes de prohibició i càstig.

Les situacions familiars de molts dels joves sobre els quals estem parlant, a més, són com a mínim complicades. Per uns degut a la immigració i la disgregació familiar que això pot comportar, per d'altres per la separació dels pares o la presència de problemes econòmics o socials com ara alcoholisme, mals tractes, o d'altres. Hi ha famílies que fins i tot reforcen les actituds de resistència dels joves, i quan aquests entren en conflicte amb d'altres institucions com l'escola o els serveis socials, els pares s'alineen amb els seus fills contra aquestes institucions. Hi ha joves que ni tan sols tenen famílies a Barcelona, per exemple molts nois algerians que viuen al Casc Antic sense família i sense documentació. Aquests són casos extrems pel que fa a la situació familiar.

Entre els que sí tenen família, els graus i els tipus de control són molt diversos. Hi ha famílies marroquines que a mig curs escolar s'emporten els fills a les festes al Marroc i que s'hi quedin durant 2 o 3 mesos, amb la qual cosa l'escolaritat d'aquests queda fatalment truncada. Les pautes (o l'absència de pautes) que es transmeten a la família són fonamentals per als joves i condicionaran el tipus de relació que aquests estableixin amb d'altres institucions (escola, serveis socials, associacions). Hi ha famílies més rígides, que per exemple no deixaran als seus fills ni tan sols sortir al carrer sols (en tinguin o no ganes), o que només els deixaran sortir a determinades hores i sota promesa de no anar a determinades zones del barri. Hi ha famílies que exerciran un control molt estricte sobre les noies, a les quals se les pot fins i tot prohibir parlar amb nois a risc de rebre una bufetada si ho fan. D'altres exerceixen un control també rígid però negociat. A una entrevistada marroquina no li deixaven anar a una associació

perquè havia de tornar de nit i als pares això no els feia cap gràcia, ja que percebien el barri com a perillós. Un cop la seva filla els va garantir que cada dia l'acompanyarien uns amics que vivien a prop, tot es va arreglar. El control normalment és molt major en el cas de les noies, tant per les restriccions per sortir al carrer com per les feines que se'ls obliga a fer en la cura de la casa i, sobretot, com ens vam trobar en el cas de diverses entrevistades, tenint cura de germans i nebots. En el cas de les noies musulmanes, marroquines o pakistaneses, la rigidesa del control tendeix a ser encara més gran. Una associació va negociar amb la família d'una noia marroquina la seva assistència a les activitats, ja que als pares no feia cap gràcia que després de l'activitat la seva filla es quedés pels carrers amb els seus amics del barri. La noia va prometre que si li deixaven anar a l'activitat, un cop acabada sempre tornaria immediatament a casa.

Aquests tipus de pautes i control de vegades són acceptades amb conformitat pels joves, i de vegades són resistides. La forma extrema de resistència és escapar-se de casa, com de fet han fet algun dels joves que participa en associacions al Casc Antic, però n'hi ha moltes d'altres com ara aconseguir espai d'autonomia amb mentides, escapar-se puntualment o protestar contínuament l'excessiu control.

En el cas dels musulmans, també hi ha una figura comunitària, la de la mesquita i l'*imam*, que tenen un important paper socialitzador i educador dels joves. La comunitat musulmana i el control de l'observància religiosa també tenen un paper més important que en el cas dels cristians autòctons, entre els quals la religió s'ha privatitzat molt més que no pas entre els musulmans.

La segona institució de control a la qual volem fer referència és l'**escola**. Cada jove hi passa milers d'hores aprenent a disciplinar-se. No només cal fer els deures a temps i estudiar quan cal, sinó que cal passar-se hores i hores asseguts independentment que el que li expliquen sigui interessant o no. L'escola és fonamental a l'hora d'adquirir l'autocontrol del qual hem estat parlant (a més dels coneixements per ells mateixos). De la llibertat absoluta dels nens petits, les escoles van *domesticant* els alumnes fins que aquests es comporten de forma «civilitzada». El procés no és senzill ni fàcil, i per això els professors pateixen tant estrès. Hi ha escoles, a més, en les quals és especialment difícil, com ara les escoles públiques on van els joves del Casc Antic. Són escoles on l'ordre i el silenci són especialment complicats, perquè hi ha una minoria més significativa d'alumnes que resisteixen (sigui per voluntat o per manca d'hàbits) la disciplina escolar. La increïble feina de les escoles de Ciutat Vella a l'hora de tractar amb la immensa diversitat que aglutinen a les seves aules és digne d'admiració, tot i que els resultats que aconsegueixen són i seran sempre parcials, ja que l'escola és només una de les facetes a les vides dels alumnes.

A l'escola no només es controla els joves a l'hora de parlar, moure's i adquirir compromisos (deures, exàmens, activitats), sinó també a l'hora d'assistir o no assistir. Així, exàmens, faltes d'assistència i càstigs diversos (des de quedar-se cinc minuts després de classe fins l'expulsió definitiva) procuren disciplinar els alumnes. Amb la majoria ho aconsegueixen, però sempre n'hi ha que s'hi resisteixen. Al Casc Antic hi ha una Unitat Externa (UE) on s'ajunten 12 joves expulsats de diferents instituts de Barcelona. En aquest cas, en el qual estem parlant de joves expulsats de diferents

escoles de Barcelona i ajuntats en aquesta UE, la feina dels professors per controlar el grup és encara més difícil. Són joves pràcticament sense pautes de control i que, a més, formen un grup que reforça aquesta actitud resistent a qualsevol autoritat, amb la qual cosa la feina és realment complicada.

Aquestes dues institucions són pràcticament universals, i per tant afecten a la quasi totalitat dels joves. La tercera institució de control a la qual volem fer referència és la dels **Serveis Socials**. En aquest cas estem parlant d'una institució que només actua sobre les famílies en situació de vulnerabilitat, és a dir, les més necessitades d'ajut. Tot que l'objectiu primordial i evident és ajudar aquestes famílies, a la vegada que s'ajuda també hi ha elements o contrapartides de control social. Les reunions amb els assistents són negociacions en les quals aquests darrers intenten modificar hàbits i inculcar normes de conductes específiques. Com que en cas que els usuaris no respectin aquestes negociacions els treballadors poden retirar ajuts i fins i tot, si es cometen il·legalitats, denunciar-los als jutjats o la policia, la relació té un element controlador, que encara que sigui el menys important, hi és sempre present. Alguns usuaris, davant d'aquesta realitat, fins i tot estableixen estratègies a través de les quals salvar el control sense per això perdre els ajuts. Hi ha discursos apresos i un complicat estira i afliu constant, que fa la feina dels assistents socials realment complicada.

En el cas dels menors d'edat, és important tenir present la percepció que tenen els joves dels serveis socials. Així com les associacions són voluntàries i per tant amigables, els Serveis Socials ja implica un cert grau de coerció explícita, encara que el seu objectiu sigui ajudar. Un pas més enllà, segons la percepció dels joves, són els EAIA, que es perceben com més coercitius que no pas els Serveis Socials.

Aquestes institucions també impliquen un cert procés estigmatitzador, a través del qual els usuaris són catalogats en certa manera com a «marginals», amb conseqüències importants tant per la forma com aquests són percebuts pels veïns que ho saben com per els mateixos usuaris. Hi ha bastants joves entrevistats, això no obstant, que tot i tenir amics que són usuaris dels serveis socials, ni tan sols n'havien sentit a parlar i no saben què son. La seva presència al barri per als veïns és, per tant, relativament subterrània, la qual cosa fa que per als no usuaris tinguin una relativa invisibilitat.

En el cas dels joves, les accions d'educació i control sobre ells sovint es veuen obstaculitzats per la família. Quan els pares parlen amb els educadors o treballadors socials sovint semblen disposats a col·laborar amb ells, però a la pràctica aquesta col·laboració no es produeix, sigui perquè els mateixos pares tenen problemes greus o perquè no tenen, ells mateixos, les pautes de comportament necessàries per a fer-ho.

Finalment hi ha la institució de control per excel·lència, la **policia**. Aquesta és la institució més *òbviament controladora*. Molts dels joves entrevistats no tenen massa problemes amb la policia. Diuen que només *els molesten* quan estan nerviosos. Sí que noten, això no obstant, que quan són en grup en una cantonada, «*entonces sí que es matemático: viene y te dicen algo*». Els que diuen que això no els preocupa en excés són els que no cometem cap acte il·lícit. Els que sí que ho fan, o van amb joves que sí que ho

fan, ni que sigui simplement fumar porros o petites *gamberrades* pròpies de l'edat, sí se senten incòmodes.

Per a aquests la pressió policial és excessiva. Als marroquins i algerians, a més, els molesta molt que tant la policia com els veïns en general els tractin de «moros» i «lladres». Joves algerians no acompanyats i sense papers que estan en centres i en procés d'abandonar el carrer afirmen que ells no ho són, de lladres, i que per això creuen molt important que no els tractin com a tals quan van a una botiga o s'estan al carrer, ja que aquest tracte indiscriminat els crea una sensació d'hostilitat i incomprensió que és difícil d'entomar psicològicament.

Al Casc Antic, com a tot Barcelona, s'estan fent proves amb la figura dels *policies de proximitat* o *policies de barri*. El fet de conèixer el barri a fons no només fa que la gent se'ls miri com un veí més, sinó que no els calgui anar parant els joves que els semblen sospitosos per veure si tenen documentació o si tenen un «búsqueda i captura» als registres policials. Això fa que les molèsties per als joves del barri siguin molt menors, ja que els policies només destorben aquells que saben estan immersos en un estil de vida delictiu, i no els joves que pel simple fet de ser joves o pel color de la seva pell apareixen, degut als estereotips, com a sospitosos. Aquest canvi és molt important, ja que una de les causes del recel i l'oposició a la policia ve donada per la forma com té de fer sentir els estereotips socials a tota una comunitat. Qualsevol persona magrebina, encara que sigui un treballador honest, fins i tot de classe mitjana, així com els joves que fan vida al carrer al Casc Antic, se senten sospitosos de ser parats en qualsevol moment per la policia, la qual cosa provoca comprensiblement malestar, ressentiment i sensació d'injustícia. Els límits dels policies de proximitat és que són només dos, i que per tant tots els reforços que els donen suport no tenen el mateix coneixement quotidià dels joves del barri per tant recorren a la pràctica habitual d'identificar sospitosos.

Els joves, quan entren en contacte amb la policia per primera vegada, i sobretot quan se'ls emporten a comissaria per primera vegada, es mostren completament aterrits. A mesura que aquests contactes es multipliquen i van coneixent els límits de l'actuació policial i judicial, i el fet que se'n surten amb simples multes, perden el respecte completament. Això és encara més accentuat en el cas dels joves magrebins, que acostumats a la severitat dels països d'origen, en alguns dels quals els poden tallar la mà si els enxampen robant, els xoca la permisivitat de la justícia, que degut a la seva condició de menors d'edat molt rarament els pot castigar. El comentari és «*La policía es un cachondeo*». És habitual, per exemple, que els joves amb estils de vida delictius refreguin a la cara dels policies que buscant-se la vida al carrer «cobren» molt més que no pas ells amb el sou de policia.

L'actuació de la policia i, sobretot, el tipus de marc legal i penal en el qual s'emmarca aquesta actuació, és fonamental per a l'experiència dels immigrants sense papers. Fins fa uns anys, per exemple, França era el destí preferit per als algerians en aquesta situació, però amb el canvi de la legislació a començaments dels anys noranta va fer la situació més difícil al país veí. En aquell moment, Espanya es va erigir com un destí atractiu, que amb la legislació aprovada recentment també s'endureix considerablement.

De la mateixa manera, els joves (immigrats i autòctons) als marges de la legalitat coneixen la legislació i els límits i penes de cada delictes. Per això molts, quan arriben a la majoria d'edat, canvien la forma de delinquir i només fan allò que els pot comportar una multa, però no l'empresonament. Per exemple, un noi que havia robat un cotxe fent un estira i arronsa per emportar-se la bossa de la filla que anava al darrera, va ser enxampat per la policia. Quan un dels policies li va dir que el denunciarien per «robatori amb violència» de seguida va exclamar: «No, yo sólo robo con descuido». Si es robatori amb violència pot implicar fins a un any de presó, i en cas contrari com a molt una multa.

La policia i sovint els mateixos joves tendeixen a pensar els joves que són al carrer en termes de «bons» (no transgredeixen la legalitat) i «dolents» (transgredeixen la legalitat més enllà de les petites gamberrades pròpies de l'adolescència, és a dir, entren en carreres delictives o estils de vida associats a la delinqüència). És evident que aquesta dualitat és simplista, però el fet que existeixi en el llenguatge d'alguns joves mostra fins a quin punt la transgressió de la legalitat és important a l'hora de delimitar les geografies de l'espai social juvenil.

Mercat de treball

L'existència de les institucions de control i classificació que hem analitzat a la secció anterior no ens han de fer oblidar que una de les formes més importants de control és la necessitat econòmica que tots els individus tenim per subsistir. L'accés al mercat de treball que permet, a la vegada, accedir als recursos necessaris –a banda dels subsidis– per sobreviure i satisfer les nostres necessitats és molt desigual segons l'origen social i l'èxit o fracàs escolar.

Els joves que acaben l'ESO sense graduat ho tenen molt més difícil per trobar una feina i, si la troben, que aquesta tingui un sou i unes condicions de treball acceptables. Pels joves sense papers, les dificultats són pràcticament definitives. En aquest marc, i en el dels sentiments de ressentiment i vulnerabilitat que implica, la possibilitat de cometre petits actes delictius com a alternativa econòmica no s'ha de menysprear, sobretot en el cas dels joves immigrants sense documentació. A diferència del mercat laboral, en el mercat subterrani de la delinqüència molts dels joves que fan vida al carrer al Casc Antic poden obtenir els diners i el reconeixement que els seria molt difícil obtenir dintre de la legalitat. Les seves habilitats no són les que reconeix el mercat de treball, però sí les que necessita una bona carrera en el món de la delinqüència. Aquest estil de vida té, a més, un element d'atracció suplementari, el fet de formar part del món dels proscrits, dels transgressors, dels que no es deixen dominar per les regles del món del «normal», del correcte, de l'acceptable. Fent de la necessitat virtut, es concep el mercat de la il·legalitat com el món de l'autèntic, un espai insegur, però lliure de pautes, d'horaris i de submissions.

Per a part dels joves, els indocumentats, el mercat de la il·legalitat és pràcticament la única alternativa de vida viable, juntament amb la mendicitat o bé amb un assistencialisme estatal del que es desconfia. En qualsevol cas, és l'alternativa autoconcebuda com a més digne dins del restringit nombre d'alternatives.

Per a una altra part dels joves, els documentats, siguin de la procedència que siguin, el mercat de la il·legalitat no és la única alternativa però, en contraposició a la immensa majoria dels joves, és una alternativa que forma part de l'univers dels possibles, és a dir, és una possibilitat a considerar. En el seu entorn, hi ha persones que viuen dins de les particulars normes d'aquest mercat. És un estil de vida difícil, malgrat tot, amb uns riscos evidents (la presó, la violència, la proximitat de segons quines drogues), però amb una capacitat d'atracció evident. La criminalitat és, com diu Williamson (1997), una alternativa de vida, però també una forma cultural que pot encaixar-se amb molts dels valors de la societat en que vivim; l'hedonisme, el fetitxisme de la mercaderia, o la recerca d'una identitat individual lliure i autèntica. A risc de ser malinterpretats, fins i tot podríem assegurar que, en alguns casos, el sorprenent no és que caiguin en el mercat de la criminalitat, sinó a l'inrevés, que se'n mantinguin distants.

La manca d'expectatives i de responsabilitats familiars en uns col·lectius on la immediatesa en els objectius i la manca de projecció d'allò que es vol a mig termini es molt present, fa que l'assumpció de les repercussions de les activitats delictives no pesi massa, sobretot quan la manca de conseqüències judicials immediates fa pensar a molts joves que són gairebé immunes. Al ser enxampats en pràctiques delictives, comproven que la capacitat de policies i jutges per castigar-los és reduïda, i perden el respecte. El primer cop estan molt espantats, però després veuen que *no passa res*. En aquests casos, és molt difícil que qualsevol educador pugui convèncer-los que a mig i llarg termini aquesta actitud els portarà a una situació molt dura, sigui a la presó o en un estil de vida destructiu. Un cop els joves entren en aquest estil de vida, generalment entre els 12 i els 15 anys, segueixen tot un procés fins que als 18 o 20 anys o bé en surten o bé s'hi endinsen fins al fons. Treballadors en contacte directe amb aquests joves, diuen que l'experiència els diu que un cop es comença a entrar en el món del delictes, entre els 12 i els 15 anys, generalment es fa tota la carrera fins que estan molt tocats i paren (al voltant dels 20 anys).

Els joves que s'endinsen en aquest estil de vida generalment han tingut, abans, problemes d'altres tipus durant la infància, o familiars o educatius (o ambdós), i a més en el terreny de l'oci se situen en posicions transgressores dintre de l'espai social juvenil. Des dels EAIA ens van explicar que quan obren un expedient a un jove, normalment resulta que el seu grup d'amics ja tenia algun expedient obert anteriorment. Els que porten un temps robant ja van fora del barri, perquè han vist que si ho fan aquí a la llarga *et pesquen*. A més, les famílies generalment no ho saben: «*Si mi padre lo supiera me corta la mano*».

Es pot apreciar com aquests joves, amb el temps, van adquirint normes pròpies d'aquest estil de vida. I amb els anys, a mesura que l'adolescent creix i entra en un nou període de la seva vida, l'atracció pel món de la delinqüència tendeix a disminuir. Sobretot els que s'han casat mostren una actitud més tranquil·la. Potser segueixen delinquant, però opten per formes diferents com ara fer de carteristes al metro. Els magrebins que s'han casat amb espanyoles sí que han vist com les seves dones els han pressionat fins que han abandonat l'estil de vida delictiu.

En créixer, el jove es troba amb què ha de fer front a processos penals pendants. A partir dels 18 anys, a més, les responsabilitats penals dels mateixos delictes s'endureixen considerablement, i per tant cal canviar la forma d'actuació. D'altra banda, també es comença a plantejar la possibilitat d'establir-se familiarment. El pes d'aquesta nova responsabilitat –haver de fer-se càrrec d'una família– fa replantejar l'estil de vida a molts joves de manera que es comencen a percebre amb més claredat les conseqüències nocives i els costos d'una forma de vida que ni es tan ideal, ni es tan romàntica com a vegades es vol pensar. En aquest sentit, sol donar-se un allunyament respecte les pràctiques delictives, o bé una professionalització d'aquells que continuen en la carrera. En tot cas, bona part del problema tendeix a dissoldre's per ell mateix, almenys pel que fa a l'evolució vital d'una mateixa cohort, encara que deixant com a conseqüència uns dèficits en els joves que accentuen la dificultat per trobar treballs amb condicions no precàries.

Treballar en el camp de la formació laboral té la complicació d'haver de competir amb una altra oferta, la delinqüencial, que és, al menys a curt termini, més lucrativa, més immediata, i més congruent amb les aptituds i actituds de bona part dels joves als que ens estem referint al llarg de l'estudi. A més, les característiques actuals d'un mercat laboral en progressiva dualització (precarització dels estaments laborals més baixos) no poden generar excessiva confiança en les expectatives de futur d'una inversió formativa que manté aquests joves en la franja de la població juvenil amb una formació més deficitària a l'hora de competir en el mercat laboral.

Ara bé, no hem d'oblidar que els joves que fan vida al carrer mostren també diferències significatives entre ells. No és cert que tots estiguin immersos en carreres o ni tan sols conductes il·legals. L'actitud vers el mercat de treball legal és, entre molts dels joves, positiva. Entre els joves entrevistats que participen a cursos de formació ocupacional, l'actitud generalitzada era que tenien ganes de treballar *«para no estar parao»*. Eren joves que feien vida al carrer amb altres joves que només en rares excepcions –si és que n'hi havia algun– havien estudiat més enllà dels 16 anys.

Aquestes lògiques lligades a la duresa, les carreres de la il·legalitat i la delinqüència, i els problemes d'accés al mercat legal de treball, no responen només a elements individuals, ni tan sols locals a nivell de Barcelona. Hem intentat, quan hem parlat de l'evolució històrica de les formes d'autocontrol i la distribució social desigual d'aquests hàbits, així com dels recursos materials que permeten sentir-se en control de la pròpia vida, situar els individus joves dels quals volíem parlar en el seu context històric i social. A totes les societats occidentals existeixen aquest tipus de joves, que per tant són producte de situacions estructurals que empenyen en aquesta direcció. Això és important perquè ens permet agafar consciència que canviar aquesta realitat des de les associacions no sembla pas factible. Com diu Gaspar Maza, però, el que sí es pot fer és *obrir escletxes* a els processos de marginació i exclusió social implícits en aquesta realitat. Obrint escletxes es poden acabar modificant com a mínim *els límits* de la marginació.

Dit en altres paraules, si bé hi ha forces històriques i estructurals que fan difícil lluitar contra aquestes desigualtats entre majories i minories, ja que es fonamenten en

dinàmiques, processos i formes culturals molt arrelades en els individus, això no ens ha de fer oblidar que aquestes forces històriques i estructurals necessiten, per continuar existint, *re-produir-se* generació a generació. És en aquest sentit que es poden obrir escletxes i canviar els límits, introduïnt-se i modificant les formes de **producció cultural** necessària per aquesta *re-producció*.

CULTURA DE LA DURESA

Si volem obrir escletxes i canviar els límits de la marginació, per tant, cal comprendre les formes de producció cultural implícits en la cultura de la marginalitat, la transgressió i la resistència. Això és el que intentarem fer en aquest apartat.

Cultura del carrer

La cultura de carrer, a banda de característiques específiques a cada barri o a cada grup, presenta unes constants sorprenents, de manera que hi ha característiques que es repeteixen tant a Barcelona com a València, Londres, Berlín, i moltes altres ciutats occidentals. Això ens indica que estem parlant de fenòmens que s'expliquen en gran part per relacions estructurals, per unes formes socials que no depenen exclusivament de la història particular d'un barri o uns individus. És important que entenguem quines són aquestes formes culturals i a quines formes de relacions socials responen.

Aprofitant l'estudi de camp de Gaspar Maza (1999) distingirem quatre elements essencials de la cultura de carrer que ens han de permetre comprendre els joves que es perceben com a més conflictius i als que les associacions del Casc Antic sovint tenen més problemes per tractar.

El primer element és la **desconfiança envers les institucions i el fet de provar on són els límits normatius**. Efectivament, un dels aspectes més importants de la cultura minoritària en termes de classe social, no només la del Casc Antic sinó la de pràcticament tots els barris similars arreu del món, és la de desconfiança en les institucions, l'administració i qualsevol individu que es percebi com a integrant de la cultura dominant (és a dir, de classe mitjana o alta).

Aquesta desconfiança vol dir que la confiança no es dona per descomptada, sinó que s'ha de guanyar amb fets contrastats. Cada comentari i cada acte, per simple o petit que sigui, serà analitzat i jutjat. Per exemple, quan vam entrevistar a un grup de joves en un curs ocupacional, no vam reconèixer que entre el grup d'entrevistats hi havia un noi amb el qual ja havíem parlat en una altra associació. El noi, que parlava el castellà amb dificultats, tenia l'ajut d'una noia marroquina que portava molts anys aquí. Semblava que no tingués cap intenció a respondre ni col·laborar, i es mostrava reticent a la nostra presència. Quan, davant aquesta resistència l'entrevistador va lligar caps i va reconèixer-lo i li va preguntar si no havien parlat ja feia unes setmanes, ell va dir que sí i a partir de llavors el diàleg es va relaxar considerablement.

Aquesta resistència no només es manifesta amb desconfiança i manca de col·laboració, sinó també amb una acció activa contra els límits. A diferència dels joves de classe mitjana, que tenen un respecte més gran (però mai complet) a l'autoritat, els joves dels

quals estem parlant resisteixen amb molta més força qualsevol figura educativa adulta. En activitats de lleure en les quals hem fet observació, es veu com aquests joves proven contínuament els límits. Es mouen, agafen objectes fent veure que els roben, fan soroll, etc. Això no s'ha de confondre amb absència de límits, sinó amb l'intent de provar aquests límits. Darrera d'aquest aparent descontrol, vam observar que sí hi havia límits i respecte a l'autoritat dels educadors, ja que quan la «prova» arribava massa lluny, tot tornava al seu lloc immediatament. L'actitud de resistència, a més, té molts graus. La immensa majoria dels joves, a les escoles, plantegen resistències, però només uns pocs ho porten al límit. Aquest és el cas, per exemple, dels joves que estudien a la UE (Unitat d'Escolarització Externa). Són 12 nois amb problemes greus a les respectives escoles (de tot Barcelona). Aquests joves mostren un rebuig frontal a l'escola en sentit acadèmic –als continguts que ofereix– i també un rebuig total a les pautes i les normes. La resistència que ofereixen a l'activitat educativa és molt superior a la trobada en les altres associacions.

Aquesta resistència a l'autoritat s'acostuma a veure com un «problema» per a la *intervenció educativa i assistencial*, però segons el punt de vista també podria considerar-se com una forma de resistència contra la intervenció, a vegades desconsiderada, vertical i poc eficient de l'estat, l'administració i fins i tot les associacions que, de forma justa o no, solen ser la manifestació paradigmàtica de la «majoria». Aquesta cultura resisteix com a sistema fins que aquells que tracten amb ells no demostren que són dignes de confiança i respecte. Provar contínuament els límits fa que aquests joves sovint siguin molt més conscients dels mecanismes de control social que no pas els «bons estudiants», que accepten els límits com a més naturals i inamovibles. Des d'aquest punt de vista, la resistència aporta lucidesa.

Aquest coneixement dels límits del control social permet, a més, que aquests joves busquin formes estratègiques d'adaptar-s'hi. Així, a cada edat tendiran a optar pel tipus de delictes que els comportin menys riscos penals, o en cada situació procuraran treure el màxim de recursos de l'administració donant el mínim possible a canvi. Aquesta lucidesa no implica que les seves conseqüències siguin una millora de les seves condicions materials en relació a la majoria, sinó que a mig i llarg termini acostuma a acabar en la reproducció de la posició de subordinació. Sí proporciona, com a mínim, dignitat i respecte, dos elements fonamentals quan s'està en una posició de minoria i, per tant, s'és subjecte a menyspreus i desavantatges flagrants.

El procés lògic pel qual la minoria acaba adoptant, a nivell col·lectiu, una actitud de resistència simbòlica davant una realitat que no li resulta satisfactòria o en la qual (pensa que) no hi té cabuda, pot resultar aclaridor en la comprensió dels conflictes existents entre un cert col·lectiu de la població juvenil del barri i la seva desafecció respecte les institucions i associacions que treballen per millorar-ne el benestar. Aquesta actitud de resistència és la «tradició» del mateix barri, que es transmet de pares a fills, d'una generació a l'altra, a casa i al carrer. Pot prendre diferents matisos i formes concretes, però és una actitud «universal» a qualsevol barri amb marginalitat o pobresa relativa de qualsevol ciutat occidental. Així, els algerians van explicar als educadors de carrer que desconfiaven de les entitats i les administracions, que enlloc d'ajudar-los el

que volen és obtenir informació per tenir-los localitzats i deportar-los¹³. Per això utilitzen noms falsos i sovint ni tan sols els bons amics coneixen el nom real.

La lucidesa d'aquests joves també s'observa en el discurs de molts *no acompanyats*, que sembla fet a mida del que els educadors i adults «respectables» (en aquest cas ens entrevistadors) en general volen sentir. Enlloc de mostrar resistència, parlen amb correcció i actitud respectuosa de la voluntat de canvi, d'esforçar-se i de la importància d'anar amb amics «bons» i no amb els «dolents». A base de tractar amb institucions, els joves desenvolupen un coneixement sobre la millor forma de relacionar-s'hi. Fins i tot adapten el seu discurs segons les reaccions de l'adult amb el qual estiguin parlant. Com ens van explicar dos joves no acompanyats que havien entrat en un procés d'aprenentatge i canvi, la seva situació límit els fa canviar molt ràpidament: «*Antes, si quería comer iba a la cocina. Ahora no. Ahora hay muchas cosas: papeles, permiso de trabajo... Esto te hace pensar mucho. Todo el día, continuamente. Por eso fumamos, porque te ayuda a pensar*». A l'hora de la veritat, per molts d'aquests joves és difícil mantenir a la pràctica aquesta discurs, ja que canviar l'estil de vida del carrer per aquest nou requereix un canvi d'hàbits que no s'aconsegueix ni en un dia, ni en una setmana, ni en un mes. Les dificultats per legalitzar la situació i aconseguir feina també complica el procés, i molts acaben tornant a la vida que feien abans.

Aquesta desconfiança en relació a les institucions i a les classes mitjanes i altres té, com a contrapartida, la valoració de la **confiança** i la **lleialtat** dels amics, independentment de l'origen. Al barri també és fonamental, com hem dit fa unes pàgines, la idea de **respecte** com a valor important, entès com que no es *fotin amb tu* si tu no et *fots amb ningú*. I això independentment de la moral de la majoria, és a dir, sense entrar en la vida legal o il·legal, moral o immoral, de cadascú.

El segon element de la cultura de carrer que volem destacar és la importància de **la força i l'agressivitat, de la necessitat de fer-se respectar**. Aquest és un altre dels valors que tenen una presència clara al barri. En el barri l'autoritat individual s'adquireix en la mesura que no s'és fràgil, que hom no es deixa trepitjar per ningú. De fet, és aquest un valor de la masculinitat tradicional, que perdura de forma especialment manifesta en els barris on el capital cultural i el refinament intel·lectual tenen menys sentit i presència (en els barris de classe mitjana i alta, en canvi, la masculinitat no es demostra tant amb la força física i l'agressivitat sinó amb la violència simbòlica i la posició social: un home fort és aquell que té status i controla la seva carrera i la seva posició, i que per tant guanya la competició de la posició social). La força bruta és només un atribut del valor força, que s'associa més aviat al valor, al *tenir collons* (expressió popular que posa de manifest fins a quin punt és aquest un valor reproductor d'una visió masclista del món). L'important és plantar cara, ja sigui perquè s'és fort, perquè s'és molt agressiu, perquè se sap lluitar, o bé perquè es pot aparentar qualsevol d'aquests atributs o habilitats.

Així, el valor és l'element clau en la conformació de lideratges dins dels grupets d'amics, dins de les bandes. Una mostra clara de valor pot ser el desafiament a les

¹³ Cambra, Moya i Esbay (2001)

persones que són vistes com a representants de la majoria, per exemple, la policia o bé, a un altre nivell, els educadors de les associacions. Amb tot, en els grup dels iguals, tant com el valor cap enfora, es valora la capacitat per a respectar els companys. Una persona que contínuament desafiés, més enllà de la broma, els companys, seria un individu hostil, perquè aprofitaria la seva situació de força, la posaria de manifest contínuament, i faria que els demés del grup d'iguals no se sentissin respectats. I sentir-se respectat és allò que referma la pròpia identitat i en el que se sustenta la pròpia autoestima, sobretot entre els nois. Si no et fas respectar, «eres un mariquita o un cobarde».

Malgrat tot, la importància del valor, de l'agressivitat i de la força no reverteix –en contra del que es podia esperar– en baralles contínues. Tan important com demostrar valor és poder solucionar una situació de conflicte sense arribar a les mans. El domini dels codis verbals i dels desafiaments és transcendental, perquè permet que els conflictes i confrontacions es resolguin sense agressions físiques i amb els contrincants mantenint intacte la reputació de persones dures. És l'habilitat per sentir-se respectat i ser respectat sense que calgui trencar-se la cara contínuament. La majoria de combats poden quedar-se, d'aquesta manera, en els preliminars.

Moltes altres confrontacions, sobretot entre el grup d'amics, són ràpides, simples intercanvis violents que es desencadenen per petiteses i que se solucionen i obliden amb la mateixa rapidesa que s'han iniciat. L'agressió física, la baralla, no té la mateixa transcendència que entre d'altres col·lectius, ja que és un recurs habitual, tot i que en una intensitat moderada, en la resolució dels conflictes.

Associat a la força i l'agressivitat, cal tenir en compte la importància de l'aspecte extern i el llenguatge (groller, amb insults, paraulotes, etc.) com a forma d'expressar no només aquesta força sinó de presentar-se com a **provocatiu** als ulls dels altres. Aquest orgull, aquesta fortalesa, permet sentir-se fort de manera que subsana la ferida que la manca de dignitat en termes de classe social pot arribar a provocar en qualsevol ésser humà. Quan la resta de la societat els respecta poc per la seva posició a l'estructura social, ells són com a mínim capaços de guanyar-se aquest respecte en termes d'amenaça i provocació.

El tercer element de la cultura de carrer és el de la **flexibilitat i adaptabilitat, del ser espavilat per sobreviure**. En general, solem distingir, la majoria de nosaltres, entre dues formes diferents de ser llest: ser intel·ligent o bé ser espavilat. Ser intel·ligent té a veure amb la capacitat reflexiva, l'erudició i els sabers acadèmics, mentre que ser espavilat té més a veure amb la intuïció, la rapidesa i agilitat mental, la flexibilitat, i l'aplicabilitat pràctica i resultadista de la llestoria. A la cultura dels joves del carrer, la diferenciació entre una o altra accepció és radical, i, de fet, oposa una qualitat que no es té i que es menysprea, la intel·ligència, a una qualitat que es cultiva i que es valora, el ser espavilat.

Ser intel·ligent s'associa a ser un «pringat», un «repipi», a triomfar dins d'una institució, l'escolar, de la que la majoria dels nostres joves se'n distancien tant com poden. Si l'escola és una institució aliena, els estudiosos, els intel·ligents, són *els altres*, aquells que més es distancien de la seva posició social, aquells que semblen triomfar en

un món del que ells se senten exclosos. Són l'alteritat juvenil en tant que paradigma del que ells no arribaran a ser mai, una alteritat, d'altra banda, amb la que pràcticament no mantenen contactes personals. En relació a la qualitat «intel·ligència», l'autoestima dels nostres joves és generalment baixa, se senten «inadequats». En canvi, una cosa molt diferent és ser espavilat. Els joves que van a la escola i hi triomfen, poden ser molt intel·ligents, arribar lluny en el món acadèmic i el professional, però no saben sobreviure en el món real, el carrer, l'espai on els nostres joves es mouen amb solvència. No en coneixen els codis ni en dominen les aptituds que ajuden a ser respectat. En canvi, ells, que a l'escola són els fracassats, al carrer s'hi saben moure amb desimboltura. Ser espavilat implica dominar una sèrie de codis sovint implícits, que et fan saber, per exemple, quan enfrontar-te a algú i quan retirar-te per no sortir-ne malparat, en qui confiar i amb qui no, com reaccionar en un context relacional, el carrer, que és sempre variant i fluctuant. Cal caçar-ho tot al vol i no hi sol haver temps per profundes reflexions que orientin adequadament l'acció. Si pares, la situació ja ha canviat, ja pots haver fet tard.

Així, el que és manca d'autoestima en els contextos formals, com l'escola o les relacions amb l'administració, en els que se senten fora de lloc, es transforma en una alta autoestima en el context del carrer, espai que sí que es fan seu. Això permet pal·liar la sensació de ser «inadequat» i recuperar el respecte i dignitats que l'escola no els ofereix.

Finalment, el quart element de la cultura del carrer el conformen una sèrie de **característiques culturals principals compartides pels joves**. Gaspar Maza, en la seva tesi sobre els joves del barri del Raval, sintetitza en quatre les característiques culturals que es conformen a partir de la naturalesa de barri (força similar, en molts aspectes, al Casc Antic) i les disposicions de la personalitat dels joves que hi viuen i sobreviuen. La barreja de valors i disposicions pròpies de la major part de la joventut (fins i tot podríem dir que de bona part de la societat occidental), amb d'altres de particulars en tant que minoria juvenil, fa emergir aquestes característiques que també hem detectat en el nostre treball de camp al Casc Antic: l'**escassa verbalitat**, el **consumisme**, la **immediatesa** i el **masclisme**, que a la vegada són valors congruents amb les disposicions pròpies de la cultura de la duresa explicades prèviament: la desconfiança envers les institucions, la força i agressivitat, i la flexibilitat i el valor de ser espavilat.

En aquest sentit, i com destaca Maza (1999), aquests són valors que *«incluyen la posibilidad de una fuerte ambigüedad cultural y social. Han sido formados a través de generaciones como una respuesta a la marginación del barrio, en un proceso de formación subcultural. Así, pueden llegar a representar una resistencia a la dominación metropolitana. A la vez, forman límites, murallas culturales que reproducen la marginación de los chavales»*¹⁴. Són valors i disposicions que a la vegada que sorgeixen com a forma de resistència a un context hostil per a sobreviure-hi, aprofundeixen en l'enquistament de la situació de marginalitat, la fan més insuperable. És un peix que es mossega la cua. L'escassa verbalitat respon a la manca d'habilitat en

¹⁴ Maza (1999: 36).

uns usos lingüístics que no tenen massa sentit en un barri on el llenguatge és més instrumental que expressiu, i on la lectura i control dels llenguatges no verbals és una habilitat més rendible que la capacitat retòrica. Però l'escassa verbalitat és un handicap en els contextos comunicatius on l'explicació i l'abstracció mental tenen major presència, com ara l'escola. La immediatesa és una característica congruent en un món de desconfiança cap a les majories, i per tant qualitats com la inversió, la disciplina, o bé la projecció futura dels beneficis de l'esforç d'avui poden considerar-se fins i tot estúpids. Òbviament, aquesta manca d'inversió de tota mena (però especialment acadèmica) dificulta la possibilitat de tenir massa bones expectatives laborals. El consumisme, relacionat amb la immediatesa, és la característica de bona part de les classes humils que no es resignen a no gaudir d'un nivell de vida que cada cop més, a les societats occidentals, esdevé el motor pel qual tots plegats ens movem. Però tenir unes altes expectatives de consum personal xoca frontalment amb les possibilitats objectives d'accedir, almenys dins del marc de la legalitat, a fonts d'ingressos que permetin veure acomplertes aitals expectatives. Finalment, en un món on la força bruta i l'agressivitat són disposicions positives en tant que permeten a l'individu fer-se respectar, no és estrany que el col·lectiu que històricament s'ha associat a la fragilitat, el femení, sigui menystingut respecte el col·lectiu masculí, aquell que des de sempre ha ostentat la força bruta i la capacitat per lluitar. Per contra, aquesta actitud masclista, que ajuda els joves nois a no sentir-se el darrer esglaó en l'escala social, els presenta entre el col·lectiu majoritari com uns individus incivilitzats i retrògrads en la seva ideologia, fora de lloc en un context de progressiva igualació entre els gèneres.

En paraules de Gaspar Maza, «*Formaban, todos estos rasgos, un capital cultural y social común que compartían tanto los hijos de familias del barrio como los hijos de familias inmigrantes. Este bagaje cultural les colocaba a todos en una situación de jóvenes desclasados, tan marginadora como sus propios orígenes, y en una dirección fija hacia una reproducción como clase*»¹⁵.

Feminitat i duresa

Si els nois es troben en una situació de minoria i marginalitat relativa, la situació de les noies és encara més extrema. Al fet de ser minoria en tant que jove pertanyent a un grup social marginal, s'hi afegeix el fet de ser dona. Una situació de doble minoria, de doble submissió. Davant d'aquest fet, els valors, estratègies i estructures de sentiments de les noies són diferents i més heterogènies que les dels nois. De fet, sembla possible identificar tres tendències principals en l'estructuració dels mapes mentals de les noies que trobem al mateix punt de la geografia social que els nois.

La primera tendència és la de la noia que assumeix el seu rol social mediat dins d'una família on primer el pare i després el marit són i seran els que prenen les decisions sobre un trajecte vital comú per a tots els membres de la família, i on la noia i la dona s'encarreguen de gestionar les responsabilitats domèstiques i familiars. Les noies que funcionen dins d'aquest model són aquelles que acaben tenint poca presència tant al

¹⁵ Maza (1999: 195).

carrer, que és l'espai públic propi dels nois (mentre les noies ajuden a casa, als germans petits, etc.), com a les institucions educatives i lúdiques (escola i associacions). Són noies, per tant, invisibles. Això explica que, en els col·lectius que s'han prioritzat en l'anàlisi, el volum de noies sigui molt inferior al dels nois.¹⁶

La segona tendència és la de les noies que, més enllà de la seva situació de marginalitat relativa, assumeixen que la via d'accés a unes condicions material d'existència millors passa indefectiblement per incrementar la seva formació, que per tant mantenen una relació menys conflictiva amb l'escola i amb les associacions. En l'actualitat són les noies, sigui quin sigui el seu status, les que tenen millor rendiment acadèmic, segurament com a estratègia per accedir a una autonomia social i familiar que fins fa relativament poc els hi era vedada. Les noies tendeixen a desenvolupar una actitud menys desconfiada que els nois cap a l'escola, perquè la poden interpretar com un instrument de mobilitat social ascendent, interpretació davant de la qual els nois es mostren progressivament més escèptics. Si bé aquesta menor desconfiança es fa extensible a les associacions, aquestes probablement no tenen una oferta adequada a una població femenina que, igual que els nois de classe mitja, prefereixen no mesclar-se amb segons quina gent.

La tercera tendència és la de les noies que tenen una identitat femenina concebuda en tant que jove pertanyent a una minoria social. En principi, aquestes noies són les que tenen un comportament més similar al dels joves, reproduïxen al mateixa desconfiança i desencís envers les institucions, i valoren l'agressivitat i el respecte. Sovint aquesta valoració es mou entre allò que esperen del noi que es la seva parella (que sigui agressiu, que la protegeixi, que es faci respectar) i allò que fan elles mateixes, no deixar-se trepitjar per altres noies o per nois, ser autosuficients en la supervivència a un barri dur. Hi ha educadors que consideren, com hem dit abans, que aquesta duresa en el col·lectiu femení és quelcom que tendeix a créixer. Caldria comprovar si allò que passa és que és un col·lectiu en creixement o be si les noies que no tenen aquesta actitud «s'invisibilitzen», desapareixen progressivament de segons quines associacions i del carrer.

Aquesta actitud de duresa femenina no ha de ser interpretada com una actitud que desaten la sensualitat femenina, valor femení que perdura. La preocupació pel propi cos i per l'aparença, per ser atractives no disminueix. Tant important és ser dura com ser bonica. En aquest sentit, ser bonica no té per que associar-se a ser més delicada. I l'atractiu és, a l'igual que l'agressivitat en els nois, una arma que pot situar a la noia en una situació privilegiada dins del grup d'iguals. Ser guapa pot fer que el noi que t'interessa es fixi en tu, i tenir un comportament sensual i provocatiu, pot ajudar a que els homes (els nois del grup d'iguals, però també adults com els educadors), quedin descol·locats, sense recursos per fer front a una conducta no esperada i pertorbadora.

Aquesta manera de ser dura i atractiva a la vegada comporta deixar de banda una sofisticació que és la sublimació de la feminitat a la que, pel fet de viure al barri, s'ha

¹⁶ És aquesta la raó que explica també que en el grup dels nois algerians no acompanyats no hi hagi cap noia. Les noies no emigren en solitari, sinó com a membres d'una família, mentre que hi ha nois, fins i tot infants, que sí que estan disposats a emprendre aquesta incerta aventura.

renunciat. Sovint, la presència d'aquesta sofisticació, en la figura d'alguna noia pertanyent a un col·lectiu menys marginal, produeix una clara fascinació tant en els nois com en les noies.

Estructures de sentiment

Ser minoria configura, com s'ha anat veient, una manera de comportar-se, un estil de vida que es diferencia del de la majoria. Aquesta diferenciació és, en part, inevitable, conseqüència de no poder accedir amb igualtat de condicions als recursos i oportunitats dels que gaudeix la majoria, i en part volguda, conscient, gairebé ideològica. Aquesta defensa conscient de la diferència té a veure amb una resistència a amollar-se a les pautes de la majoria, sobretot quan aquestes impliquen renunciar a parts transcendents de la pròpia identitat.

D'altra banda, també es una defensa a la contra, una manera de fer de la necessitat, virtut. Si no podem ser com la majoria, no siguem minoria amb resignació, sinó amb orgull. Així podem entendre que els joves més durs considerin uns «*pringats*» els joves que van a les associacions, o fins i tot els educadors, amb una capacitat adquisitiva sovint molt menor a la dels adolescents que cometien petits delictes.

Així, les conductes i valors propis d'una minoria s'encabeixen en una estructura de sentiments dicotòmics, on hom es concep a la vegada com a inferior, acomplexat per la manca d'aptituds que l'incapacita per accedir a posicions socials hegemòniques, i orgullós de ser membre d'una minoria amb una situació de debilitat estructural, orgull que es tradueix en menyspreu i ràbia cap a la majoria. La falta d'autoestima es combina amb la dignitat i respecte per un mateix. Sembla clar que els joves tendiran a trobar-se més còmodes en aquells espais socials on poden fer operatiu, dins del grup d'iguals, aquells codis, valors i conductes propis de la seva autoconcepció com a minoria (en el cas dels joves, el carrer), mentre que en els espais on han de supeditar aquests codis als de la majoria, se sentiran en una posició de feblesa (per exemple, a l'escola o a les associacions). En un espai poden ser dominadors, fer seu el territori, mentre que en l'altre són dominats. Davant d'això, el sentiment d'impotència davant la manca d'aptituds, fàcilment pot derivar en actituds de resistència. Aquesta resistència bé pot ser absentisme (quelcom que passa sobretot a l'escola), o bé una voluntat de fer seu un territori aliè, en aquest cas, un casal o un taller.

Probablement allò que evidencia de forma més explícita la manca d'aptituds de certs joves per accedir a la situació de majoria és la seva indisciplina i immediatesa, la manca d'autocontrol i de capacitat de concentració. Això és quelcom que comparteix bona part dels joves i, encara ens atreviríem a dir més, de la població, unes pautes pròpies de la cultura de consum i de la immediatesa que vivim. Amb tot, aquells joves que conformen el nostre grup de referència, que en general manifesten una actitud antiescolar des de petits, són lògicament els menys disciplinats, els que més difícilment poden assumir la lògica dels beneficis a mig o llarg termini d'un esforç present sense sentit ni objectiu immediat. L'esforç sense objectiu clar en uns espais que consideren aliens i en unes habilitats per les que se senten inadequats és quelcom al què costa trobar-li algun sentit, sobretot quan hi ha un món que, en molts aspectes, pot resultar més interessant; el món

del carrer. Davant de l'avorriment i l'ajornament propi de les institucions i les formes de vida de la majoria, dels adults, dels joves de classe mitjana, la vida del carrer és emocionant, imprevisible, immediata, autèntica.

El jove vol i dol. Se li ofereixen coses que poden resultar atractives, però que impliquen renúncies i acceptacions que a ningú li resultarien fàcils. A canvi d'oferir uns recursos que en el millor dels casos el conduirien cap a un estil de vida més proper al de la majoria, quelcom que no sempre és inequívocament desitjable (ser «majoria» pot comportar, paradoxalment, haver de renunciar al poder adquisitiu que es pot assolir mitjançant conductes delictives) ni fàcil de conquerir, el jove ha de renunciar a ser qui és, al grup d'iguals, i ha d'acceptar formar part dels «altres», als que sovint veu pejorativament com els «pringats», els «repipis» o els «cagats».. Tot això cal tenir-ho present, sobretot si va lligat a manca d'autocontrol i d'habilitats útils per a la majoria.

Dret a equivocar-se

L'infant i l'adolescent són concebuts, a occident, com subjectes especialment vulnerables que mereixen una sobreprotecció jurídica, institucional i familiar. Tenen uns drets específics, i no tenen el mateix grau de responsabilitat respecte els seus actes que una persona adulta.

Hi ha infants per als quals aquest tractament deferencial acaba sent una càrrega i una oportunitat en un sentit ben diferent al que persegueix la filosofia en defensa dels drets de la infància. És el cas dels infants que volen ser adults abans d'hora, quan encara no els hi toca. Els infants i adolescents que arriben sols a Barcelona procedents majoritàriament d'Algèria que hi ha al Casc Antic són, potser, el grup on aquesta situació és més evident. Són menors que arriben sense el suport familiar, sovint sense ni tan sols el vist i plau, i que arriben amb la voluntat de treballar i guanyar-se la vida com pensen que han fet altres immigrants dels seus pobles de procedència abans que ells. Quan arriben aquí, se n'adonen que no poden treballar, en primer lloc perquè no tenen papers, i en segon lloc, perquè alguns encara són nens, i els nens, a occident, no treballen, a no ser que siguin actors publicitaris. Per tant, no tenen família, ni treball, ni possibilitats d'aconseguir-ne en el futur. Poden anar a cases d'acollida que són centres d'internament on ni poden treballar, ni tenen la llibertat de maniobra i l'estil de vida que pensaven obtenir venint a Barcelona. Òbviament, cap menor travessa l'estret per acabar en una institució on, a més, no poden obtenir papers amb els quals treballar. Significa marxar de Guatemala per anar a Guatepeor...

Aquesta voluntat d'accedir a l'estatus d'adult abans del que les lleis ho permeten no és exclusiva d'aquests col·lectius, voler treballar des de molt aviat, ser autònom i tenir capacitat adquisitiva, és quelcom que desitgen gairebé tots els joves que responen al perfil de la present investigació, però la falta d'alternatives que facin els anys de transició menys irracionals és especialment aguda en el cas dels menors argelins. En aquest cas, no hi ha pares o familiars que puguin donar-los diners, de forma més o menys regular. Les institucions formatives no tenen ni solta ni volta si no es tenen els papers necessaris per treballar. Els espais de lleure tenen una capacitat d'atracció molt limitada quan hi ha coses molt més bàsiques que cal cobrir.

Així, el fet de ser menor, en aquests casos tan singulars, pot ser interpretat com una indefensió suplementària, que queda compensada pel fet que, jurídicament, l'infant es menys responsable dels seus actes que l'adult, pe la qual cosa a l'infant que fa de la delinqüència un estil de vida se'l penalitza de forma molt més lleugera que a l'adult. Al menor magrebí sense família que ve a treballar no se li permet, però en canvi sap que les conseqüències de cometre il·legalitats són molt menors que en els seus països d'origen, sobretot en el cas del menors. Viure de la delinqüència té l'avantatge afegit que hom pot gaudir d'una capacitat adquisitiva que difícilment pot tenir un noi de segons quina procedència treballant.

A nivell social, l'estigma que arrossega el noi de procedència magribina no acompanyat el col·loca en una situació totalment marginal, no té dret a equivocar-se. En canvi, a nivell judicial, el que percep el menor és que té dret a equivocar-se tantes vegades com vulgui. No pot treballar però pot delinquir, i l'únic grup que li pot donar suport en moments difícils és el grup d'iguals en la mateixa situació.

Quan un jove, autòcton o magrebí, s'ha endinsat en un estil de vida de la delinqüència, o senzillament no ha seguit els passos escolars i laborals establerts, es despenja del que podem anomenar «societat majoritària». Sovint arriba un moment en el qual el menor, sigui per maduresa, perquè amb la majoria d'edat les penes pels delictes són majors, o perquè senzillament es cansa de les seva situació vital, es replanteja seriosament la possibilitat de canviar de vida. I el que es troba és que això no és tant senzill.

Si havia comès actes delictius, sovint es troba que els processos judicials per delictes comesos anys abans comencen a tenir llavors repercussions penals, i el jove ja carrega un estigma difícil de capgirar. Hi ha un problema de decalatges en el sistema penal i en la inversió educativa a la que sovint han de fer front les associacions. Sovint passa que el moment en què es pot intervenir pot ser, si no massa tard, sí un moment en el qual els problemes s'han accentuat. Quan s'ha passat molt temps al carrer és molt difícil i cal molt temps per canviar la situació («treballant amb ells»). Són joves que estan acostumats a viure sense l'autocontrol, els hàbits i les regles de la societat majoritària, i això fa difícil el canvi de vida.

LES ASSOCIACIONS COM A MAJORIA (RELATIVA)

En tot l'entramat que hem descrit fins ara, no hem tocat la posició que ocupen les associacions en el joc entre majoria i minoria, en la pràctica de la duresa i el control social, ni tampoc en l'espai social juvenil. Això és el que farem a partir d'ara.

A Barcelona, la imatge que es té dels joves que participen en associacions és la d'un conjunt més o menys de classe mitjana, poc transgressor, responsable i amb certs valors cívics i democràtics que s'allunyen molt de la cultura de carrer que hem definit. Aquest

estereotip, per cert que pogués ser a grans trets¹⁷, no s'adiu gens a la realitat d'alguns territoris de la ciutat com ara el Casc Antic.

La relativa marginalitat del barri i el districte en el marc de la ciutat, que hem vist il·lustrat amb algunes dades comparatives a la primera part de l'escrit, fa que l'oferta d'activitats per els joves del Casc Antic per part de les associacions sigui relativament nombrosa. La degradació del barri el converteixen en prioritat a l'hora d'atorgar subvencions i recursos, que per tant són menys escassos (tot i que igualment precaris) que a la resta de la ciutat.

Tot plegat fa que entre els joves que participen en aquestes activitats, tant les que s'emmarquen en el lleure com les formatives i laborals, estiguin majoritàriament en situació de vulnerabilitat social i que, per tant, s'allunyin del prototip de jove de classe mitjana. Les 9 activitats estables amb implicació regular dels joves sobre les quals hem recollit dades detallades (que no són ni de bon tros totes les que hi ha al Casc Antic), dutes a terme per 6 associacions¹⁸, ofereixen 211 places (els joves que hi participen són menys, ja que alguns d'ells fan més d'una activitat). En aquesta taula podem veure la distribució de l'ocupació d'aquestes places segons sexe i origen cultural¹⁹.

Total	Sexe		Origen cultural					
	H	D	Autòctons	Marroquins	Algerians	Equatorians	Dominicans	Altres
211	60,9%	39,1%	45,1%	31%	8,7%	1,1%	6%	8,2%

La majoria d'aquests joves tenen nivells formatius i econòmics baixos o molt baixos, i molts d'ells fan vida al carrer, és a dir, dels que han estat subjectes a la nostra mirada durant totes les pàgines anteriors. En algunes activitats es produeix una certa mescla, però en la majoria els participants conformen un perfil bastant homogeni pel que fa a la situació social. De cada quatre, un ha estat derivat des de Serveis Socials, un altre des de les escoles, un altre des d'una altra associació, i l'altre ha arribat per mitjà del boca a boca, els canals de difusió o per altres vies.

Tenim, per tant, prop de dos-cents joves ocupant aquestes 211 places (i repetim que el total de places ofertes per associacions supera amb escreix les que hem comptabilitzat aquí, tot i que també cal tenir en compte que algunes de les 211 places les ocupen joves que no són del barri i, fins i tot, d'altres districtes de Barcelona). Al barri hi ha 1.660 joves d'entre 15 i 24 anys. Entre 15 i 20 anys, que és l'edat de la immensa majoria dels dos-cents joves en aquestes associacions, n'hi ha al voltant de 800 (entre 140 i 200 de

¹⁷ En Xavier Santajuliana (1999) mostra empíricament com això és així en la participació juvenil en les organitzacions no governamentals per al desenvolupament.

¹⁸ Les activitats de les quals tenim dades detallades són (i només esmentem l'activitat principal, ja que moltes d'elles fan activitats complementàries amb els mateixos joves) formació ocupacional i reforç escolar (Adsis), animació en el lleure (Franja), projecte Exit i Unitat Externa (Centre Obert Tria; en el cas de la Unitat Externa, hem de considerar que la participació no és voluntària sinó obligatòria, ja que no és sinó una variant de l'escola secundària obligatòria, però per les seves característiques particulars, i perquè està adjudicada a una associació, hem decidit incloure-ho en aquest recompte), projecte Ahlan i colònies (RAI), projecte Trenca (Demà) i educació d'adults (AFPACA).

¹⁹ Els percentatges no són sobre les 211 places, sinó sobre les quals tenim informació detallada (aproximadament un 90% d'aquestes).

cada any), la qual cosa ens fa estimar que el percentatge de joves del barri que participen en activitats organitzades per associacions és bastant elevat: entre un 20 i un 30% dels que tenen entre 15 i 20 anys.

En relació a aquests joves, la majoria d'ells estan clarament ubicats entre les minories socials (sigui per origen cultural o per situació socioeconòmica), i per a ells les associacions esdevenen representants de la cultura majoritària que intenten inculcar els hàbits d'aquesta: unes relacions socials no agressives, un autocontrol «normalitzat», les habilitats necessàries per trobar feina al mercat de treball, uns hàbits saludables, un allunyament dels estils de vida delictius, etc. Els educadors, animadors i treballadors de les associacions, a més, són pràcticament sempre o bé integrants de la classe mitjana (sinó econòmica sí que com a mínim cultural) majoritària i tenen un estil de vida i uns hàbits de comportament i relacions socials de classe mitjana, i per tant diferenciats de les formes culturals dels joves amb els quals tracten. Són aquests fets els que ens porten a parlar de les *associacions com a majoria*. Si bé és cert que en general la participació dels joves és de caràcter voluntari (tot i que les famílies, les escoles i els Serveis Socials hi tenen molt a dir), això no ens ha de fer oblidar que la seva funció de control social és molt important (tot i que molt menys basada en la coerció i molt més en la seducció i l'educació voluntària que en el cas de l'escola, els serveis socials o la policia).

Una imatge clara d'aquest caràcter majoritari de les associacions és el fet que diversos educadors s'han hagut d'enfrontar amb situacions en les quals no són experts, com ara una baralla amb navalles a la sortida d'un centre o alguns inicis de baralles a cops de puny. Aquestes situacions són generalment alienes a l'experiència personal dels educadors fora de la seva feina, i per tant es fa difícil tractar-les amb destresa.

Aquest caràcter «majoritari» de les associacions és el que fa que els joves de carrer més immersos en el que hem anomenat *cultura de la duresa* considerin que els joves que participen en aquest tipus d'activitats són una mica «tontos» i en facin mofa. En una activitat educativa obligatòria amb joves especialment marginals, els dos o tres participants que anaven voluntàriament a associacions tenien una imatge negativa. A la pràctica eren pràcticament iguals a la resta de nois, però aquests els deien en to burleta que «*van al esplai*».

Hem parlat de les cultures minoritàries com capaces de generar espais on s'hi ocupa una posició preponderant (majoritària), on per tant es pot assolir respecte i dignitat tot i la situació de vulnerabilitat en relació a la societat majoritària. Aquests són els espais de les places, de la resistència a l'escola, dels primers cigarrets, etc. La participació en espais controlats com ara les associacions, on se'ls coarta les seves formes culturals alternatives, implica renúncies òbvies, en tant que són espais on no s'hi té la mateixa força. Quan aquests espais alternatius, a més, són vistos per aquests joves com a reproductors del mateix tipus de discursos, d'obligacions i d'institucions de les que fugen perquè senten com a alienes i desconnectades de les seves necessitats pràctiques, la cosa és encara més complicada.

La desconfiança i la indiferència respecte les associacions ha de ser, per tant, el punt de partida del les intervencions. Els joves, i sobretot els joves que ens interessin, en

principi seran reticents a la seva socialització en unes institucions que els resulten tan alienes, tan distants als seus interessos i a la seva forma de veure les coses com són per exemple l'escola o l'Administració. Unes associacions que, fins que no demostrin el contrari, formen part de «l'altre», de la majoria que defugen perquè els fa sentir «inadequats».

Aquesta visió de les associacions com a *majoria* també explica que molts joves i adults s'apropin a qualsevol associació (sigui quina sigui la seva activitat) per demanar ajuts en l'obtenció de papers, en la cerca de treball, habitatge, etc., encara que aquesta no sigui en absolut la funció de l'associació en qüestió. La percepció és que les associacions en general formen part de l'entramat de la majoria, i que per tant és on es pot anar a preguntar per aquest tipus d'ajuts. També és habitual que vinguin joves que pregunten si el fet de participar els donarà documents de residència o una feina.

A la vegada, això no obstant, aquest caràcter majoritari de les associacions s'ha de relativitzar enèrgicament, ja que la seva situació en la societat majoritària és molt precària. Els recursos dels quals disposen i la influència que exerceixen són ínfims si els comparem amb els de moltes empreses o àrees de pes de l'administració pública. Les associacions tenen grans dificultats per competir amb la sensualitat de l'oferta del mercat (discoteques, *McDonald's*, cinemes), i la seva posició és sempre marginal (és als marges) del que considerem societat majoritària, que se centra més al voltant del consum, l'estatus i un estil de vida molt diferent al dels educadors i animadors d'aquestes associacions. És per això que parlem de les associacions com a majoria «relativa».

La clau per entendre el paper de les associacions com a «majoria *relativíssima*» està en el fet que, malgrat ser vistes com a part del cos institucional (probablement la part més amable), gaudeixen d'unes possibilitats d'incidència força limitades. Les diferents associacions han de jugar en major o menor mesura amb un conjunt d'elements sovint contradictoris entre ells, sens dubte difícils de gestionar, entre els que destaquen els següents:

- Col·laborar en la superació d'uns dèficits estructurals (formatius, d'espais d'oci, d'hàbits laborals, d'habilitats socials) que alguns joves tenen especialment accentuats.
- Col·laborar en la resolució de la molèstia o conflictivitat social que causen aquests joves i que lògicament s'intenta resoldre per mètodes no coactius.
- La desconfiança que els joves en una situació de major desavantatge tenen envers qualsevol institució formal.
- La manca de participació que és comuna a tots els joves i, encara més, a tota la població.
- Els límits en els recursos i en el temps d'intervenció que tenen els diferents projectes endegats.

Les associacions tenen el gran avantatge de la flexibilitat de la seva oferta, que pot canviar amb relativa facilitat, i del fet que generalment la participació és voluntària. Tot i que de vegades els joves tenen pressions de la família, de Serveis Socials o de les escoles per participar-hi, en general l'assistència és molt menys coactiva.

LES ASSOCIACIONS I ELS JOVES

Les associacions es caracteritzen per no tenir una voluntat de lucre. Això no obstant, necessiten, com una empresa, tenir un públic. Els joves que participen en les seves activitats hi arriben per diversos canals, i no sempre acaben sent els que *idealment* agradaria tenir. Cada associació tendeix a atraure un públic concret, i pràcticament totes han explicitat un desig d'ampliar la base de joves amb els quals estan en contacte. Uns voldrien ampliar les activitats: si només fan formació, ara voldrien oferir alguna activitat de lleure. D'altres estan pensant a augmentar els rangs d'edat dels joves que participen a les seves activitats. Moltes altres voldrien ampliar els tipus de joves amb els quals tracten: els que només ho fan amb joves amb situacions molt difícils o només amb joves d'origen cultural immigrant voldrien arribar al conjunt de joves del Casc Antic, i al contrari, els que només tracten amb joves de classe mitjana voldrien arribar als joves de minories socials. També ens hem trobat amb activitats que havien estat pensades per un públic, per exemple joves sense titulació de més de 18 anys, i s'han hagut de fer amb un altre tipus de joves (en aquest cas joves d'entre 15 i 17 anys exclosos de les escoles). També hi ha hagut activitats que s'han hagut de suspendre per manca de joves que hi volessin prendre part, així com d'altres que han de crear una llista d'espera perquè tenen més demanda de la que poden cobrir.

Tot això mostra com l'encaix entre oferta i demanda no és gens senzill. La dinàmica diària, amb molta feina, o dit d'una altra manera, amb recursos escassos, fa difícil una sistematització de la informació sobre l'oferta i la demanda, de la difusió i dels canals de captació, la qual cosa fa opaca la connexió entre els joves i l'oferta de les associacions.

Pel que fa als joves dels quals hem parlat en les pàgines anteriors, aquells amb una clara *cultura del carrer*, quan se'ls pregunta per les demandes que tenen responen que informació judicial, jurídica (regularització) i laboral, ajuts i informació relacionats amb l'habitatge i la formació, i també cursos d'idiomes. En segon terme, però també explicitades, apareixen demandes relacionades amb la salut (toxicomanies, accés a la sanitat pública), esport (sales de musculació, arts marcial, beisbol) i oci.²⁰ També n'hi ha molts que demanen un espai que puguin sentir com a seu.

Aquestes demandes són les que expliciten. A la vegada, les associacions tenen en realitat la seva pròpia visió del que aquests joves necessiten, que podríem englobar dintre de l'expressió *necessitats educatives*. És a dir, les associacions volen donar als joves allò que demanen explícitament però, sobretot, volen proporcionar-los aquells elements educatius que creuen que els manquen per a mitigar els seus desavantatges socials, com ara hàbits i habilitats necessaris per a trobar feina, per tenir una vida «saludable», per tenir autoestima i per relacionar-se «normalment» amb el seu entorn. És per això que sovint el que els joves «volien» s'utilitza per atraure'ls i poder treballar

²⁰ Cambra, Moya i Esbay (2001)

aquests hàbits i habilitats socials. En altres paraules, el que distingeix a les associacions del mercat és que no només vol oferir als joves allò que aquests desitgen, sinó que ho vol fer «educant» o donant eines per a l'emancipació. Això implica una certa «violència simbòlica», ja que les associacions *imposen* allò que creuen que està bé i allò que creuen que està malament, i per tant si allò que fan o pensen els joves va en contra d'aquestes creences ho deslegitimen i intenten canviar. És en aquest sentit que les associacions són «majoria», i és per això que els joves sovint les perceben com a tals. El límit «legítim» d'aquesta *volència simbòlica* és difícil de situar, ja que no hem d'assumir que la *bona fe* de les associacions justifica qualsevol tipus d'imposició cultural en els joves. Fins a on acceptar i fins a on imposar constitueix sempre un dilema educatiu difícil de resoldre.

I és que a la vegada, les demandes dels joves també s'han de prendre amb precaució. Els educadors de carrer i les associacions es troben sovint amb joves que afirmen coses de l'estil de «*Yo estoy robando, pero si me das oportunidad me regularizo*». Prefereixen renunciar als alts ingressos que tenen amb un estil de vida als marges de la legalitat a canvi de la tranquil·litat que els comportaria la regularització legal i laboral. Quan se'ls ofereix la possibilitat, això no obstant, no és gens fàcil engegar el procés que el permeti dur a terme aquesta voluntat. El canvi d'hàbits i d'estil de vida que implica, fins i tot del cercle d'amistats, no és gens senzill, i requereix molts esforços per part de tothom. És per això que de vegades, encara que un jove demani cursos de formació professional, també pot ser necessari una oferta d'oci i acompanyament que li permeti treballar en aquest canvi d'hàbits i estils de vida.

A banda de les 211 places en activitats continuades que ofereixen les 6 associacions analitzades amb detall, els Serveis Socials han tractat durant l'any amb uns 60 joves (molts d'ells derivats a alguna de les 211 places). Al Punt d'Informació del Centre Obert Tria també han rebut quasi 3.000 visites (en cap cas 3.000 persones) de joves i adults per informar-se sobre ofertes de treball, per inscriure's a la borsa de treball i, en menor grau, per fer el currículum, informar-se de cursos i de la possibilitat d'auto-ocupar-se.

D'altra banda, també hem parlat amb treballadors d'activitats que atrauen joves molt diferents al perfil que hem definit fins ara: l'Esplai de la Taula de Joves Comtal, que aglutina uns 65 nens i joves més, i el Centre Cívic Convent de Sant Agustí, que acull a uns 60 joves que treballen en més de 20 projectes de forma molt autònoma (molts d'ells de fora el barri). En aquest cas són generalment d'entre 20 i 30 anys, mentre que a l'esplai treballen amb nens i adolescents. Els usuaris d'aquests dos llocs són d'extracte social molt més benestant que no pas els joves que van a la resta d'activitats, la qual cosa implica que aquestes associacions tenen dilemes i problemàtiques molt diferents a les altres. Aquests joves són els que sí s'acostarien a l'estereotip del participant en associacions del qual havíem parlat al començament del capítol.

Les associacions i el gènere

Ja hem vist unes pàgines enrera que d'aquestes 211 places, menys del 40% estan ocupades per noies. Arribada una certa edat, és habitual que a les famílies els plantegin més restriccions per anar a les activitats. Tres noies entrevistades ens van explicar que

surten de casa molt poc, tant per estar al carrer amb els amics com per anar a alguna activitat en associacions on van amics seus, perquè s'han de quedar a casa tenint cura del germà o germana petita o altres nens de la família. Com ens va dir gràficament una d'elles, «*tiempo no me sobra*».

També és habitual que a partir dels 10 o 12 anys les noies marroquines deixin de participar a les activitats de les associacions. Algunes famílies consideren que a aquesta edat ja han de començar a ocupar-se d'altres qüestions i, a més, sovint recelen de les males influències que puguin tenir per part dels adolescents autòctons. Això, però, no ens ha de fer caure en l'error de pensar en un estereotip de família d'origen marroquí. Un exemple molt gràfic és el dues noies d'aquest origen que participaven en una activitat. Mentre que una d'elles tenia un estil juvenil molt autòcton, l'altra vestia i es comportava d'una forma molt més tradicional. Si bé és cert que la família de la segona li va prohibir d'anar amb la primera perquè la consideraven una mala influència, també ho és que la primera va poder continuar fent la seva, tot i que negociant els límits amb els seus pares. Com que en molts casos els pares de les famílies marroquines són absents, ja que treballen moltes hores, són els germans els que prenen decisions. Les mares s'encarreguen més de buscar els referents als barris, de l'educació, i els homes els que tenen la darrera paraula.

TEMPS LLIURE I CONDICIONS SOCIALS

Tant els educadors, animadors i treballadors com els joves que participen en les activitats de les associacions, han destacat elements com «sentir-se a gust», «sentir-se atès» i d'altres similars com a molt importants. Crear una atmosfera adequada, tractar els joves de forma individualitzada, crear un clima de respecte i unes formes de relacions dinàmiques i atractives són qüestions fonamentals. Les associacions que més semblen agradar els joves són aquelles que aconsegueixen ser més que un simple «servei» fins esdevenir un lloc de referència, d'acompanyament i de relacions socials atractives. Per això diverses associacions, tot i centrar-se en activitats de formació, fan activitats complementàries en el terreny de l'oci. Així aconsegueixen desenvolupar vincles més distesos, treballar les relacions i habilitats socials i oferir un espai social positiu i estimulante als joves que hi participen. També hem parlat a la secció anterior de la importància de tenir en compte la importància dels hàbits i estils de vida a l'hora de canviar les condicions i oportunitat socials de molts dels joves en qüestió.

Tot això fa necessari que no siguem gens rígids a l'hora de considerar l'oferta d'oci i l'oferta dirigida a pal·liar dèficits estructurals (treball, formació, habitatge) com a radicalment oposades. És evident que qualsevol associació que treballi amb joves en clares dificultats socioeconòmiques ha de tenir molt clar que una simple actuació en el terreny de l'oci serà sempre parcial, però també ho és que una simple actuació en el nivell de cursos i ajuts laborals sense una atenció individualitzada i que no tingui en compte els aspectes més afectius, culturals i d'estils de vida també pot ser molt insuficient per molts dels joves del Casc Antic. Proposem, per això, trencar amb la dicotomia entre unes i altres. El temps lliure és important en el sentit que és allí on forgem gran part de les nostres identitats, disposicions i hàbits, i per tant cal tenir-lo en compte a l'hora de pensar en activitats de qualsevol associació.

Membres d'una associació ens van explicar, per exemple, que són perfectament conscients que els joves en més risc no arriben a les seves activitats perquè hi ha un horari rígid d'activitats i perquè plantegen una selecció per filtrar aquells que «realment volen» aprofitar el recurs que s'ofereix. Sabien, per tant, que seria útil tenir recursos diferents per a aquests joves que difícilment acceptarien aquesta rigidesa, potser en el terreny del temps lliure.

Uns altre educador que tracta amb els joves més conflictius, afirma categòricament que dintre de la dificultat que es troba com a educador, li és molt més fàcil treballar amb aquells que han passat per Casals o el projecte Franja o d'altres activitats d'animació en el lleure que no pas amb els que no ho han fet. Això és així perquè tenen «més pautes» que els altres (una mica més), i per tant, com ens deia, «hi ha alguna cosa on agafar-se». Per això el paper d'aquestes activitats al temps lliure és fonamental, perquè en no ser de caràcter obligatori, tenen molt més marge de maniobra (flexibilitat, assistència voluntària, més estímuls positius), amb la qual cosa poden donar uns hàbits i disposicions, encara que semblin minsos, que després són molt útils a l'hora de treballar aspectes més directament relacionats amb els dèficits estructurals.

Una altra de les activitats dutes a termes per una associació del Casc Antic va consistir en fer un vídeo, amb l'objectiu explícit de treballar altres aspectes educatius com el treball en grup, l'autoestima o les relacions socials. Els problemes de comportament i els conflictes durant tota l'activitat van existir, però la valoració final és molt positiva. El 70% dels joves que hi van participar, amb problemes d'exclusió escolar, o bé van tornar a l'ensenyament o bé van passar a fer cursos de formació.

CREATIVITAT, PRECARIETAT I RISC

Quan parlem de les associacions com a majoria *relativíssima* fem referència a la precarietat de recursos. A diferència d'altres activitats amb les quals han de competir, com ara l'oferta nocturna comercial, els grans magatzems, els mitjans de comunicació i altres, les associacions disposen de molts pocs recursos per fer les seves activitats atractives. És difícil contractar a prou professionals, i encara menys els més especialitzats, com també ho és trobar espais atractius i suficientment adequats, aconseguir recursos específics per activitats atractives, etc. Aquest és un element fonamental per entendre la relació entre joves i associacions. Una videoconsola, una taula de billar, un DJ professional que faci un curs durant una setmana, poden ser totes elles ofertes molt llamineres per atraure joves que normalment no anirien a una associació, però en la majoria dels casos no hi ha recursos suficients ni tan sols per això.

A la vegada, la pràctica diària, que per ella sola ja ocupa molt temps i energies, fa difícil pensar noves possibilitats o intercanviar experiències amb d'altres educadors i treballadors d'altres associacions, al Casc Antic i a la resta de la ciutat o del país. Un cop s'aconsegueix que una certa manera de fer funcioni mínimament, també esdevé difícil provar de canviar-la, ja que la incertesa sobre les noves experiències sempre és gran, tant al nivell del seu èxit o fracàs com també de les possibles conseqüències perverses. Això no obstant, els intents de creativitat i innovació també aconsegueixen resultats molt positius i permeten obrir noves vies que abans ni tan sols es prenen en consideració.

Analitzem uns exemples per fer aquesta idea més clara. Aquest estiu, un educador va aconseguir un petit finançament per fer un taller de *Disc Jockey*. Per ell era una aposta arriscada, ja que personalment no tenia cap experiència ni coneixements específics al voltant d'aquesta tipus d'activitat. El projecte incloïa un concert en una plaça del districte. Com que els recursos eren escassos, no va poder llogar un DJ de renom, ni tan sols professional, ni un equip massa sofisticat. Gràcies a l'ajut desinteressat d'un conegut que havia *punxat* discos en alguna ocasió, com a *hobby*, finalment va poder engegar el taller sense saber quina resposta tindria per part dels joves ni, sobretot, què passaria amb el concert. Podia ser que no hi vingués ningú o podia ser que fins i tot es produïssin conflictes. Tot plegat era un enigma majúscul.

Finalment, el taller va ser un èxit. Van haver-hi moltes trucades interessant-se per l'activitat, no només del Casc Antic sinó de tot Barcelona. Els joves que hi van participar, tots del Casc Antic i del Gòtic, el primer dia estaven una mica recelosos i a l'expectativa, però poc a poc van anar involucrant-se en l'activitat fins convertir-la en un autèntic èxit. El concert també va anar molt bé i els mateixos joves van fer un esforç important penjant cartells per tot el barri. Dos d'aquests joves, que durant tot l'any havien causat molts problemes a l'educador, van suavitzar molt, a partir d'aquella activitat, la seva resistència, i van establir molta més complicitat amb ell. El seu comportament va canviar radicalment en el sentit de cooperar molt més en les activitats.

Aquest és un exemple de com un risc pot tenir conseqüències molt positives i pot obrir vies de treball abans inexplorades amb potencialitats enormes. A banda de la competència tècnica i musical, durant el taller es va treballar en compromís amb uns temps i una activitat, les relacions de respecte entre els mateixos joves, l'autoestima i la capacitat de pujar a un escenari, entre d'altres coses. I també fa millorar notablement la relació entre l'educador i alguns dels joves que hi van participar. A la vegada, el DJ *amateur* que va col·laborar en l'activitat, que en la seva feina sovint entrava en conflicte amb els joves del districte, també va manifestar que l'activitat l'havia ajudat molt a comprendre aquests joves i les seves formes de relacions socials.

Això no ens ha de fer oblidar, això no obstant, que els riscos segueixen existint. Un exemple clar és el d'una activitat que es va fer en un espai juvenil en un altre districte de Barcelona. L'educador va convèncer un grup de joves amb una cultura de carrer molt arrelada, i per tant gens disposats a participar en aquest espai juvenil, perquè organitzessin un concert de música màkina. Els joves van organitzar-ho tot ells tal i com volia l'educador, tant la difusió com la seguretat, les entrades, etc. A mig concert, això no obstant, l'educador es va trobar com tot el públic va aixecar el braç a l'aire a l'estil feixista per entonar el *Cara al sol*, la qual cosa li va fer dubtar seriosament sobre la utilitat de l'activitat. Aquest és un exemple clar dels perills que sempre comporta prendre riscos. En una localitat de les rodalies de Barcelona, en canvi, es va fer una experiència similar, amb el mateix tipus de joves, que sí va ser un èxit rotund. Els joves van mostrar una responsabilitat exquisida tant en l'organització com en el control del públic que va assistir, i com havia passat en el cas de l'activitat del Casc Antic, això va enfortir molt els vincles positius entre educadora i joves que habitualment es mostren molt recelosos de qualsevol activitat organitzada per associacions.

Un altre exemple de riscos presos a l'hora de plantejar activitats és el d'una associació del Casc Antic que va decidir sortir els divendres a la plaça Allada-Vermell –que com hem vist durant tot el treball és vista per molts joves i veïns com un lloc de trobada d'algerians i altres grups que creen sensació d'inseguretat– a tocar els *jambees* i les *darbukes* (percussió) amb pastes i té. El primer divendres l'activitat els va permetre entrar en contacte amb joves que tenen la plaça com a lloc de reunió, encara que no va quedar gens clar, segons ens van explicar, si era un contacte burleta o sincer. L'experiència finalment no va tenir continuïtat en el temps, però és un bon exemple de com, tot i la incertesa, sempre es poden pensar i provar activitats noves els resultats de les quals de vegades seran un fracàs, però de vegades obriran vies molt riques de cara al futur.

Aquest és el cas d'una experiència similar que es va fer a la plaça del Macba, al Raval. Un educador de carrer, davant els conflictes entre joves de diferents orígens que hi havia a la plaça i la zona en general, va proposar de sortir al carrer amb una carpa informativa de totes les entitats del barri. L'experiència, segons ens va explicar l'educador, va ser un èxit, però com que no hi havia recursos i la feina que implicava era considerable, es va deixar de fer. Ara el que fan en aquesta associació és el que anomenen el Projecte Carrer, de forma voluntària perquè no està especificat en el contracte. Consisteix en fer activitats de futbol i bàsquet amb els joves de l'associació barrejats amb d'altres del mateix carrer. L'experiència és molt positiva perquè això els permet entrar en contacte amb aquells joves als quals no arriben normalment, d'una banda, i perquè els joves de l'associació, que tenen una pauta de comportament lleugerament més «controlades» que els altres, ajuden a fer de models educadors a l'hora d'acceptar les directrius dels educadors o de comportar-se amb respecte. No deixen, per exemple, insultar-se entre ells, ni tampoc parlar àrab quan hi ha gent que no entén aquesta llengua al davant.

REFLEXIONS PRÀCTIQUES

La gran part del treball de camp d'aquesta investigació ha consistit en parlar amb educadors, animadors i treballadors d'associacions del Casc Antic. Hem fet més de 30 entrevistes amb 13 associacions o organismes diferents, a banda d'altres a agents rellevants o als mateixos joves. Totes aquestes entrevistes ens han proporcionat una informació molt rica sobre els dilemes i els problemes compartits. En posar en comú tota la informació hem anat desenvolupant una perspectiva global sobre la pràctica de les associacions, que sistematitzarem en aquest capítol.

No es tracta de donar receptes sinó de fer apunts útils per a la pràctica. Totes les idees que donem a continuació no són nostres sinó de tots els educadors que, desinteressadament, han compartit amb nosaltres pors i passions, èxits i fracassos. Nosaltres ens hem limitat a ordenar-los i sistematitzar-los a partir del nostre marc teòric i d'interpretació, de les nostres observacions i del nostre criteri crític.

L'OFERTA

Començarem centrant-nos en l'oferta de les associacions de cara als joves del barri. No és mateix fer un curs de macramé que un equip de futbol o un curs de formació ocupacional. Ni tampoc és el mateix fer un taller de DJ amb classes teòriques magistrals en una pissarra que amb un dels DJs més famosos de Catalunya. Allò que s'ofereix, tant en contingut com en forma, és allò que arriba als joves, i per tant cal parar-hi una atenció especial.

Sensualitat i sensibilitat cultural

Les associacions estan competint, a l'hora d'atraure l'atenció i l'interès dels joves, amb dos elements molt difícils de vèncer: el carrer i el mercat. El carrer ofereix la llibertat total, la manca de control per poder experimentar i fer el que més convingui. És cert que de vegades pot ser una mica «avorrit», tot i que periòdicament ofereix moments excitants i que, en general, permet sentir-se completament lliure. El mercat és més difícil de vèncer, ja que és molt sensual per als joves i a més no els imposa cap més restricció que la seva elecció i, és clar, els recursos econòmics.

Veiem quatre exemples paradigmàtics. Un és el que ens va proporcionar un educador: a les seves activitats, com barbacoes o tallers de cuina, els musulmans es negaven a menjar carn que no fos *halal* (literalment «lícita» o «permesa», no prohibida i sacrificada seguint els preceptes musulmans). En el seu temps lliure, això no obstant, alguns d'ells no tenien cap inconvenient en menjar carn del McDonald's, que no és *halal*. Un segon exemple és el d'una noia que vam entrevistar, que tot i tenir accés gratuït a l'internet en una associació, preferia anar a un lloc a les Rambles on havia de pagar, no perquè tingués res en contra de l'associació, sinó perquè se sentia més a gust a l'altre lloc. El tercer exemple és el que ens va explicar un noi caribeny, que ens va explicar que ell i els seus amics canten i ballen molt bé. Quan li vam preguntar si li agradaria fer això en una associació, ens va dir que no s'hi imaginava, i de seguida va afegir que sí que van, en canvi, a alguns concursos a discoteques. Finalment, el quart exemple fa referència a la cultura de carrer: un policia de proximitat va opinar que si alguns dels joves que passen hores al carrer apliquessin tot el que saben sobre motos a fer un negoci, ell no tenia cap dubte que els aniria bé, ja que els seus coneixements eren impressionants. A més de conduir amb destresa autènticament temerària, va dir, són capaços de muntar, desmuntar, arreglar i modificar motos amb una rapidesa sorprenent.

Amb els diferents exemples que acabem de veure, observem que les botigues i grans magatzems, la música, les motos, els bars o discoteques i altres espais i activitats són, per tant, plens de fascinació, desig i emocions, fins al punt que l'avantatge de les associacions, que consisteix en poder oferir un oci molt més barat a joves amb un accés difícil al consum de la majoria, no sempre és suficient per atraure'ls a les seves activitats.

Pensem en l'oferta de festes i concerts públics com ara les festes de barri, la festa de la diversitat, o les festes de la Mercè de Barcelona. Quan es pregunta als joves sobre si els agraden, no saben ben bé què se'ls està preguntant. Lluny de tenir-ne una idea clara com d'algunes zones nocturnes com el Port Olímpic o el Maremagnum, o fins i tot com de

discoteques màkina de Mataró o Manresa, aquestes festes representen una nebulosa poc definida. Poden recordar que van anar a una xocolatada amb la mare i un germà, o en algun cas, com una noia dominicana, sí recorda que va anara la Mercé a la plaça Catalunya, a mirar –i li va agradar–, però molts no saben res d'aquestes festes. Saben que de tant en tant hi ha una mica de moviment, però el veuen com aliè a les seves vides. D'altres ho coneixen, però en fan un judici negatiu, com un noi dominicà que trobava la festa de la diversitat molt avorrida. Ell i els seus amics, va dir, hi van. Si els agrada alguna cosa es queden i en cas contrari se'n van. Alguns dels joves més conflictius, en canvi, sí que els agraden aquest tipus de festa perquè són contextos *on la poden liar*. Aquests tipus de posicionaments, per tant, són una mostra de la importància de tenir en compte la sensualitat i punts de vista dels joves a l'hora de pensar i modificar activitats.

El principal inconvenient de les associacions és que es perceben com a part de la majoria. Sempre hi ha adults *obcecats* a imposar unes normes que sovint xoquen amb la cultura del carrer, i això és sempre molest. Per vèncer això, l'oferta ha de ser prou *sensual* com per vèncer aquesta reticència. Per fer l'oferta sensual, cal conèixer bé la cultura dels joves. Per exemple, com explica Gaspar Maza (1999), si ens adonem que els joves desprenen passió i il·lusió en el futbol, si veiem que el que ell anomena «cultura del futbol» ocupa gran part del temps i les converses dels joves, aleshores organitzar activitats que girin al voltant d'aquest esport serà una bona manera d'atraure els joves.

A l'hora de plantejar l'oferta, cal pensar en primer lloc en les formes culturals i la sensualitat dels joves. Elements que s'ha demostrat molt atractius són, per exemple, la música, la *capoeira*, el hip hop, un taller de maquillatge i perruqueria, un altre de DJ, tots els equips de futbol, i les sortides fora de Barcelona. Aquest darrer element, les sortides fora de Barcelona, i sobretot les que duren més d'un dia, són especialment atractives pels joves. Han sigut diversos els entrevistats que van regularment a Casals els que han dit que això era el que més els agradava i motivava.

Però més que activitats determinades, allò més important no és tant una *recepta* d'activitats sinó saber escoltar i estar atent a les característiques i gustos dels joves amb els quals els treballi. En un espai de temps lliure, per exemple, l'educador estava pensant posar un futbolí. Alguns dels joves, en saber-ho, li van dir que «*si de verdad quieres triunfar, pon un billar*». Tot i les gestions que va fer per aconseguir-ne un de segona mà a un preu assequible, al finalment no va poder comprar-lo, però el detall mostra com escoltar i pensar en la sensualitat dels joves pot ajudar molt la feina educativa. En un altre projecte d'educació en el lleure, en aquest cas al Raval, quan els educadors van veure que els divendres els joves no venien perquè anaven a la discoteca, van decidir instaurar una activitat mensual que era, precisament, una petita discoteca, durant la qual aprofitaven per celebrar els aniversaris d'aquell mes.

Pensar en aquests termes és important, ja que com va dir un educador de forma molt gràfica, les «pastanagues» són fonamentals a l'hora d'aconseguir la cooperació dels joves en la feina educativa. Cal buscar activitats atractives pels joves, que d'aquesta manera percebran que participar en elles val la pena, i així se'ls podrà exigir que facin

un esforç a canvi. Encara que molts defensaran que des d'una perspectiva pedagògica aquesta és una mala estratègia perquè els joves haurien de fer l'esforç pel seu propi bé, qualsevol enfocament mínimament realista ha de tenir en compte que l'atenció i l'interès dels joves no sempre es poden donar per descomptat, i que per tan cal pensar en formes sensuais per aconseguir-los.

Això inclou no només el contingut de les activitats, sinó també la forma. Un equip de futbol o un taller de DJ pot ser terriblement avorrit i poc sensual si no es fa bé, i una classe de matemàtiques pot ser una activitat divertida i atractiva segons com s'enfoqui. Una professora en una activitat educativa, per exemple, ens va explicar que donat el tipus d'alumnes que tenien, a la seva associació tenien molt clar que no podien fer classes magistrals clàssiques, sinó que havien de fer activitats molt dinàmiques per tal de poder mantenir l'atenció dels alumnes. Un altre exemple és el de dues festes que va organitzar una altra associació. La primera no va funcionar. No està clar si per problemes de difusió o del concepte que tenien en ment. Aleshores algú els va parlar d'un grup marroquí i que feia música *rai*, i aleshores van fer una segona festa amb aquest grup. L'èxit va ser important. Arran de la festa, a més, alguns dels joves que van assistir-hi han començat a anar al bar del centre on es va fer. L'exemple mostra com no n'hi ha prou a fer una festa, sinó que cal tenir en compte la forma que se li dona. També il·lustra com activitats sensuais poden ser importants a l'hora de donar a conèixer espais i activitats que anteriorment no entraven en la vida quotidiana dels joves.

Quan parlem d'infants, és més senzill atraure la seva atenció. Un cop se'ls ha «atrapat», se'ls pot involucrar en multitud d'activitats amb relativa facilitat. En el cas dels adolescents, a partir dels 14 o 15 anys, això és molt més difícil, ja que només volen coses específiques que els interessin. A banda de la *sensualitat*, a més, també cal ser *culturalment sensible*. Com explicà un educador, «als nois marroquins no els facis gimcames o jocs de pistes, perquè no els dirà absolutament res». Una altra educadora va dir que els estudiants dominicans que ha tingut «són tranquils fins al punt de desesperar». Un tercer educador va advertir que quan va començar volia imposar unes pautes de comportament *massa* rígides, i que va ser amb el temps que va anar veient quan era important posar-se dur i quan calia fer la vista grossa. Un darrer exemple és el que ens va oferir un quart educador, ja no en el terreny estricte de les associacions –tot i que alguna iniciativa ho podria vincular–, en referència a la necessitat d'un cafè àrab, no en sentit *folkloritzant* sinó d'institució social que manca de cara a les relacions socials i culturals pròpies dels veïns d'aquest origen.

També cal tenir present, a l'hora de ser *culturalment sensible*, les implicacions de gènere que té cada activitat. N'hi ha que poden atraure més als nois i d'altres més a les noies, i n'hi ha que tendiran més a atraure a ambdós. En la forma també serà important que es tingui en compte les formes de participació d'uns i altres, per impedir que uns s'apropiïn de l'activitat en detriment dels altres.

La gran avantatge de les associacions és el marge d'actuació i, sobretot, el caràcter voluntari de l'assistència. A diferència de les escoles o els cursos de formació ocupacional dels quals en depèn un rendir, la majoria d'activitats de les associacions no tenen cap mecanisme per obligar a la participació, i per tant no es presenten com a

coactives. El fet de no tenir la rigidesa dels programes establerts, també permet adaptar-se molt més a allò que és atractiu pels joves. Segons diversos educadors, també és important no fer activitats només als locals de les associacions, sinó esforçar-se per sortir al carrer i fer coses al seu terreny. Als joves que fan vida al carrer normalment els costa molt moure's de la seva cantonada o la seva plaça, i per això és positiu anar-los a buscar com van fer els educadors al Raval amb la carpa informativa i, després, amb el futbol, i de forma més puntual col·locant una rampa d'*skate* o tocant música amb calaixos en moments donats.

En una experiència interessant, a Sheffield, es va partir d'aquests paràmetres per organitzar una oferta educativa alternativa als joves expulsats de les escoles. El centre, que estava administrat per una associació sense ànim de lucre i es finançava amb diners públics i donacions privades, oferia una formació en mecànica i en música (des de fer música a tècniques de so i fins i tot marketing musical). Amb aquesta oferta, molt *sensual* per als joves expulsats de les escoles, i amb un plantejament molt lúcid i atractiu per als joves, aconseguien que joves molt problemàtiques als instituts d'origen creessin una atmosfera de treball i perfecte respecte mutu amb els professors. Aquesta associació, com a part del projecte, va aconseguir que l'ajuntament els cedís un cinema en runes i amb l'esforç de donacions i voluntaris el van reconvertir en discoteca on fer, durant el dia, pràctiques de so i música, i per les nits, sessions de discoteca en el mercat comercial. Els beneficis anaven als que havien fet possible la reconstrucció i, sobretot, també al mateix projecte educatiu.

Adaptar-se i crear pautes

La sensualitat i sensibilitat cultural de les quals hem parlat a l'apartat anterior impliquen un gran esforç per adaptar-se a la realitat dels joves. Igual que el mercat dedica molts esforços (i fracassos) a adaptar-se als desigs dels consumidors, amb estudis de marketing, posicionament al mercat, etc., les associacions també necessiten fer un esforç similar. Hi ha dos elements distintius, això no obstant, que és fonamental no oblidar.

El primer és que el mercat no només s'adapta als desigs existents, sinó que també els crea. L'omnipresent publicitat, no només als anuncis sinó als mitjans en general —a les sèries i pel·lícules de ficció, a les revistes i programes del cor, de moda, de música i altres—, ens mostra els models d'estils de vida i consum que acabem considerant com a «naturals», encara que hi estiguem en contra. Per aquesta raó, les associacions tampoc han de partir d'una noció ingènua dels desigs i la sensualitat: amb activitats ben pensades, es pot arribar a fer sensuals i atractius elements que en un principi els joves ni s'haurien plantejat que ho podessin arribar a ser.

En segon lloc, no tot allò que és atractiu pels joves ha de ser acceptat per les associacions. A diferència del mercat, l'objectiu principal del qual és el benefici econòmic, les associacions parteixen de la intenció de col·laborar en el desenvolupament dels joves amb els quals tracten. En altres paraules, tenen una vocació d'«intervenció» en l'*educació dels seus consumidors*. En aquest sentit, la *sensualitat* de les activitats és un mitjà per atraure, però un cop s'ha fet, l'objectiu és crear unes

«pautes» determinades en el comportament dels joves. Aquest és un element fonamental, especialment en aquests joves que, acostumats a la vida del carrer, i sovint en famílies amb problemes econòmics i socials importants, tenen unes pautes que sovint els col·loquen en una situació de vulnerabilitat manifesta a l'hora de fer la transició a la vida adulta.

Dit així, no sembla massa complicat, però la realitat és molt diferent. La cultura del carrer és molt poderosa i, com hem dit, es caracteritza per una forta resistència a qualsevol contacte que *olori a institucional*. Per això cal ser culturalment sensible: primer s'ha d'anar al seu terreny, adaptar-se a les seves pautes i codis de comunicació, oferir alguna cosa, guanyar-se la confiança i només aleshores anar creant noves pautes.

«Crear noves pautes» significa una certa violència simbòlica, ja que implica un canvi en la definició del que «s'ha de fer » i «no s'ha de fer». És, a més, una violència de la majoria vers la minoria. Per aconseguir que aquesta violència simbòlica sigui acceptada, és molt important donar alguna cosa a canvi. I un dels elements que s'ha de donar –en veurem molts d'altres durant les pàgines següents– és activitats que resultin atractives als joves fins al punt que no vulguin renunciar a elles *fins i tot si això implica adaptar-se a les pautes imposades pels educadors*. Fer una activitat atractiva no és mai només qüestió del contingut d'aquesta activitat (un viatge, un partit, un taller de DJ), sinó també del tipus de relacions socials –respecte, amistat, diversió– que s'estableix entre els joves –i entre joves i educadors– durant aquesta activitat.

Aquest accent en la sensualitat i el diàleg no implica que s'hagi de donar *caramels* als joves a tort i a dret, ni molt menys. Al contrari, és molt important que *sempre* que es proporciona alguna activitat atractiva, els joves hagin de fer alguna cosa –en relació a les pautes que es vulguin imposar– a canvi. *Alguna cosa a canvi* pot consistir, per exemple, en un comportament respectuós o en l'assumpció de responsabilitats, tan a nivell personal com a nivell col·lectiu en l'organització de l'activitat. Han sigut molts els educadors que han insistit en la importància de transmetre la idea segons la qual *a la vida res és gratis*. Si s'ofereixen moltes activitats (festes, tallers, sortides) als joves sense que aquests hagin de fer res a canvi, l'efecte pot ser contraproduent.

A la vegada, això no obstant, quan els joves són especialment resistents a les institucions, és molt difícil atraure'ls a cap activitat. Si el que es vol fer és ajudar-los, per exemple, la feina més difícil pot no ser tant transmetre unes pautes determinades o treballar determinats aspectes educatius, sinó senzillament aconseguir que els joves (tot i a risc de semblar paternalistes) *es vulguin deixar ajudar*. Si no tenen aquesta voluntat, qualsevol intent per part dels educadors serà inútil. És molt important, per tant, la feina que es fa per arribar a la situació en la qual els joves *facin una demanda* als educadors.

Veiem amb exemples aquest sempre difícil equilibri entre *adaptar-se* i *crear pautes*. Abans hem fet referència, en relació a la sensualitat de l'oferta, a com la *cultura del futbol* aixeca passions entre els joves. Gaspar Maza (1999) explica la seva experiència a l'hora d'utilitzar aquest esport per treballar aspectes educatius amb joves del Raval (al Casc Antic també hi ha moltes associacions amb equips de futbol, però aquí utilitzarem

l'exemple de Maza perquè apareix perfectament detallat a la seva investigació sobre la marginació al barri del Raval).

Quan va decidir crear un equip amb joves del barri, es va trobar amb dos eixos forts de resistència: primer, els joves no volien «entrenar», sinó que preferien dedicar tot el temps a jugar partits; i segon, també es miraven amb distància i desconfiança l'intent de l'educador (vinculat a Serveis Socials) d'organitzar un equip. Maza explica que en barris com el Raval, els intents d'organització iniciats des de fora normalment sempre provoquen aquesta actitud de distància/confiança, i els joves l'havien heretat dels seus pares i del mateix barri.

Gràcies al gran desig de jugar a futbol que tenien els joves, això no obstant, no van deixar l'activitat i hi van seguir vinculats amb més o menys força. A partir d'aleshores es va establir una contínua lluita i negociació entre l'educador/entrenador i els joves per tal que es respectessin els horaris, que els joves es tractessin amb respecte uns als altres i, quan es jugaven partits, a l'àrbitre i els jugadors contraris. Amb el temps, els joves van anar acceptant més a l'educador com a digne de respecte, i pràcticament *sense adonar-se* també van deixar de protestar pel fet d'entrenar-se. D'aquesta manera, l'educador va aconseguir un espai en el qual podia treballar pautes de respecte entre els joves, de compromís amb uns horaris i unes responsabilitats, així com d'altres qüestions educatives en les quals, altrament, li hauria estat impossible intercedir. També li va oferir un contacte regular a través del qual podia orientar a alguns dels joves en les seves decisions educatives o, sobretot, laborals i vitals, posant-los en contacte amb els recursos que tenien al seu abast.

Un segon exemple és el del taller de DJ fet per un educador al Casc Antic, del qual també hem fet referència quan hem parlat de l'assumpció de riscos des de les associacions. En aquest cas, la possibilitat d'aprendre a fer de DJ i de ser protagonistes d'un concert al carrer també va ser una oferta molt atractiva pels joves. Al començament de l'activitat, els participants estaven una mica recelosos del fet que l'activitat fos prou divertida. A la vegada, també hi havia una oposició latent entre els que venien del Casc Antic i els que venien del Gòtic. Els més avesats a la cultura de carrer també van començar arribant tard, no venint o marxant a mig taller. El primer dia, durant el qual es van explicar els elements més tècnics, els joves semblaven avorrits i cansats. A partir del moment en el qual es van posar *als plats*, a posar música ells mateixos, tot va canviar. Primer va ser difícil trencar les oposicions entre joves i la seva timidesa, però durant la setmana que va durar l'activitat, els educadors van anar llimant els conflictes entre uns i altres assegurant-se que ningú monopolitzés l'activitat i que tots els joves se sentissin raonablement a gust i respectats. També van amenaçar els que venien tard i s'implicaven poc en l'activitat de donar la seva plaça a d'altres que hi havia en llista d'espera i, per tant, de prohibir-los participar en el concert. Així, a mesura que avançaven els dies, les relacions entre uns i altres van ser molt més correctes i tots els joves es van implicar en el projecte, fins i tot els dos que en un principi s'hi resistien. El penúltim dia, tots van participar molt activament a l'hora de penjar cartells anunciant el concert per tot el barri, i durant el concert tot va anar sobre rodes.

La gran sensualitat del fet de fer un concert i ser capaç de fer de DJ va permetre mantenir l'atenció dels joves. Un cop l'atenció estava captada, es va poder treballar en diversos aspectes com el respecte entre els diferents participants, el compromís de cadascú amb la mitja hora que tenia per posar discs al concert i l'organització de la campanya de difusió prèvia. El concert mateix va ser molt important per als joves, ja que activitats d'aquest tipus, sobretot quan surten bé, són molt positives per a l'autoestima. El detall més significatiu és, a més, que com ja hem destacat més amunt els dos joves més resistents a la figura de l'educador van manifestar un canvi de conducta molt marcat a partir d'aquella activitat. Des d'aquell moment van respectar-lo molt més, van establir vincles de complicitat i van reduir significativament la seva resistència i van augmentar la seva cooperació amb la resta d'activitats.

Això ens porta a un element molt important lligat a les pautes a les quals estem fent referència. Un educador nou amb joves que comencen a participar en una associació s'ha de guanyar el respecte dels joves i després començar a establir pautes. Quan l'educador ja fa temps que hi és i l'associació ja té uns joves amb uns comportaments pautats determinats, serà molt més fàcil que els joves que hi arribin s'adaptin a aquestes pautes. Per dir-ho d'alguna manera, un cop s'ha creat una «cultura d'associació» positiva, es pot arribar a l'ideal segons el qual els mateixos joves són els que ensenyen als nouvinguts quins són els límits i les pautes de comportament que s'espera d'ells. Això no vol dir que un cop creada aquesta cultura d'associació funcioni sola, però sí que serà molt més fàcil de transmetre als nouvinguts. Si els que ja hi són consideren que l'existència de l'associació i les seves activitats és important i els resulta atractiva, però que a la vegada se'n pot anar en orris si ells no hi posen de la seva part, aleshores podem estar segurs que ells mateixos s'encarregaran d'evitar que cap nouvingut espatlli les normes establertes. I si és així, aquest control dels comportaments serà molt més efectiu i ràpid que no si l'hagués d'aplicar l'educador adult.

Democràcia, diàleg i criteri

En els dos apartats anteriors hem parlat d'*adaptar-se a la sensualitat dels joves*, d'una banda, i d'*imposar pautes*, de l'altra. En un i altre cas, però, no hi ha receptes sobre com fer-ho i fins on arribar (en l'*acceptació* i en la *imposició*). En aquest apartat reflexionarem i donarem exemples concrets sobre la forma de manejar aquest dilema, que és fonamental en el plantejament de qualsevol associació que treballi amb joves.

Donada la resistència a qualsevol organització institucional imposada de la cultura de carrer, és molt important que quan s'imposin pautes, aquestes siguin clares i dialogants. La prepotència i l'arbitrarietat a l'hora d'imposar normes i disciplina faran que els joves la resisteixin encara més, i per aquesta raó cal que les normes siguin justes i comprensibles. Un cop establertes de forma clara, també cal que la seva aplicació sigui coherent i justa, ja que qualsevol acte de favoritisme o d'injustícia en la seva aplicació deslegitimaria enormement els educadors. Ser just no és fàcil, ja que sovint no es té tota la informació (qui ha sigut el culpable? Què ha fet cadascú?). A més, fins i tot amb un autocontrol molt gran de l'educador, els propis prejudicis i preferències personals poden interferir, sovint, en la percepció dels fets i l'aplicació de les normes.

Aquestes pautes clares, així com la seva aplicació justa, s'han de fonamentar en un coneixement de la realitat dels joves, tant a nivell de cultura compartida com d'idiosincràsies personals. Només així aconseguirem que els joves acceptin com a legítimes i justes tant les pautes o normes com la nostra aplicació d'aquestes. Aquest és un element molt important, i implica un constant esforç de diàleg i comprensió, però també la consciència del caràcter legislador i en certa mesura coactiu del paper d'educador. La relació no pot ser únicament vertical (imposar normes), sinó que ha d'implicar una «negociació cultural» a través de la qual tant l'educador com els joves canvien els seus paràmetres i aprenen un de l'altre. Si no és així, serà difícil que els joves acceptin la legitimitat dels educadors per imposar les seves pautes. L'educador ha de *demonstrar* que coneix i respecta la cultura (minoritària) dels joves i que per tant és capaç de respectar, entendre i fins i tot establir certes complicitats amb la seva visió del món i les seves circumstàncies vitals. A la vegada, però, cal no oblidar mai la necessitat d'imposar i fer respectar les pautes establertes, encara que aquestes siguin negociades.

És important que els termes, o les pautes, s'estableixin des d'un començament. És al principi que s'estableixen els límits. Si es comença sent més permissiu del que en realitat es vol ser, després serà molt més difícil *pujar el llistó* d'exigència. De la mateixa manera, això no obstant, també pot passar, com ha sigut el cas en algunes associacions amb les quals hem parlat, que els educadors plantegin al començament unes pautes que els joves no assumeixen. En altres contextos o amb més recursos, aquest nivell d'exigència podia haver funcionat perfectament, però en aplicar-ho en unes condicions concretes a uns joves determinats al Casc Antic s'ha provat massa estricte. En aquests casos, els educadors han de fer marxa enrera i rebaixar el nivell d'exigència perquè sinó es fa impossible mantenir l'activitat. Dit d'una altra manera, això vol dir que la resistència dels joves és superior a la capacitat d'imposar les pautes dels educadors. Durant aquest procés, els educadors han d'aprendre quins límits poden imposar i, sobretot, quins límits és fonamental que imposin i quins altres poden deixar en segon terme de cara a treballar en el futur si en tenen l'oportunitat. Aquesta oportunitat apareixerà quan l'amenaça d'expulsió, o fins i tot l'amenaça de tancament de l'activitat, esdevingui una amenaça que realment disgusta els joves, és a dir, quan l'activitat sigui prou atractiva com perquè els joves no vulguin renunciar a ella *fins i tot* si per aconseguir-ho han de canviar la seva actitud.

Hem de tenir clar, a més, que el fet d'imposar pautes forma part del caràcter majoritari de les associacions, i que per tant també influirà en la percepció com a tal que se'n facin els joves. Un educador ens va explicar com els joves el veuen com a educador, però també com a policia o policia secreta, perquè un parell de vegades ha denunciat a joves que sabia havien comès actes delictius. Les normes que ha imposat a la seva activitat és que no s'accepta cap violació de la legalitat ni de les normes, ni dintre ni fora de les activitats, i que si sap que algú ho ha fet, ho denuncia. La seva filosofia és «el que fas al carrer m'arriba d'una manera o altra, i per tant millor que no ho facis». En el seu cas, això no li ha suposat perdre la confiança dels joves perquè l'oferta és prou atractiva com per plantar-se davant dels joves amb la següent actitud: «si vols venir i que t'ajudem, has de seguir les normes».

Un altre element fonamental, que preocupava a molts dels treballadors d'associacions amb els quals hem parlat, és el caràcter democràtic de les relacions dintre de l'associació. Molts percebien que la seva forma d'actuar amb els joves podria ser més democràtica. Alguns ens van assegurar que tenien la impressió que molts joves no anaven a les seves activitats perquè tot estava molt estructurat i no se'ls deixava participar en la formulació de l'oferta. A la vegada, però, aquestes associacions sovint no acaben de veure clar quina seria la millor forma de canviar aquesta situació. Això, òbviament, depèn del tipus d'activitat i d'associació. El fet que una associació tingui un funcionament poc democràtic en relació a la participació dels joves no és necessàriament negatiu, encara que implicar els joves és sempre un objectiu desitjable. El marge de decisió dels joves també depèn del tipus d'activitat. Quan es tracta de cursos de formació puntuals, per exemple, serà més difícil crear pautes democràtiques que no pas si l'activitat és d'animació en el lleure durant dos, tres o quatre anys.

Segons els joves que participin a les activitats, a més, serà més o menys fàcil introduir elements més democràtics. Igual que el seguiment de les pautes de les quals hem parlat a l'apartat anterior, un funcionament democràtic és en gran part una «cultura d'associació» que s'ha d'instaurar poc a poc i a la qual no és senzill arribar. Cal molta mà esquerra i un treball molt convençut.

A través d'exemples, analitzarem tres solucions diferents a aquesta qüestió. En primer lloc, hi ha les associacions, la majoria, que limiten la influència democràtica a una actitud dialogant i receptiva als desigs i opinions dels joves. La major o menor inclusió de les opinions dels joves en la programació i disseny d'activitats dependrà, en aquests casos, de la sensibilitat i el punt de vista de l'educador. Aquesta opció dialogant, com hem dit diverses vegades, és fonamental per al bon funcionament d'una associació, però per ella mateixa no constitueix una aproximació realment democràtica ja que ni estableix canals formals de consulta ni, sobretot, estableix cap pes vinculant de les aportacions dels mateixos joves. Sempre és, en darrera instància, l'opinió personal de l'educador la que decideix.

Una segona opció, més compromesa amb el funcionament democràtic, és l'exemplificada per una activitat de lleure al Raval a la qual ja hem fet referència més amunt. Aquest projecte marca unes pautes de comportament relativament rígides tenint en compte el tipus de joves amb els quals treballa. Això s'aconsegueix gràcies a una oferta molt atractiva, que en part, a la vegada, s'aconsegueix a través de la mateixa participació democràtica en el disseny de les activitats.

Al començament de cada trimestre es fa una assemblea en la qual els joves decideixen quines activitats volen fer. En el moment de l'entrevista les activitats en funcionament eren ludoteca (jocs de taula, sobretot el *Uno*, i videojocs amb la *Play Station* i el *Nintendo*), *capoeira* (aquesta tenia molt èxit), *hip hop* (iniciat per noies de Guinea, Filipines i Marroc), bàsquet, futbol, acrobàcia i *discoteca*. Els educadors només imposen un mínim d'hores d'estudi i com a molt fan alguna proposta, i la resta la decideixen els mateixos joves. Des del punt de vista dels educadors, això és molt important de cara a l'èxit del projecte, ja que els joves se'l feien molt més seu. També va explicar que ho feien cada tres mesos perquè era important que fos molt dinàmic, per

la qual cosa fer-ho anualment hauria implicat una rigidesa excessiva. Un cop els joves entren en la dinàmica de pensar allò que els agrada, sovint són ells mateixos els que busquen informació i monitors per activitats específiques. A la vegada, quan es prepara el viatge al final de l'any (al qual anomenen, per fer més sensual, «vacances» enlloc de «colònies»), són els joves els que decideixen on anar (els dos darrers viatges han estat a *Port Aventura* i *Terra Mítica*), i també són ells els que fan tots els preparatius (amb l'ajut de l'educador).

Els resultats de l'experiència són òptims. Els educadors han aconseguit crear una cultura d'associació basada en la participació dels mateixos joves en el disseny i fins i tot preparació de les activitats, i això els permet implicar els joves molt activament, que senten l'espai i les activitats com a seus. I tot plegat permet als educadors aplicar les pautes i les normes pactades sense que amb això els joves abandonin les activitats. La seva opinió és que és important no «marcar» molt als joves i posar-se al seu nivell, per exemple deixant-se fer alguna clatellada. A la vegada, afegeix, cal ser rígid, just i dur amb les normes que s'han establert. A diferència de moltes associacions i activitats amb joves a Ciutat Vella, per exemple, a la seva activitat no deixen ni fumar ni dir paraulotes.

En aquest mateix projecte, durant una activitat va desaparèixer un mòbil d'una jove. La reacció dels educadors va ser reunir els joves i parlar amb ells, creant una situació per avergonyir el lladre (anònim) per la manca de respecte als demés. Així van aconseguir que aparegués el mòbil, però no el culpable. L'amenaça de parar les activitats, com es va fer durant dos dies, va fer que el culpable acabés apareixent. L'amenaça de tancament era tant temuda que fins i tot va aconseguir que el lladre se sobreposés a la por i la vergonya de descobrir-se.

Aquest és un bon exemple que mostra com la participació dels mateixos joves no només és possible, sinó molt positiva. I això és així fins i tot quan els joves tenen unes formes de relacions pròpies de la cultura del carrer, que normalment s'associen a una manifesta dificultat per establir aquest tipus de participació. Introduir les noves pautes requereix mà esquerra i un esforç per canviar la manera de funcionar anterior, però un cop s'aconsegueix i normalitza, facilita el funcionament de l'activitat.

Finalment, hi ha una tercera opció que pot semblar utòpica, però que en realitat no és sinó de descripció d'un projecte existent a Anglaterra. També és un projecte amb joves en situacions de marginalitat, en aquest cas encara més forta ja que es tracta d'un projecte d'acollida i allotjament de joves *sense casa* dut a la pràctica a la ciutat de Birmingham. L'activitat consisteix en un espai de lleure que s'obre durant tota la tarda i vespre, on els joves sense casa poden acudir per passar l'estona i, si ho volen, per iniciar el procés per abandonar la situació d'indigència.

La filosofia de l'espai, que és gestionat per una associació sense ànim de lucre, amb finançament de l'ajuntament i també de donacions privades i públiques, és que són els mateixos joves els que decideixen totes les normes que regeixen l'espai. Els treballadors que el gestionen, evidentment, tenen un paper important a l'hora d'aconsellar i orientar les activitats, però sempre són els joves els que tenen la darrera paraula. Els educadors

només poden exercir el seu dret a vot com qualsevol altre jove. Així, per exemple, es va decidir que a l'espai es permet fumar.

El funcionament està organitzat de manera que cada cop que entra un nou jove, aquest entra a formar part d'un grup reduït on hi ha joves en diferents estadis del procés de sortida de la situació d'indigència. Són els mateixos joves que han passat anteriorment per la seva situació els que el guien i ajuden en aquest difícil procés.

En tot moment s'intenta potenciar l'autoestima i autonomia dels joves, que dividits en grups de treball s'encarreguen de presentar sol·licituds, buscar ajuts, planejar projectes, etc. Producte d'aquesta filosofia han sortit projectes de vídeo i altres activitats excel·lents, a través dels quals els membres de l'activitat han fet visible l'experiència de la indigència. També han anat a alguna trobada internacional on la resta de representants dels joves eren de classe mitjana i membres d'associacions molt més convencionals, la qual cosa ha proporcionat a aquests joves unes dosis importants d'orgull i autoestima.

L'espai no està exempt de conflictes, però els joves se'l senten molt seu i el respecten enormement perquè allí han trobat el respecte i l'atmosfera necessària per sortir d'una situació personal molt difícil. És per això que són ells mateixos els que *marquen* els joves que arriben amb actituds «negatives» o «irrespectuoses», amb la qual cosa és molt més senzill transmetre la cultura d'associació que s'ha creat amb el temps.

Utilitat, acollida, autoestima i autopercepció

Aquest darrer projecte que hem vist a l'apartat anterior apunta a la importància de dos elements clau que són importants per a les associacions que treballen amb joves amb una forta cultura de carrer. Són dos elements importants a l'hora de donar a forma a la idea de *sensualitat* a la qual hem fet referència anteriorment: *utilitat* i *acollida*.

La «sensualitat» té diverses cares. Una és l'atracció –que pot o no ser superficial– en un primer moment. Aquesta és la cara necessària per introduir un hàbit nou (participar en les activitats de l'associació) que trenca amb els antics (dedicar aquell temps a ser al carrer amb els amics, o fent qualsevol altra cosa). Aquesta cara de la sensualitat és la que ens ha de fer pensar en la importància de fer activitats que atraguin l'interès, seguint les estratègies del mercat.

Però hi ha una altra cara de la sensualitat que és igualment important, perquè no és cert, ni molt menys, que l'única manera de fer *sensual* una activitat sigui imitant la sensualitat del mercat. Les associacions tenen l'oportunitat de treballar amb molta més eficàcia dos elements que el mercat no pren en consideració: la utilitat i l'acollida.

D'una banda, els joves demanen que les activitats, quan són laborals o formatives, tinguin molta utilitat. De vegades excessiva: volen que tinguin una utilitat immediata a l'hora, per exemple, de trobar feina, sense pensar en la necessitat d'adquirir habilitats i hàbits necessaris per aconseguir el seu objectiu. Això vol dir que cal que les associacions s'exigeixin el màxim d'eficiència en aquest sentit i facin un esforç constant per fer les seves activitats més útils a les necessitats dels joves que hi participen. A la

vegada, això no obstant, la utilitat no es pot mesurar només per la *utilitat immediata*. El projecte amb vídeo amb joves amb problemes a les escoles d'una de les associacions al Casc Antic, del qual hem parlat unes pàgines enrera, no tenia una utilitat pràctica immediata, però la injecció d'autoestima i el treball amb habilitats socials que va permetre va fer que el 70% dels joves que hi van participar o bé tornessin a l'educació o bé entressin en programes de formació professional.

L'associació, per tant, no només ofereix una utilitat pràctica i una sensualitat superficial, sinó que també té la possibilitat d'acollir, la qual cosa sovint esdevé el seu element més important i atractiu. Durant les pàgines anteriors hem destacat diverses vegades aquest aspecte. Quan els joves es fan seva una associació, quan s'hi senten a gust, quan se senten respectats, quan confien en els educadors, quan la prenen com una referència a la qual acudir en moments de necessitat, de dubte o debilitat, i quan esdevé un espai on poden sentir-se valorats, encoratjats i relaxats, tot això implica que l'associació ha aconseguit donar a les seves activitats un contingut i una sensualitat que van més enllà de la utilitat instrumental o l'atracció superficial. Tot això vol dir que l'associació o l'activitat han esdevingut experiències importants i significatives, en sentit positiu, en les seves vides a nivell personal.

Això és important perquè els joves als quals fem referència sovint se senten rebutjats per tothom. A l'escola se'ls tracta sovint com a problemàtics, o bé per comportament o bé per rendiment acadèmic; la policia també els tracta com a sospitosos; les institucions els resulten alienes i la seva autoestima, fora de les jerarquies del carrer, està molt desdibuixada. Trobar un espai en el qual se'ls valori, se'ls tracti de forma individualitzada, se'ls faci sentir importants i tinguts en compte, que hi ha gent interessada per ells, és sovint molt reconfortant i pot representar fonamental per al seu desenvolupament personal.

És per això que projectes ben treballats amb joves expulsats de les escoles, on es combini una oferta molt atractiva (sensualitat superficial) amb aquest tracte respectuós i acollidor, i també amb un coneixement de la mecànica de la *cultura del carrer*, poden donar sorpreses importants com un comportament impecable d'aquests joves que en d'altres contextos apareixen com a «problemàtics». Aquest acolliment pot, fins i tot, pal·liar la manca de sensualitat immediata d'una activitat concreta, sobretot una vegada ja s'ha atret l'atenció dels joves.

Quan es fa que siguin els mateixos joves els que han de preparar i planejar activitats com sortides, concerts, vídeos o d'altres, se'ls està donant, de forma pràctica, uns coneixements fonamentals i, el que és més important, unes dosis d'autoestima considerables. Se'ls està mostrant com no és tant difícil per a ells fer realitat projectes que anteriorment els podien semblar impossibles donades les seves capacitats. A joves que les institucions i la societat en general tendeix a tractar d'inútils i «inadequats», la consecució de projectes concrets els pot servir per adonar-se que aquesta etiqueta és més falsa del que fins i tot ells mateixos pensaven.

En un institut del Raval, per exemple, a la classe de música han fet un CD col·lectiu on surten els noms de desenes d'alumnes que hi han col·laborat tocant instruments o

cantant a la caràtula. Aquest esforç ha significat que els joves han desenvolupat un orgull i una identificació en el projecte i fins i tot en l'institut molt importants. També el taller i concert de DJ del qual hem parlat abans esdevé una experiència de la qual estar orgullós i poder explicar a familiars i amics. O el cas del vídeo sobre l'experiència de la indigència del centre de Birmingham. Totes elles són experiències que canvien la percepció que els joves tenen d'ells mateixos, que permeten desenvolupar un orgull i una satisfacció importants, i que poden desencadenar canvis significatius en el seu futur desenvolupament, sobretot si no són activitats puntuals sinó que formen part d'itineraris educatius continuats.

Itineraris personals

Les activitats puntuals, per elles mateixes, difícilment solucionen res. Només les activitats continuades poden ser realment útils. Si fins ara hem parlat de característiques de les associacions a nivell global, també és important que la sensibilitat cultural esdevingui una *sensibilitat individual*, que es tracti a cada jove de forma individualitzada de manera que se sentin compresos. Això no vol dir crear distincions i preferències entre els joves, sinó senzillament tenir en compte que cadascú de nosaltres tenim les pròpies necessitats. En una de les associacions amb les quals hem parlat, els joves els manifesten explícitament que valoren molt, quan comparen el tracte que reben amb el que han rebut o reben després en d'altres llocs, l'atenció individualitzada, el tracte personal i humà.

Són diverses les associacions que, a més, ens han manifestat la necessitat de connectar els diferents recursos existents, de manera que es puguin establir itineraris personals per als joves. Actualment, les associacions es deriven unes a les altres els joves, com també ho fan els serveis socials i els instituts. Aquestes xarxes, però, són sempre parcials. El dia a dia fa difícil conèixer totes les possibilitats existents al barri, i això fa que hi hagi recursos desaprofitats.

També manca una connexió més fluïda entre els recursos per a infants i els recursos per a joves, de manera que es puguin establir transicions d'uns als altres sense una ruptura que provoqui que alguns dels joves deixin de participar en associacions. Amb tot això, es facilitaria que els joves poguessin aprofitar els recursos al Casc Antic d'una forma molt més dinàmica. Segons les necessitats de cada jove, seria molt més factible crear itineraris educatius fets a mida que ampliessin les seves capacitats.

La forma de fer-ho, com han comentat associacions i institucions (instituts, serveis socials, etc.), seria creant un sistema d'informació completa i senzilla amb totes les activitats disponibles. Caldria especificar les activitats, espais, dades de contacte, places disponibles, etc. Actualitzar aquesta informació implica un esforç de sistematització i coordinació importants, però tampoc titànics. Només cal que algú se'n responsabilitzi (el més difícil, donada l'escassetat de temps i recursos disponibles) i que la resta es compromet a facilitar i actualitzar la informació.

Eixamplar el territori social i físic

La territorialitat dels joves que fan vida al carrer al Casc Antic és molt accentuada. Rarament surten fora de Ciutat Vella, i el seu desconeixement de la resta de la ciutat i país és manifest. A nivell social, també estan acostumats a relacionar-se amb joves en situacions socials semblants a les seves, sempre en el marc d'una marcada cultura de carrer. Això fa que un camp de treball molt important per part de les associacions, tal i com han apuntat molts dels entrevistats, sigui treballar en la línia d'eixamplar el territori social i físic dels joves.

El territori físic es pot eixamplar de diverses maneres. Les colònies, sortides o vacances en són una, que pràcticament sempre entusiasma els joves. Visites per la ciutat, menys habituals, també tenen un potencial molt important. Una altra és utilitzar activitats focals, com ara el futbol, per obligar a fer aquestes sortides del propi territori, per exemple per anar a jugar partits a altres barris de la ciutat o del país. En aquest sentit, la lliga entre associacions del barri, una activitat molt positiva a l'hora d'estructurar el barri, presenta la contrapartida que impedeix als joves que hi participen jugar en les lligues de la ciutat que els permetrien aquests desplaçaments.

També es pot fer un paper important a l'hora de familiaritzar els joves amb diferents institucions com ara la sanitat, administració pública, escola, etc. Donant accés als diferents canals es pot augmentar molt l'autonomia dels joves i, sobretot, la seva percepció d'encaix en –i coneixement de– el seu entorn.

El territori social, per la seva banda, implica barrejar diferents tipus de joves. Com va dir un educador, molts dels joves amb una cultura de carrer més forta tenen molt assumit el paper de «*passats de voltes*», el qual es reforcen uns als altres. Per aquesta raó és molt important *sotmetre'ls* a experiències «normalitzadores», és a dir, barrejar-los en activitats amb joves amb comportaments més normalitzats per tal que desenvolupin identitats que no es fonamentin exclusivament en aquesta actitud provocativa i transgressora.

Això no és senzill, ja que de la mateixa manera que els joves «normalitzats» poden influir aquests altres, la influència pot molt fàcilment ser a la inversa. A la vegada, si el nombre de joves amb una forta cultura de carrer és alt –i fins i tot quan no ho és– també pot passar molt fàcilment que els altres se sentin incòmodes i deixin l'activitat. Una noia que vam entrevistar ens va dir que va deixar d'anar a una associació de Ciutat Vella perquè «*se llenó de argelinos grandes con disolvente y me salí*». És habitual, també, que aquells joves més agressius, física o verbalment, facin l'assistència a una activitat absolutament insuportable per a molts d'altres joves.

Controlar les dinàmiques socials generades per aquest tipus de mescleres no és senzill, i de vegades, per tant, poden sortir molt malament. Cal tenir molt en compte les dinàmiques de grup, el control de les conductes ofensives, la capacitat dels educadors per establir pautes i complicitats, etc. També és molt important la composició de cada grup. Quan s'ha creat una cultura d'associació respectuosa, i dintre de l'associació hi ha joves amb coneixement de les pautes del carrer, serà més fàcil integrar ràpidament a

joves d'aquesta cultura. També serà més senzill quan la immensa majoria siguin joves «normalitzats» i els joves amb cultura de carrer siguin una minoria petita.

En realitat, però, el més important són les dinàmiques personals i de grup que sorgeixin. En un cas exemplar, dues germanes d'una situació social molt més benestant que la resta de joves d'una associació es van apuntar a unes colònies. El seu caràcter i presència va fer que lluny de ser rebutjades i intimidades pel grup, creessin al seu voltant una aura de fascinació i atracció que tenia a les noies enlluernades i als nois enamorats. Tant elles com ells volien ser a prop d'elles en tot moment. Les seves maneres més refinades acompanyades d'un caràcter segur i senzill creaven admiració. Aquesta dinàmica va fer molt més fàcil la sortida i les activitats que s'hi van fer.

De la mateixa manera que són importants les experiències normalitzadores, també la barreja d'orígens culturals diferents pot ser molt positiva quan es faci amb criteri. En una associació ens van explicar, per exemple, com en un taller de cuina, a l'hora d'escoltar música, els dominicans van acabar ballant la música àrab i els magrebins la música dels dominicans. Aquestes mateixes dinàmiques, això no obstant, es poden girar en contra i accentuar conflictes existents, i per tant sempre impliquen un cert grau de risc.

Aquesta és la feina dels educadors: promoure que apareguin espais de relacions socials en els quals hi hagi un respecte no sempre present al carrer. Respecte al dèbil, al diferent, a les noies, als joves d'orígens culturals diferents, etc. Si s'aconsegueix això, s'haurà fet una feina molt important per al desenvolupament no només dels mateixos joves, sinó de la cultura i les relacions socials del barri en general. Com escriu Maza a partir de la seva experiència al voltant del futbol, «*Se puede ver cómo las amistades hechas en los grupos se mantienen cuando en un primer momento empezaron con rechazos entre ellos, incluso racismo. Mientras duró su participación no estuvieron tan aislados y el grupo les proporcionó un punto de encuentro y de identidad en una zona muy fragmentada*» (Maza 1999: 139).

LES PERSONES

A banda de l'oferta concreta, de les activitats, hi ha un segon element fonamental a l'hora de pensar el treball de les associacions, que és el de les persones que la porten a la pràctica: els educadors, animadors o treballadors de les associacions. Hi ha tres elements que considerem fonamentals en aquest sentit.

Referents al territori

Quan es vol treballar amb joves amb una forta identitat de carrer, que com hem vist en fonamenta en una resistència i desconfiança a les institucions majoritàries, cal tenir molt present la importància dels referents al territori. Una associació que canviï cada any els educadors que tracten amb els joves tindrà per força molts problemes a aconseguir la cooperació d'aquests últims. Com hem dit en un altre lloc, els treballadors de les associacions *han de demostrar* que mereixen la confiança i el respecte dels joves, i això no es fa ni en un dia, ni en una setmana, ni en un mes, sinó a través dels anys.

A les nostres entrevistes ens hem trobat una munió d'il·lustracions d'aquesta veritat bàsica. Els educadors de carrer van explicar com el fet d'haver treballat per al col·lectiu de joves al carrer des de Càritas i des d'una organització d'ajut legal als immigrants va fer molt més fàcil el primer accés als joves. En el projecte on hi havia la noia marroquina a la qual els pares no volien deixar anar tot i que ella en tenia ganes, també va passar quelcom similar: quan va venir el germà de la noia per negociar amb molt mala disposició (tot i que ell mateix havia anat a un Casal de joves, i ho havia viscut com una experiència molt positiva), es va trobar amb què l'informàtic que hi havia en aquell moment, per casualitat, era el mateix que havia sigut, temps enrera, voluntari al casal on havia anat ell. Això va relaxar molt la situació i al final va accedir a que la noia continués assistint a les activitats. El cas de l'educador que va organitzar el taller de DJ també evidencia el mateix. En arribar, fa un any, va tenir molts problemes per entendre's amb els joves. Amb un any de feina, i també gràcies a l'activitat de DJ, ara havia assolit un bon nivell d'enteniment i respecte amb els joves. Ara, però, deixa el barri per anar a fer una altra feina, i s'adona com això implicarà no poder aprofitar el capital social en relació als joves que ha anat construint durant un any, i que l'educador que vingui haurà de començar de zero una altra vegada, amb la resistència inicial *protocolària*. Com els mateixos joves li van dir al final del seu any, «*Al principio te lo pusimos difícil, ¿eh?*».

Les persones que porten temps, que coneixen tant el territori com els joves, que s'han creat una confiança, són *actius* molt importants per a les associacions. Ells sols poden articular projectes tant per la seva relació personal de confiança i respecte amb els joves com pel seu coneixement del barri i de la feina. Alguns entrevistats també creuen important que aquests siguin al carrer, que tinguin molta disponibilitat per estar amb joves fora dels horaris i espais convinguts, per així retornar la confiança dels joves quan sigui necessari. Els que ho han fet, generalment creuen que això es pot fer a temporades, però que també hi ha moments en els quals aquests referents necessiten retirar-se a un paper més professional i posar una certa distància per tal de descansar del gran esforç que implica aquesta disponibilitat i implicació emocional.

Aquests referents al territori, a la vegada, quan porten amb ells enfrontaments personals, també poden ser obstacle per a la col·laboració entre associacions i activitats. Quan hi ha conflictes greus d'aquest tipus, cal esperar a que entrin noves persones deslligades dels enfrontaments per normalitzar la relació entre projectes.

Mediació i mediadors

Hem plantejat la relació entre associacions i joves amb cultura de carrer com una relació entre una majoria (relativa) i una minoria, és a dir, com una relació entre cultures diferents. A més, la diversitat d'orígens culturals del barri també implica la convivència d'una diversitat de significats i maneres de fer important. Per tot això, amb la figura del «referent al territori» també destaquem la importància de la figura del «mediador» (que òbviament pot ser referent a la vegada).

Aquells individus amb capacitat per establir ponts entre móns de significat, de comportament i institucionals diferents tenen, avui dia, un valor fonamental. En un món

diversificat en el qual els conflictes sovint són més problemes d'incomunicació que conflictes reals d'interessos (a la vegada que els conflictes reals d'interessos romanen invisibles), aquells individus amb capacitat per entendre, connectar i dialogar amb les diferents parts són molt importants.

De vegades, aquest paper el fan professionals que fins i tot es fan dir «mediadors culturals», quan la tasca es professionalitza. Quan és així, la feina no és sempre fàcil. Sobretot treballant amb immigrants magrebins o pakistanesos, per exemple, quan aquesta figura l'ocupa una dona i ha de treballar amb homes, es pot trobar amb obstacles culturals importants. En aquests casos cal que tingui unes qualitats molt especials per poder superar-los.

Quan hem parlat amb adults magrebins que fan de mediadors, han defensat el seu paper amb aquestes paraules: *«Podemos entender mejor, porque hemos pasado por el mismo camino. Ellos buscan una persona de confianza, y es mucho más fácil cuando se es de la misma cultura»*. A la vegada, també subratllen que en el camp educatiu encara no hi ha materials sobre la cultura musulmana (a les escoles, a les associacions, etc.).

A banda de professionals, educadors, animadors, etc., el paper de mediadors també el poden fer els mateixos joves, de forma espontània o induïda pels educadors. Un jove marroquí que porta 4 anys a Barcelona, per exemple, va acollir a un compatriota que fa menys d'un any que és al barri i que per tant tenia greus problemes amb l'idioma i els implícits culturals. Tenir al costat al jove que ja coneixia la ciutat i la seva cultura li ha permès una integració molt més fàcil, ja que li ha mediat entre la seva cultura d'origen i la cultura del Casc Antic.

Una altra noia marroquina bastant occidentalitzada ha fet, de forma espontània, de mediatra en una associació. A la vegada que manté molt bona relació amb els nois més «problemàtics» de l'associació, ella és molt cooperativa amb l'educador, la qual cosa ha facilitat moltes activitats i ha permès manejar situacions de conflicte. Encara que aquesta noia pugui ser vista amb mals ulls per la comunitat marroquina per la seva excessiva occidentalització, el seu coneixement de les dues cultures li permet fer aquest paper mediat pràcticament sense adonar-se. Vam trobar un cas similar en un grup de discussió, durant el qual una noia marroquina que fa temps que és a Barcelona anava traduint la conversa del castellà a l'àrab per a un noi que feia poc temps que havia arribat a la ciutat. Ho feia discretament, de manera que el noi no se sentís massa desvalgut.

En el cas del centre d'acollida i allotjament de Birmingham, hem vist com són els propis joves que han passat per l'experiència de la indigència els que fan de guies i acompanyants dels que arriben. És una altra mostra de la importància de la mediació que permeti crear lligams entre «cultures» diferents (de l'associació i del carrer, majoritària i minoritària, d'origens culturals diferents, etc.).

És important que les segones generacions ajudin a les primeres, i els més grans als més petits. A més, això també ajuda els que ajuden: en el cas del futbol, en una associació es van trobar com els joves que passaven a fer d'entrenadors dels més petits se sorprenien

a ells mateixos agafant autocontrol, contenció i responsabilitat. En el cas dels immigrants, però, els que ja han passat per l'experiència de la immigració sovint no volen saber res dels que acaben d'arribar, perquè no volen tornar a passar pel que han patit. Uns joves que van passar per una associació on havien anat, per exemple, van dir a l'educador que els havia ajudat que no s'hauria de trencar les banyes pels nous joves. «*Pasa de ellos*», li van dir. Adults que fan de mediadors, en canvi, asseguren que la seva impressió és que els immigrants ja assentats sí intenten ajudar els joves de carrer o acabats d'arribar, tot i que més de forma personal que no pas amb un compromís amb alguna associació o institució formal.

Formació

Les habilitats necessàries per treballar amb joves amb una forta cultura de carrer són sempre molt especials. No tothom està preparat per fer-ho, ja que cal un coneixement pràctic complex, propi de la cultura de carrer, i a més molta intuïció a l'hora d'encarar problemes i actituds. A la vegada, això no obstant, no és cert que aquest tipus de capacitat *es tingui o no es tingui*, sinó que en gran part es pot aprendre amb l'experiència. Per aquesta raó és molt important que els projectes i educadors amb experiència puguin esdevenir una «pedrera» de professionals, o dit d'una altra manera, que els educadors sense experiència tinguin l'oportunitat de començar sempre al costat d'altres amb experiència, per veure com actuen i com funciona un projecte consolidat.

Establir un sistema organitzat i fluid que institucionalitzés l'existència i fes fàcil l'accés a llocs de formació, tant per pràctiques universitàries com per voluntaris o fins i tot en treballs remunerats, sempre en projectes o professionals consolidats, facilitaria aquest traspàs de coneixements pràctics. Caldria, això sí, assegurar-se que el que hem anomenat «projectes o professionals consolidats» ho siguin de debò, és a dir, que aquest sistema organitzat de formació pràctica estigués ben considerada pels mateixos professionals. Això, amb els possibles conflictes i malentesos que podria ocasionar, no és òbviament gens fàcil. L'avantatge és que aquest sistema de formació potser ajudaria a proporcionar personal de reforç a algunes activitats.

També caldria que els relleus de personal no es fessin bruscament, sinó que sempre hi haguessin períodes de convivència entre els antics educadors i els nous, per tal que no només els joves no ho percebessin com una ruptura sinó com una continuïtat, sinó també perquè els antics educadors podessin traspasar el coneixement pràctic sobre la *cultura d'associació*, sobre els propis joves, sobre el barri i tot plegat.

LA INFRASTRUCTURA

El tercer bloc al qual cal fer referència és el de la infraestructura, que no fa referència a l'oferta concreta ni a les persones que la porten a la pràctica, sinó als elements i recursos físics i organitzatius disponibles.

Precarietat de recursos

Les associacions representen una majoria, però una majoria *molt relativa*. Això és així perquè normalment els recursos dels quals disposen són molt precaris. Per exemple els

recursos humans, ja que sovint han de recórrer a voluntaris, i això suposa que periòdicament hi hagi crisis que poden aturar les activitats durant períodes importants. Això pot passar per un relleu generalitzat o bé, com diuen algunes associacions que està passant ara a Barcelona, per una crisi general de voluntaris.

La precarietat també es manifesta la manca d'espais apropiats (prou grans, o ben distribuïts, o ben ubicats). D'això en parlarem a l'apartat següent. Ara ens centrarem en la manca de diners i recursos específics: a l'hora de planificar activitats, es fa difícil obtenir recursos per finançar sortides, per comprar o llogar material i aparells que permetrien fer activitats molt més atractives, per contractar personal específic per fer activitats determinades, etc.

Tota aquesta precarietat fa que les activitats sovint siguin el producte del voluntarisme, i que per tant sigui difícil competir amb l'oferta privada. Els diners i recursos per ells sols no fan res, però amb els coneixements i la voluntat adequades faciliten molt la feina i permeten establir salts qualitius.

Per aquesta raó, qualsevol infraestructura dedicada a aconseguir recursos seria molt important. Caldria una major implicació del sector públic, ja que amb inversions relativament petites es podria millorar molt la vida comunitària al barri, i també caldria buscar formes d'articular recursos existents que potser no s'aprofiten tant com es podrien. Si falten espais per fer esport al barri, per exemple, es podrien establir convenis entre associacions i instituts per utilitzar els camps esportius una vegada l'escola estigués tancada. Si en alguns casos els joves ho fan igualment pel seu compte, saltant les valles per poder jugar a bàsquet, ja que no hi ha cap altre lloc on es pugui, això es podria articular per organitzar activitats o, senzillament, una responsabilització dels mateixos joves sobre l'estat de les instal·lacions.

De la mateixa manera, també seria molt útil treballar amb convenis amb l'empresa privada a l'hora de cedir material o fins i tot personal per activitats determinades. No només serien útils les donacions en metàl·lic, poc habituals al nostre país, sinó qualsevol tipus d'ajut que s'apliqués en conjunció amb les associacions. Una discoteca o un DJ potser poden dedicar cada any una tarda o les tardes d'una setmana a fer activitats per al barri. Una empresa potser pot organitzar o finançar l'organització d'un torneig o una activitat.

Els comerços del barri, com ja hem indicat abans, també troben a faltar actes públics que donin una imatge del carrer més lúdica i menys estigmatitzada, i declaren que estan disposat a col·laborar econòmicament. El que els falta és el temps i l'energia per organitzar-les. Aquesta també podria ser una font de recursos per explotar.

Totes aquestes articulacions, això no obstant, requereixen una feina prèvia considerable, que òbviament es fa molt difícil quan l'escassetat de persones és evident. A això s'hi suma les dificultats que es trobaria aquest procés tant a l'hora de compartir recursos, la qual cosa no és mai senzilla, com d'obrir noves vies de finançament i els problemes ètics en relació a la publicitat que això pogués ocasionar, quan una empresa col·laboradora, per exemple, es volgués apropiat per a simples objectius de marketing

una activitat, sense tenir en compte les repercussions que la publicitat pogués tenir en el desenvolupament dels joves.

Espai físic

Hem citat l'espai com un dels recursos precaris. La majoria d'associacions han explicitat la importància de millorar la seva ubicació. Quan es tracta amb joves, i no només amb joves, disposar d'un espai situat en uns baixos esdevé fonamental per facilitar l'accés i la visibilitat. Quan les associacions estan a primers, segons i tercers pisos, a banda de quedar amagades, fan molt més difícil l'accés, que d'alguna manera és més intimidatori que no pas si fossin a peu de carrer.

La manca d'espai també és important, ja que en molts casos les activitats s'han de fer en espais clarament inapropiats. Sobretot quan estem parlant de joves amb problemes per trobar espais on sentir-se còmodes, en un barri molt poblat i petit, per aquesta banda se'ls podria atraure amb molta més facilitat si se'ls oferissin espais atractius de trobada. A la vegada, moltes associacions, independentment de l'espai, han explicitat la importància d'anar al terreny dels joves, és a dir, al carrer, i de disposar de recursos – més enllà del voluntarisme– per poder-ho fer.

Informació, difusió i demanda

Com que les activitats canvien cada any i són bastant dinàmiques, normalment la informació sobre les activitats disponibles no és mai completa. Cadascú té els seus canals de difusió amb serveis socials, els instituts i d'altres associacions, però rarament es té una informació completa. De tant en tant es fa un cens d'activitats i recursos, però generalment no s'actualitza i ràpidament es queda desfasat.

Els canals informals de difusió dels mateixos joves, a més, són sovint tant o més important com els institucionals. Són diverses les associacions que el primer any tenen un o dos joves d'un origen cultural i a partir d'aquests cada any veuen com la seva presència es multiplica. És fonamental, a més, que la participació sovint ve tant donada pel grup d'amics com per la mateixa activitat. Els amics sovint animen, convencen i atrauen altres amics, perquè sempre és més fàcil anar a un lloc desconegut amb algú que no pas sol. Les botigues i els pares i mares són una altra font important. Tots aquests canals es podrien articular d'alguna manera.

Una activitat d'oci va fer una mica de difusió als instituts i es va trobar amb què no només omplia totes les places sinó que va haver de deixar peticions en llista d'espera. Aniria molt bé tenir una guia actualitzada de recursos i associacions, de forma que tant els mateixos joves com els treballadors de serveis socials, dels instituts o de cada associació, i fins i tot dels comerços del barri, tinguessin cada mes una actualització de les places lliures i de les activitats disponibles.

Un element important és que la demanda no és una entitat objectiva i fixa, sinó que pot variar molt d'un any a un altre segons les dinàmiques que segueix la informació i, sobretot, el boca a boca entre amics, familiars i veïns. Si una activitat funciona molt bé,

aquesta anirà transmetent-se de boca a boca i probablement tindrà més demanda. I al contrari. Un noi dominicà que estava participant en una activitat d'una associació ens va explicar en una entrevista que a ell i el seu grup d'amics els ha vingut gent a oferir que facin cursos o altres activitats, però afirma que ells ni volen ni els interessa. Veuen les associacions com llunyanes i sense interès. Quan ho comentem amb l'educadora, que ha tractat amb diversos nois dominicans, assegura que des del seu punt de vista això és així perquè en realitat no coneixen les associacions, ja que un cop hi van s'hi senten còmodes.

En el mateix sentit es va manifestar l'educador que havia organitzat activitats al carrer al Raval. Va dir que sortir al carrer és molt positiu perquè molts joves no coneixen el que fan les associacions, i anar al seu terreny implica donar més visibilitat a aquestes. A més, va afegir, també ajuda a que els nois del carrer vegin com els joves que van a les associacions tenen unes pautes diferents (de respecte), d'una banda, i que no per això són uns «*pringats esplaieros*», de l'altra.

Segons uns i altres, per tant, fins i tot els joves que no volen apropar-se a les associacions tenen ganes de fer coses. El que és important, diuen, és la forma com s'ofereix. Això vol dir que la demanda sempre és relativa, i que aquesta es pot construir.

Coordinació i projectes globals

Durant els diferents punts anteriors diverses vegades hem fet referència a la necessitat d'articular i coordinar esforços tant a l'hora d'ajuntar informació com d'aconseguir recursos. Quan en l'activitat diària el temps esdevé escàs, aquesta coordinació es fa difícil, com també ho és, per exemple, combinar el treball amb els joves amb una relació fluida i de col·laboració amb les famílies dels joves (les quals, sovint, tampoc volen aquest contacte).

La coordinació perfecta és impossible. En primer lloc pel temps, ja que implicaria invertir moltes hores en reunions, trucades i e-mails entre associacions, agències com les escoles, la policia, els serveis socials, el districte, famílies, representats del mercat per aconseguir recursos, etc. I en segon lloc, perquè com tots sabem, als éssers humans sempre ens costa cooperar entre nosaltres de forma fluida, i per tan caldria establir molt bé els límits d'aquesta cooperació per poder aconseguir beneficis sense haver de pagar els inconvenients en forma de relacions humanes crispades.

En tot cas, sembla clar que si els recursos específics destinats a aquesta coordinació no fos tan voluntarista, i es trobés una fórmula consensuada que intentés establir amb transparència els criteris de la coordinació, els resultats podrien ser molt positius tant pel treball de les associacions com per la seva visibilitat i les opcions d'arribar als joves del barri.

LA POLÍTICA DE LES CULTURES I LES REPRESENTACIONS

Aquest darrer apartat de reflexions pràctiques apunta a un exercici important que consisteix a esmolar la percepció de l'element polític de la feina diària amb joves a les

associacions. Distingim dos elements: el de les relacions socials entre els mateixos joves, d'una banda, i el de la seva projecció pública, de l'altra.

Relacions de poder entre els joves

En qualsevol activitat amb joves amb una forta cultura de carrer (com amb qualsevol tipus de joves) xocarem contínuament amb actituds, comentaris, bromes i accions sexistes, racistes, classistes i agressives. Com a educadors és important tenir presents aquests eixos per saber preveure'ls anticipadament, ja que sovint escapen no només a la consciència reflexiva dels joves, sinó a la dels mateixos educadors. També caldrà saber fins a quin punt voldrem intervenir o no amb cadascuna de les manifestacions, ja que eliminar completament aquestes actituds de les activitats és segurament impossible i el que cal, per tant, és establir uns límits assumibles que permetin crear un entorn agradable per a les diferents minories.

El sexisme el trobarem no només en el tipus d'insults que nois i noies es llencin uns als altres, sinó senzillament a l'hora de decidir quina música es posa, qui fa cada activitat, qui utilitza un futbolí, o qui controla el temps i l'espai de l'activitat. Cada forma cultural (segons estil juvenil, segons origen cultural, etc.) implica unes relacions entre sexes determinades, les quals caldrà tenir en compte a l'hora de treballar el sexisme en una activitat. És cert que de vegades són les noies les que intimiden els nois, però en general l'asimetria és la inversa, i fins i tot quan és així, també inclou comentaris i actituds clarament sexistes que cal tenir en compte.

De la mateixa manera, el racisme dependrà molt de cada grup de joves, de la presència de més o menys joves de diferents orígens culturals, de la seva avinença o desavinença personal, etc. És habitual que els joves es mostrin racistes cap a un col·lectiu però no cap als individus amb els quals tracten. Però el simple fet de dir que «tu ets diferent» ja implica una violència simbòlica important de la majoria cap a la minoria. En aquest cas, a les activitats d'una associació també es poden tractar, explícitament o implícita, aquestes actituds per tal que tothom s'hi senti a gust i respectat.

Donada la importància de la duresa entre aquests joves, també és fonamental que es treballin unes relacions socials que no fonamentin el poder en l'agressivitat i la llei del més fort. La fortalesa no ha d'esdevenir un criteri per repartir l'accés als espais, a les activitats o a cap altre privilegi, i els educadors han d'estar molt atents per veure i controlar totes les petites accions que poden amenaçar aquesta norma.

En definitiva, és important estar atents a les relacions de poder que s'estableixen en totes les activitats entre els joves. Hem de ser conscients que ni podrem veure-les totes, ni podrem controlar totes les que veiem, però que tot i així cal que intentem intervenir en la creació d'unes relacions on el poder sigui el menys agressiu possible amb els més dèbils. Això implicarà prendre's seriosament els diferents estils juvenils per veure'n les implicacions polítiques a nivell de relacions socials (hem parlat, per exemple, de com l'estil associat a la música màkina tendeix a ser més agressiu i homòfob que l'associat a la música house o la música rock), per així poder treballar a les activitats aquells elements que es consideri prioritaris.

Visibilitat i privacitat

Un segon element que val la pena tenir en compte és el de la política de la representació, que fa referència a les repercussions simbòliques d'aquelles imatges que transcendeixen la privacitat. Quan els joves dominicans i algerians protagonitzen una baralla col·lectiva, representen públicament l'enfrontament –la distància– entre uns i altres. Quan grups nombrosos de joves algerians s'asseuen a la plaça Allada Vermell, estan projectant als vianants la imatge de barri d'immigrats. Quan hi ha un robatori al carrer, s'està transmetent la imatge de barri perillós. Aquestes tres imatges, encara que fossin clarament minoritàries i poc representatives, tenen un gran poder simbòlic a l'hora de crear realitat. Mentre que la feina honesta de centenars de marroquins o algerians pot quedar invisibilitzada, uns quants robatoris poden donar lloc a actituds clarament estigmatitzadores de la totalitat. Això és comprensible que passi, ja que la seguretat és sempre un element molt important per a la nostra qualitat de vida. El que pot ser contraproductiu és que s'associï uns individus particulars (els lladres) a un col·lectiu que, com tots, és molt divers (els magrebins).

La importància de les representacions també fa que, per exemple, concerts al carrer d'alumnes d'instituts públics del districte durant els quals apareix una imatge «normalitzada» i en perfecta convivència de joves de molts orígens diferents, ajuden a visibilitzar aquesta diversitat a la qual fèiem referència. De la mateixa manera, activitats de les associacions al carrer també podrien col·laborar en aquesta visibilització d'una certa «normalitat» i sobretot «diversitat» entre els joves. Dit això, malgrat tot, cal tenir en compte que aquesta visibilització d'activitats normalitzades pot caure fàcilment en una folklorització i fins i tot una utilització mediàtica o política de l'experiència de molts joves, que en el fons no busqui sinó *amagar* els problemes reals i existents que aquest pateixen a la pròpia carn.

Sigui com sigui, per tant, és important que les associacions pensin en termes de «representació», ja que pot ser un terreny important a l'hora d'intervenir –o d'evitar la intervenció quan es consideri contraproductiu– en el barri on estan ubicades. Això inclou la utilització de l'espai i la possible visibilització de les associacions, normalment *amagades* en la geografia del Casc Antic.

RECOMANACIONS PRÀCTIQUES

A partir d'aquestes reflexions pràctiques, en aquest apartat fem un esforç per traduir la nostra anàlisi en una vintena de recomanacions pràctiques per a administració, associacions, educadors i qualsevol persona interessada. Cap d'aquestes recomanacions s'ha d'entendre com un absolut, ni totes són factibles. Segurament algunes poden fins i tot ser contraproductives en segons quins contextos o segons com s'apliquin. Més que ser cap recepta concreta, que seria imprudent donat el nostre coneixement merament superficial de les relacions entre associacions i d'aquestes amb l'administració, aquestes recomanacions pràctiques volen oferir el camí a través del qual les reflexions pràctiques es poden anar transformant o traduint en accions concretes.

1. Recursos disponibles

Calen més recursos per a les activitats de les associacions amb joves. Moltes d'elles tenen un resultat molt bo, però aquest sempre és menor al potencial assolible per culpa de l'escassetat de recursos. Cal mirar fórmules de millorar tant els espai com els diners i els recursos materials, tant a través d'una implicació molt més decidida de l'administració com de fórmules per compartir i aprofitar recursos existents com, també, de la implicació de l'empresa privada (també els comerciants del barri).

2. Espais físics

Cal fer un esforç per dotar d'espais més adequats a les activitats amb joves. Cal que siguin espais a peu de carrer, molt a l'abast dels joves, i que aquests s'hi puguin identificar. Han de ser accessibles, dinàmics i amb diverses possibilitats. Quan els espais es comparteixen amb adults i vells, quan són petits i de seguida es fa notar als joves que molesten, això es converteix en un impediment per a la tasca de les associacions.

3. Espai de coordinació

La manca de recursos dificulta la coordinació entre activitats i entitats, i encara més amb els agents del barri com instituts, serveis socials i altres. Cal promocionar aquesta coordinació més enllà del voluntarisme. Hi hauria d'haver alguna persona o associació que, de forma professional (és a dir, amb una dotació de recursos específics), s'encarregués de centralitzar i agafés la responsabilitat de les diverses tasques de coordinació, que requereixen una inversió de temps i esforços impossible d'assumir per un voluntari que ja té la seva feina a la pròpia associació. Hauria de ser alguna persona amb experiència al barri i en la feina educativa i que despertés un ampli consens entre les associacions. Aquesta entitat de coordinació hauria de centrar la seva atenció en els punts 4, 5, 6, 7 i 8 que s'especifiquen a continuació.

4. Guia de recursos

Una primera feina important de coordinació consisteix a tenir actualitzada, en un format molt pràctic, informació de les activitats i places per a joves que es duen a terme a totes les associacions del barri. Aquesta guia de recursos seria de molta utilitat per als instituts, els serveis socials, i també les associacions que volen derivar els joves a altres entitats. La guia també facilitaria que les associacions es coneguessin unes a les altres. S'hauria de fer molt regularment, de manera que tothom estigués al dia de les activitats suspeses, posposades o reforçades. Això només es pot fer si hi ha algú encarregat (i amb recursos per a fer-ho) de l'actualització i posterior difusió (via e-mail, correu o d'altres). També s'hi podria incloure informació pràctica, comentari d'activitats i propostes de col·laboracions. Aquesta guia també es podria distribuir, sobretot en la seva vessant més pràctica, als comerços i altres institucions del barri.

5. Projectes educatius individuals

Una altra de les feines d'aquest espai de coordinació seria crear els mecanismes per tractar els joves de forma individualitzada, de manera que un jove que acabi una activitat tingui l'oportunitat de reenganxar-se en una altra, i que així vagi resseguint

un projecte educatiu propi. Per aconseguir aquesta adaptació als individus cal una feina molt forta de coordinació entre les entitats.

6. Cerca de diners i recursos

Una altra tasca d'aquest espai de coordinació seria aconseguir recursos per activitats col·lectives. Subvencions, donacions, ajuts de fundacions, i fins i tot ajuts dels comerciants del barri, per exemple, són recursos disponibles que normalment no s'aconsegueixen per manca de temps per resseguir-los i demanar-los.

7. Atenció als canals de difusió

És important parar atenció als canals de difusió. A més del boca a boca, estaria bé ajuntar esforços, a través de l'espai de coordinació, per fer difusió conjunta de forma útil i pràctica. Una guia de recursos ben presentada seria un pas, però també contactes regulars conjunts (ja que en cas contrari es produiria una saturació d'informació) amb instituts, serveis socials, escoles, etc.

8. Formació pràctica amb els professionals consolidats

També caldria parar atenció a la formació pràctica amb professionals i activitats ja consolidats. No només per part d'estudiants d'animació en el lleure, educació social o treball social, sinó també dels mateixos voluntaris o educadors en actiu que, a través de conèixer altres realitats, poguessin extraure idees per a la pròpia pràctica. Això implica dificultats a l'hora de trobar els temps necessaris per als que es van a formar o que van a *observar*, però el seu benefici faria l'experiència interessant. La creació de borses econòmiques per permetre aquesta estructura, òbviament, facilitaria molt el seu funcionament. Seria complicat, això sí, decidir què entenem per professionals i activitats «consolidats». Caldria establir una fórmula per decidir-ho, per exemple un grup d'experts –educadors i animadors a la pràctica– escollits per totes les associacions, que fixessin els projectes més interessants. Això sempre és perillós i pot crear problemes i rivalitats entre les associacions, per la qual cosa caldria anar molt en compte a escollir una bona fórmula que satisfés a tothom.

9. Reforçar el paper de mediadors i referents

Donada la importància del referents al territori i dels mediadors culturals, tant educadors com joves, és important que les associacions procurin reforçar el seu paper quan apareguin. A l'hora d'assignar persones a activitats, o de donar suport al seu treball, és important tenir aquestes idees en ment. A la vegada, quan hi hagi relleus, fora bo que mai fossin radicals i que s'intentés un període de cohabitació entre l'educador que marxa i el que arriba. Això sovint requeriria més recursos, amb la dificultat afegida que això implica.

10. Atenció a la política de les representacions

Cal parar atenció la desitjabilitat o no de diferents representacions públiques, com ara la visibilització de la diversitat harmònica, de la *normalitat* d'alguns col·lectius, etc. Quan es consideri oportú, aquestes activitats poden ajudar a visibilitzar una realitat positiva i no conflictiva de la immigració desconeguda per gran part no només de la ciutat sinó del mateix barri. A la vegada, també es pot utilitzar políticament o mediàtica per amagar molts dels problemes també existents.

11. Projectes per noies i minories sub-representades

A les associacions hi ha menys noies que nois, la qual cosa vol dir que seria una bona idea pensar més activitats adreçades a noies. També hi ha col·lectius com els joves d'origen dominicà que hi tenen poca presència. Caldria pensar activitats (o plantejament de les activitats existents) que fossin especialment sensuals per aquests col·lectius.

12. Lluitar contra la segregació (ètnica, social, de gènere, etc.)

Cal anar en compte a que les associacions es converteixin, sense voler-ho, en hostils a col·lectius determinats com les noies, o els joves d'un origen social o cultural. Això sovint és difícil de controlar, i de vegades cal assumir com a inevitable, però en la mesura del possible, i assumint que pot fer la feina més difícil, aconseguir una diversitat equilibrada pot facilitar molts dels objectius educatius.

13. Oferta sensual

Cal esforçar-se a crear una oferta molt sensual per als joves. Això s'aconsegueix escoltant i estant atents al que els mateixos joves demanen, però també oferint a mig i llarg termini elements més difícils de veure a primera vista com ara un entorn acollidor, un respecte i atenció personal, unes bones relacions entre joves, una bona relació de grup, etc.

14. Crear pautes

Cal tenir molta mà esquerra amb els joves i mai creure que perquè se sentin a gust se'ls ha de deixar fer tot el que vulguin. Al contrari, és molt important que s'estableixin unes pautes clares, justes i dialogades, i que a la llarga fins i tot els mateixos joves s'encarreguin de fer respectar.

15. Jugar més amb l'espai: excursions, intercanvis, activitats al carrer

S'han de fer activitats encarades a trencar la territorialitat que és característica de molts joves del barri. Excursions, intercanvis i vacances, dintre i fora de Barcelona, són un instrument molt important en aquest sentit. A la vegada, també cal fer periòdicament activitats al carrer per tal de trencar barreres: trencar tant amb l'estigmatització del carrer com amb el desconeixement i invisibilitat de les associacions.

16. Utilitat

No es pot oblidar que les activitats han de ser útils. Tenint en compte els dèficits estructurals de molts dels joves del barri, cal oferir activitats que aquests percebin com a útils. Això no ens ha de fer oblidar, això no obstant, que activitats en el terreny de l'oci poden tenir una utilitat menys immediatament visible però igualment important, tant en termes sentiment d'adequació, com d'hàbits i habilitats socials o fins i tot d'habilitats concretes.

17. Democràcia, diàleg i participació

Un dels elements aparentment més difícils de dur a la pràctica és la participació democràtica dels joves. Alguns exemples descrits mostren que això sovint no és

així, i que amb mà esquerra es poden aplicar diferents fórmules de participació que tendeixen a implicar els joves molt més en les activitats. Això només es pot aconseguir, però, quan aquestes activitats i l'associació en general es percebuda com a sensual i útil per part dels joves.

18. Comprendre, acollir, donar suport

Cal fixar-se molt a comprendre els joves, no prejudicar-los, i tractar-los com a éssers humans individualitzats i de forma justa. Només fent sentir als joves acollits i donant-los suport s'haurà fet un gran pas per establir una relació positiva. Això mai ha d'impliar no ser dur a l'hora d'imposar pautes.

19. Grups i individus

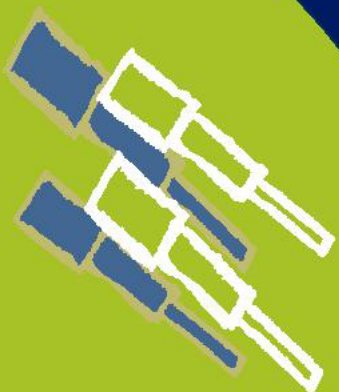
Sovint cal pensar la forma d'atraure joves a les activitats de les associacions no en termes individuals, sinó grupals, ja que els joves a aquesta edat tendeixen a donar molta importància al grup com a centre de la seva activitat social. Hem de tenir molt present que estem tractant amb joves immersos en xarxes socials, i no amb àtoms desconnectats uns dels altres.

20. Treballar per l'autoestima i el sentiment d'adequació.

És molt útil preparar activitats a través de la qual els joves prenguin consciència de la seva capacitat de fer coses de les quals no es pensaven capaços. D'aquesta manera (pràctica) es treballa molt l'autoestima que sovint és un dels principals obstacles que impedeixen a aquests joves trobar un encaix en la societat majoritària. Tractant-se de joves rebutjats o estigmatitzats des de diverses institucions socials, als quals s'ha fet sentir *inadequats* una i altra vegada, experiències d'aquest tipus poden ajudar a guanyar confiança una altra vegada quan es relacionen amb institucions i persones de la societat majoritària.

BIBLIOGRAFIA

- Back, L. (1996) *New Ethnicities and Urban Culture*, London: UCL Press.
- Bourgois, P. (1995) *In Search of Respect. Selling Crack in el Barrio*, Cambridge i Nova York: Cambridge University Press.
- Cambra, P.; Moya, J.; es Esbay, M. (2001) *Recolzem els joves del Casc Antic. Diagnòstic de la situació*, Barcelona: manuscrit.
- Castellanos, E. (199?) «Caritat versus solidaritat», a *Quaderns d'Antropologia*.
- DCO (1999) *Estudio sobre condiciones del colectivo dominicano en Catalunya*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Asociación de la Comunidad Dominicana en Cataluña.
- Delgado, M. (1998) *Diversitat i integració*, Barcelona: Empúries.
- Elias, N. (1989) *El proceso de la civilización. Investigaciones sociogenéticas y psicogenéticas*, Mexico D.F.: Fondo de Cultura Económica.
- Giroux, H.A. (1996) *Fugitive Cultures: Race, Violence & Youth*, London: Routledge.
- Jefferson, T.; Clarke, J. (1973) «Down these mean streets: the meaning of mugging», a *Working Papers in Cultural Studies*, 17.
- Maza, G.. (1999) *Producción, reproducción y cambios en la marginación urbana. La juventud del barrio del Raval de Barcelona 1986-1998*, Tarragona: Manuscrit Tesis Doctoral.
- McDonogh, G. & Maza, G. (1991) «Chaval del barrio, hijo de la ciudad: socialización, marginalización y poder en el Raval de Barcelona», Barcelona: manuscrit.
- Monnet, N. (2000) «El uso del espacio público por parte de los nuevos habitantes del Casc Antic de Barcelona: continuidad e innovaciones», a *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, 69(48).
- Moreras, J. (1999) *Musulmanes en Barcelona. Espacios y dinámicas comunitarias*, Barcelona: CIDOB.
- Sabaté, J.; Aragay, J.M.; i Torrelles, E. (2000) *Delinqüència i victimització a Ciutat Vella*, Barcelona: Institut Estudis Metropolitans.
- Santajuliana, X. (1999) *Experiències de solidaritat: Una aproximació a la participació juvenil en les organitzacions no governamentals per al desenvolupament*, Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Williamson, H. (1997) *Youth and Policy: Contexts and Consequences. Young Men, Transition and Social Exclusion*, Aldershot: Ashgate (Cardiff Papers in Qualitative Research).
- (1997) *Situació laboral i formativa dels joves entre 16 i 25 anys del Casc Antic de Barcelona*, Barcelona: Centre Obert Tria
- (1998) *Diagnòstic de la situació del barri del Casc Antic de Barcelona*, Barcelona: Pla Integral del Casc Antic.
- (1998) *Recursos, equipaments i serveis educatius, culturals, socials i de lleure del casc antic de Barcelona*, Barcelona: Associació Taula de Joves Comtal i Centre Obert Tria.
- (1998) *Memòria tècnica serveis socials. 1998. Recull dades*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona (Direcció de Serveis d'Afers Socials).
- (2000) *Dossier socio-econòmic de Ciutat Vella*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona (document 22).

Observatori
de la infància
i la família

Una de les idees recurrents sobre els joves i els adolescents –causa d'una certa alarma social–, no només al Casc Antic sinó a Barcelona i el món occidental en general, és el seu desarrelament, la seva desvinculació respecte del món que els rodeja i el caràcter deficitari del seu sentit del civisme i de la participació. Això, no només és percebut com una veritat inqüestionable, sinó també com un problema important. Aquesta investigació indaga en aquesta qüestió, però no amb l'objectiu de provar la veritat o falsedat d'aquesta percepció, sinó d'analitzar i visibilitzar les lògiques socials que amaga.

Ajuntament de Barcelona

Diputació de Barcelona

Universitat de Barcelona

Universitat Autònoma de Barcelona

Universitat Oberta de Catalunya

ciimu

Passeig de Gràcia 2, 2on 1a

08007 Barcelona

Telèfon 93 342 97 50

Fax 93 342 97 55

info@ciimu.org

www.ciimu.org